

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
KARDELJEVA PLOŠČAD 5
1000 LJUBLJANA

LUBARDA TAMARA

diplomantka

DIPLOMSKO DELO:

EKONOMSKA ZGODOVINA
SAMOSTOJNE SLOVENIJE

mentor: reden profesor dr.

FERFILA BOGOMIL

LJUBLJANA, 2002

UNIVERSITY OF LJUBLJANA
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES
KARDELJEVA PLOŠČAD 5
1000 LJUBLJANA

LUBARDA TAMARA

THESIS:

ECONOMIC HISTORY OF
INDEPENDENT SLOVENIA

Thesis advisor:

FERFILA BOGOMIL, Ph.D.

LJUBLJANA, 2002

	Kazalo	
	Uvod.....	4
1.	Metodološko hipotetični okvir	6
1.1.	Politična in ekonomska osamosvojitvev	7
1.2.	Mednarodna prepoznavnost	9
2.1.1.	Slovenija v SFRJ: analiza gospodarstva.....	10
2.1.2.	Slovenija v SFRJ: gospodarski kazalci	11
2.1.2.1.	Zadolženost	12
2.2.2.	Strategija.....	13
2.3.	Tržišča	14
3.	Ekonomska politika.....	16
3.1.	Od samoupravljanja do tržne ekonomije.....	19
3.1.1.	Sindikati, delavske kooperative.....	20
3.1.2.	Transformacija družbene lastnine	21
3.1.3.	Privatizacija	22
3.1.4.	Investicije	23
3.2.	Industrijska proizvodnja	26
3.2.1.	Dejavnosti.....	27
3.2.2.	Podjetja.....	28
3.2.3.	Trg	29
3.3.1.	Zunanja trgovina	30
3.3.2.	Izvoz, uvoz	34
4.1.	Trg delovne sile.....	36
4.1.2.	Nezaposlenost v Sloveniji	38
4.1.3.	Brezposelnost v Evropi	40
4.2.1.	Nezaposlenost, inflacija.....	41
4.2.2.	Gospodarska rast, inflacija	43
4.3.	Inflacijska gibanja	45
4.3.1.	Inflacija v Sloveniji	46
4.3.2.	Inflacija, BDP.....	47
5.1.	Državni proračun.....	48
5.1.1.	Prihodki in odhodki.....	49
5.1.1.2.	Dohodnina	51
5.1.2.	Proračunsko ravnotežje	53
5.2.1.	Proračun Slovenije	54
5.2.2.	Bilanca javnega financiranja	55
5.2.3.	Javni dolg	57
5.2.4.	Davčne politike	59
5.2.5.	Proračun Slovenije in ZDA	60
5.2.6.	Makrofiskalna politika	62
5.3.	Centralna banka - Banka Slovenije	63
	Povzetek	65
	Znanstvena literatura in publikacije	69

Uvod

Opredelimo izdelavo diplomske naloge Ekonomska zgodovina in njen pomen. Vzpostavitev povezave ekonomskega sistema, političnega sistema in njune soodvisnosti teoretično predstavlja kompleksno nalogo (Phillips, Ferfila, 1995: 43). Ekonomija, politika in metodologija njunih proučevanj in realizacij sta veliki, relativno oddaljeni in avtonomni področji izvrševanja in raziskovanja (Phillips, Ferfila, 1995: 10). Organizacija in obnašanje podjetij, parlamenta, tržišč; procesi in subjekti odločitev in delovanj; učinkovitost političnih in ekonomskih politik se gibljejo od sfere ekonomije k politiki in v obratni smeri (Phillips, Ferfila, 1995: 13). Opisan bo kratek uvod politične poti slovenske samostojnosti. Iz temeljnega izhodiščnega elementa za državnost, samoodločbe, se bo analiza usmerila na novejšo ekonomsko zgodovino samostojne Slovenije.

Diploma je skrbno tekoče nanizana in sestavljena iz večih pristopov obravnave.

Politična zgodovina omogoči ekonomsko zgodovino. Ekonomsko politični opis bo izhajal še iz obdobja nesamostojne vendar najuspešnejše jugoslovanske republike, Slovenije. Osvežili bomo stanje tedaj oziroma nekdanj in sedaj. Osamosvojitve je bila poštena in izvrstno izvedena. Ekonomska zgodovina nesamostojne Slovenije prehaja v izčrpno obravnavo ekonomske zgodovine samostojne Slovenije, sklenjene v sedanosti, nakazane v prihodnosti. Tematska opredelitev je razvidna iz razvrstitve poglavij, ki se vrstnoredno logično napletajo in so vsako zase večelementno poglobljena, utemeljena študija. Zgodba o uspehu gospodarstva je postala trdna realnost. Raziskava jo potrjuje.

Opišemo načine prehajanja od samoupravljanja do tržno usmerjene ekonomije in transformacijo lastništva s privatizacijo. Poudarimo pomen tujih naložb in potrdimo odprtost raznolikim vlaganjem, ki niso vodila v razprodajo lastništva. Prebrodili smo obdobje najtežje tranzicije in vzpostavili uspešno gospodarstvo. Prvenstveno obširno teoretično podkrepljena ekonomska merila, ki so zajeta v poglavjih ekonomskega videnja, vsebujejo na posameznem ekonomskem področju glede na strukturo in sestavo nazorne v odstotnih deležih ali/in vsotah izražene pokazatelje. Analiza zajema posamezne pokazatelje in sklenjene v celoto. Med splošno sprejetimi makroekonomskimi kazalci so industrijska proizvodnja, delež zaposlenih oseb, stopnja inflacije, javnofinančni primanjkljaj, javni dolg, stanje blagovne menjave, gospodarska rast in rast družbenega proizvoda.

Samostojna Republika Slovenija je prva med tako imenovanimi državami tranzicijskih ekonomij v kateri se rast konstantno nadaljuje (Ferfila, 2001: 221). Zaradi precejšnje stopnje nedorečenosti glede izbire kazalcev¹ gospodarske učinkovitosti precej obetajo razni primeri njihovega kombiniranja oziroma združevanja (Ferfila, 2001: 208). Namenjeni so sprejetju teze o stabilnem slovenskem gospodarstvu, ki je v okviru te ustaljenosti pripravljeno na raznovrstne izzive in je fleksibilno prilagodljivo. Poglavja teoretično proučimo. Pregledamo nekatere izmed kazalcev kriterijev konkurenčnosti ekonomije, iz katerih je skozi leta razvidna njihova oscilacijska amplituda upadanja in rasti sicer konstantnega razvoja. Na področju javnega financiranja je proračun ključnega pomena. Podrobneje opredelimo sestavo prihodkov in odhodkov države. Razdelimo proračunska sredstva na posamezna ministrstva. Hipotezo uravnoteženosti razvoja ob zaključku razumljivega nihanja odkar smo ekonomijo prilagajali konceptu svoje države in jo stabilizirali preverjamo z večimi ekonomskimi pokazatelji. Z blagovno menjavo - udeležimo se razvrstitve največ izvoženih in uvoženih proizvodov - z rastjo industrijske proizvodnje, s stopnjama nezaposlenosti in inflacije, z razmeroma visokim življenjskim standardom itd... Metode so primerjava, povezava, rezoniranja; razmerja komplementarno, nasprotujoče; učinkovanja posamično, skupno, celovito, enovito.

Skelet tvorijo poglobljene teoretične vsebine. Oplemenitene so z verificiranimi, overovljenimi tabelami, iz katerih se učinkovito razbere vidik elementa ali večih elementov in pokazateljev izbranega analitičnega poglavja. Operiramo z najnatančnejšimi instrumenti, v odstotkih izraženimi vrednostmi. Obravnavana področja so predstavljena zgodovinsko, kar omogoča učinkovit pregled za določeno leto, leto ali več let nazaj in leto ali več let naprej. Iz zgodovine se učimo, prehajamo na sedanost. Uresničeno je kombiniranje vsebin iz večih vidikov. Tabele so okvalificirane. Teoretično obravnavana področja s tem pridobijo značajsko dimenzijo. Za lociranje Slovenije na ekonomskem zemljevidu sveta je v raziskavi največkrat uporabljena metoda meddržavna komparacija. Iz diplomatske geste Slovenijo občasno povežemo z interdisciplinarnim prvakom sveta, ZDA. Za vse države sveta je pomembno mirnodobno gospodarstvo. Samostojna Slovenija se je uspešno ekonomsko preobrazila. Je najuspešnejša država na prehodu, ki se je v desetletju ekonomsko razvila po zgledu zahoda.

¹ Če hočemo ocenjevati učinkovitost, moramo imeti ustrezne podatke, po možnosti kvantitativne, ki merijo in izražajo rezultate. Večine rezultatov se namreč ne da meriti. Zato merimo tisto, kar povzroča rezultate - različne indikatorje (Ferfila, 1994: 36).

1. Metodološko hipotetični okvir

Makroekonomija proučuje in ugotavlja zakonitosti na ravni celotnega narodnega gospodarstva: ukvarja se z agregatnimi količinami, kot so npr. družbeni proizvod, raven nezaposlenosti, količina denarja v gospodarstvu, spreminjanje ravni cen {inflacija, deflacija} in plač (Lah, 2000:8). Makroekonomsko raziskovanje vključuje tudi preučevanje vpliva države na potek gospodarskih procesov (Lah, 2000:8).

Metodološko hipotetični okvir predstavlja testiranje ključne hipoteze, ki se glasi: *samostojna Slovenija je bila gospodarsko okrevajoča država¹, ki se je uspešno razvila*, in jo bomo z raziskavo ovrgli oziroma sprejeli predvsem:

1. *s preobrazbo od socialističnega samoupravljanja do kapitalistične tržne ekonomije.*

2. *fiskalno*: s politiko javnih dohodkov in izdatkov v proračunu države {Lah, 2000: 150}. 2a. *na področju proračuna¹*: „ki vključuje privatizacijo, nadziranje inflacije in zaposlovanje.

Samostojna Slovenija je sodobna država, ki vse svoje izdatke in potrebne dohodke sistematično načrtuje vnaprej. Ohranjamo solidno ravnotežje med razpoložljivim dohodkom in izdatki in nismo obremenjeni s pretiranim plačevanjem obresti na javni dolg. Javni dolg, ki je neizogibna posledica {ne}izravnosti bilanc javnega financiranja, je seštevek proračunskih primanjkljajev iz preteklih let (Lah, 2000:1 52). Državni proračun determinira razvoj države v celoti in regionalno. Je ključni instrument za izvrševanje redistribucije dohodka, za pospeševanje ekonomske rasti in razvoja, in ki pomaga državi dosegati polno zaposlenost, zniževati inflacijo in vzdrževati ekonomsko stabilnost (Ferfila, Phillips, 1999: 243).

3. *z davčnimi politikami*: urejajo razmerje proračun - gospodarstvo² {Ferfila, 1994: 243}.

4. *z gospodarsko rastjo in BDp*: Države, katerih družbeni proizvod narašča, se štejejo za gospodarsko zdrave in okrevajoče, zlasti še, če velja takšen trend tudi pri gibanju družbenega proizvoda na prebivalca {Ferfila, 2001: 212}.

5. *z inflacijo in z brezposelnostjo*: to sta pomembna makroekonomska kazalca, ki se neposredno nanašata na prebivalstvo države {Ferfila, 2001: 210}. Pri tem se pojavi problem relativne teže posameznih kazalcev gospodarske učinkovitosti.

6a. *z izvozom, z uvozom; z ekonomskimi politikami*, ki regulirajo gospodarske tokove v matični državi in vplivajo tudi na njene odnose s svetom. {Ferfila, 1994: 32}.

6b. *s politiko zunanje menjave*: politiko gospodarskih odnosov s tujino. Z vplivanjem oziroma usmerjanjem uvoznih in izvoznih tokov blaga ter storitev {Lah, 2000: 150}.

7. *z življenjskim standardom³*: Države z višjim življenjskim standardom so po definiciji učinkovitejše od držav z nižjim življenjskim standardom, pa čeprav bi imele prve višje stopnje inflacije, višje stopnje nezaposlenosti in nižje stopnje rasti {Ferfila, 2001: 208}.

Makroekonomski cilji so merimo jih z ustreznimi kazalci: 1. učinkovita izraba proizvodnih faktorjev oz. čim večji output gospodarstva, 2. čim večja zaposlenost prebivalcev, 3. zmerna inflacija, 4. doseganje ugodne menjave gospodarstva s tujino (Lah, 2000: 141).

¹ V proračunskem memorandumu Slovenije so predstavljeni temeljni cilji in naloge ekonomske, socialne in proračunske politike (Možina, 1999: 10).

² Pri obravnavi gospodarskih značilnosti posameznih držav oziroma obdobj se vedno srečujemo s problemom izbire kazalcev. Na razpolago imamo veliko kazalcev in če uporabimo vse ali jih uporabimo preveč, postanejo primerjave nepregledne.

Zaradi tega je potrebna usmeritev na: 1. nekaj najpomembnejših kazalcev, 2. kombiniranje in združevanje posameznih kazalcev v sintetične kazalce ekonomske uspešnosti, 3. pravilno ponderiranje različnih kazalcev (Ferfila, 2001: 207). ³ Omenili smo problem kazalcev politične razvitosti posameznih držav oziroma sveta. Kako lahko rečemo, da je ena država razvitejša kot druga, kako lahko spremljamo razvoj posameznih držav oziroma sveta v krajših ali daljših časovnih razdobjih? Ali so dovolj le gospodarski kazalci ali je pametno vključiti še druge (Ferfila, 2001:16)? MDS sodi, da je celo v Madžarski, Poljski, Bolgariji in Rusiji, ki niso bile ravno najrevnejše članice skupine držav na prehodu, 1.1992 okoli tretjina prebivalcev živela v revščini (Ferfila, 2001: 252). Ocene o deležu revščine je vedno treba jemati z določeno mero previdnosti, ker verjetno ne upoštevajo virov potrošnje iz neformalne ekonomije; pa tudi prag revščine ali bogastva nasploh je v posamezni državi le težko povsem natančno določiti (Ferfila, 2000:253).

1.1. Politična in ekonomska osamosvojitve

Intenziven proces preobrazbe v smeri političnega pluralizma je potekal že v 80. in na začetku 90. let. Rezultat tega procesa je bila uvedba večstrankarskega sistema s prvimi kompetitivnimi volitvami aprila 1.1990 in konstituiranje prvega slovenskega pluralističnega parlamenta (Bibič, 1992: 155). Na temelju pravice do samoodločbe in na referendumu XII. 1990 izražene volje slovenskega naroda in državljanov je bila 25. 06. leta 1991 razglašena neodvisnost Republike Slovenije. 15. maja 1989 postane predsednik predsedstva SFRJ dr. Janez Drnovšek. Z njim enoletno premoč odločno prevzame Slovenija in jo ohranja vse do osamosvojitvene vojne. Že takoj na začetku predsednikovanja Drnovšek opredeli slovensko pravico do samoodločbe, ki je ne smemo izgubiti s članstvom v federaciji. Prepričan je bil, da večina Slovencev tudi v prihodnje želi sodelovati v jugoslovanski državi, vendar je kot državo za protitež postavil Slovenijo, ki je bila dotedaj v okviru SFRJ republika (Drnovšek, 1996: 33). Postati mora demokratična in sodobna država z uspešnim gospodarstvom, ne pa kakršnakoli država, so se za Slovenijo glasile zahteve glavnega pogajalca med slovenskim vodstvom ter vodstvom nekdanje Jugoslavije in vrhom jugoslovanske armade. Po Johnu Adamsu je bila revolucija v srcih in mislih ljudi. (Cincotta, 1949-1950:60) Po udejanjenih zamislih dr. Janeza Drnovškega, predsednika predsedstva, je revolucija uspela še preden se je vojna začela. Junija 1.1991 se je dogovoril za dokončen umik zvezne vojske iz Slovenije in ga julija z njim izpeljemo (Vlada RS, 1999:22). Prepoznavnost Slovenije je v neobstoju notranjih konfliktnih trenj z etničnimi in religioznimi manjšinami. Populacijo Slovenije, ki je etnično, jezikovno in religiozno homogena entiteta, leta 1981 predstavlja 91% Slovencev (Bučar, Kuhnle 1994: 29, 30). Notranji na etničnih in/ali religioznih razdelitvah bazirani konflikti niso bili tipično jugoslovanski. Z narodnostnimi večinsko manjšinskimi vprašanji prebivalcev se spopadajo tudi Ciper, Libanon, Indija, Irska, Turčija, Sri Lanka, Južna Afrika, Kanada... V nekdanji Jugoslaviji in SZ se zastrujejo in oblikujejo v odcepitvene težnje, ki so tvorno prerastle v državotvornost novo nastalih držav.

Za gospodarski razvoj lahko rečemo, da je še vedno najpomembnejši rezultat delovanja političnega sistema (Ferfila, 2001: 16). Vlada mora imeti pravni okvir za odločanje - temelj je ustava (Ferfila, 2001: 50). Praviloma se ustave pišejo ali spreminjajo kot odmev poraza v vojni, dokončanja boja za neodvisnost, ob revolucionarnih spremembah, kar je bilo v Sloveniji po odcepitvi iz Jugoslavije in pridobitvi ter razglasitvi neodvisnosti samostojne Slovenije (Ferfila, 2001: 50).

Pri kreiranju nove ustave^{1ab} se je Slovenija odločala med bolj ali manj predsedniškim in čistim parlamentarnim sistemom, vendar vedno o sistemu, ki bi bil utemeljen na delitvi oblasti (Lukšič, 2001: 11). Pomembna je vloga državnih voditeljev pri oblikovanju politik, kar še posebej velja za kritične odločitve v zunanji politiki: Margaret Thatcher^{1c} v falklandski krizi, predsednik Bush v zalivski vojni, premier Drnovšek pri sprejetju pridružitvenega sporazuma (Ferfila, 2001:59). Bill Clinton nas obišče 21. in 22.6.1999. Po vsem svetu pa odmeva najpomembnejše, obisk novega predsednika ZDA, Georgea Busha, 1.2001.

Obseg vladnega trošenja je največji v državah z visoko socialno zaščito državljanov {skandinavske države} in v nekdanjih komunističnih državah ali državah v vojni. Najnižji je v močno tržno usmerjenih azijskih razvitih državah (Ferfila, 2001: 62). Delitvena naloga razdeljevanja virov je dejavnost vladnih oddelkov, ministrstev, odborov, ki dajejo različne materialne dobrine {denar, blago, storitve} in nematerialne dobrine (Ferfila, 2001: 63). Gospodarski razvoj je še vedno najpomembnejši rezultat delovanja političnega sistema (Ferfila, 2001:16). V revnejših državah sveta ni velikih razprav o želenosti gospodarske rasti, razvite zahodne države pa se že dolgo prepirajo o nujnosti in želenosti visokih stopenj rasti (Ferfila, 2001:16).

Samo največje in gospodarsko najmočnejše države sveta si lahko privoščijo ekonomski nacionalizem. V njih je domače povpraševanje tako veliko, da so lahko v gospodarskih politikah usmerjene bolj navznoter, manjše države pa lahko izboljšajo svoj življenjski standard in raven specializiranosti samo, če se specializirajo v mednarodni delitvi dela (Ferfila, 2001: 201).

Velika večina neindustrijskih držav v Evropi spada med države na prehodu (Ferfila, 2001: 225). Postkomunistična Slovenija se je hitro poslovila od socialno komunističnih sistemov gospodarstva in politike (Ferfila, 2001: 29).

V Sloveniji je politična elita, ki se je oblikovala v obdobju demokratizacije, dobro opravila svoje delo. Po zaslugi reformno usmerjene elite v času socializma je bil prehod v demokracijo mehak, tekoč in brez velikih političnih pretresov. Politični sistem se je utrdil (Lukšič, 2001: 60). Slovenija je mednarodno priznana država, ki ji ugled narašča.

Ob tem pa: V vzponu je tudi gospodarska rast (Lukšič, 2001: 60). Obdobje tranzicije je v Sloveniji zaključeno (Lukšič, 2001: 60).

1a Čvrsta ustava je pravni akt, ki se lahko spreminja samo po posebnem postopku. Čim težji in čim bolj zapleten je ta revizijski postopek, tem odpornejša je ustava (v ZDA). Gibka ustava pa se od zakona loči po politični tehtnosti norm. (Sruk Vlado, Založba obzorja Maribor, 1995:353). 1b Ustava se je doslej spreminjala dvakrat. Leta 1997 se je spremenil 68. člen ustave, ki je tujcem prepovedoval lastninsko pravico nad zemljiščem. Sedaj je s to spremembo možno, da so lastniki vseh vrst nepremičnin. Leta 2000 je sprejeta sprememba člena o volilnem sistemu (Lukšič, 2001:10). 1c Slogan thatcherizma v VB -iz ekonomije Velike Britanije opustiti vse kar je socialističnega- je označeval logične ukrepe za vzpostavitev njene tekmovalnosti (Ferfila, 1994: 7).

1.2. Mednarodna prepoznavnost

Samostojna Slovenija je politično in ekonomsko priznana in uveljavljena država. Nacionalno gospodarstvo postaja vse bolj vtakano v svetovno gospodarsko mrežo tako preko trgovinskih kot kapitalskih tokov {Ferfila, 1994; 32}. Moč države je odvisna tudi od večine njene diplomacije in od tega, kako privlačne se zdijo drugim državam njena politična filozofija, politične institucije in politične taktike (Morgenthau, 1995:25). Svoboda pretoka kapitala gospodarstvu omogoča večje povezovanje in boljše vključevanje v mednarodne tokove (Urad Vlade, 1999:št.13). Po zlomu komunističnega antitržnega sistema je močno uveljavljeno prepričanje, da tržna tekmovalnost vodi do učinkovitosti in inovativnosti (Ferfila, 1994: 23). Maastrichtska pogodba obsežno ureja prost pretok kapitala in uvaja popolno sprostitev kapitalskih tokov med državami članicami EU (Urad Vlade, 1999:št 13). V politiki do izvenevropskih držav Republika Slovenija krepi prisotnost zlasti na posameznih skrbno izbranih točkah, kjer so potrebe in možnosti za razvoj predvsem gospodarskega sodelovanja (Lukšič, 2001: 61). Slovenija uresničuje strateško razvojni in varnostni obrambni interes z vključevanjem v mednarodne integracije, zlasti OZN, Evropsko Unijo, Zahodnoevropsko unijo in NATO (Lukšič, 2001: 60). Omeniti velja tudi podporo ES pri ključni fazi slovenskega osamosvajanja. Evropska Skupnost je s svojo trojko 1991 na Brionih soodločala pri snovanju slovenske samostojnosti (RS:Kabinet Zunanjega Ministra, Deset let samostojne slovenske zunanje politike maj 1990 - maj 2000, 2000: 11). Do diplomatskih odnosov z ES je prišlo že 13. aprila 1992 in misija RS v Bruslju je bila med prvimi slovenskimi diplomatsko konzularnimi predstavništvi. Petega aprila 1.1993 je bil podpisan Sporazum o sodelovanju Slovenije in EU. Finančni protokol, ki postane integralni del tega sporazuma, omogoča preusmeritev na evropske trge. Vzporedno s prizadevanji za članstvo v EU je nastajala tudi nova slovenska varnostno politična strategija, in ta je pomenila nemara najbolj radikalno prekinitev z opredelitvami, ki so veljale toliko let in desetletij: za svojo varnost vidi Slovenija {predvsem zavoljo neposredne bližine balkanskega konfliktnega območja} poročstvo v vključitvi v evroatlantske varnostne in vojaške strukture, zato so se vsa njena prizadevanja na tem področju osredotočila na članstvo v NATO (RS Kabinet Ministra za zunanje zadeve, Deset let samostojne slovenske zunanje politike, 2000:11). Slovenija je 22.5. leta 1992 postala polnopravna članica OZN (Lukšič,2001:60). 14.5.1.1993 je sprejeta v Svet Evrope. Leta 1994 se je pridružila Partnerstvu za mir, v začetku leta 1996 pa je postala polnopravna članica CEFTA (Lukšič,2001:60). Predsednik Združenih držav Amerike, in Rusije, nas obišče 16. junija 2001. Ameriško ruski vrh za diplomacijo in mednarodni ugled pomeni mednarodno prepoznavanje RS, ki sodeluje z EU, je zvesta USA in je v prijateljskih odnosih z vsemi državami sveta. Predsednik ZDA je predsednik vsakega Američana, ne glede na raso, pripadnost, prepričanje, pa če je glasoval zame ali ne {CNNtv}, vse na svetu pozdravi mr. **George W. Bush** jeseni 1. 2000.

The President of the United States of America, mr. George W. Bush: I will do my best.

Oče Georgea W. Busha, George Bush, 8 let podpredsednik predsednika Ronalda Reagana, je 1.1988 izvoljen za predsednika ZDA.

2.1.1. Slovenija v SFRJ: analiza gospodarstva

Slovenija je bila najbolj razvita jugoslovanska republika in je imela od leta 1950 družbeni produkt na prebivalca podvojen s preostalo Jugoslavijo. Ogromen administrativni aparat — od federacije, republik, občin, krajevnih skupnosti, armade sisov — neugotovljiva množica uradništva v organizacijah združenega dela je za gospodarstvo naše stopnje razvitosti res težko ali nemogoče vzdrževati. Seveda pa mora tudi ta aparat živeti (Ferfila, 1985: 202). To mu je ob njegovi 'glasnosti' {izobraženosti, moči, vplivu, oblasti} še vedno lepo uspevalo (Ferfila, 1985:202). Rast splošne porabe iz dohodka in osebnih dohodkov je večja od njihove rasti. Tako se je v letih 1982 - 1983 del dohodka ki odteče iz gospodarstva povečal še za nadaljnje 3% (Ferfila, 1985:202). Od 1. 1960 v SFRJ upadajo pomembni gospodarski kazalci (Ferfila, 1985: 172):

1. Nizka je bila stopnja produktivnosti dela, izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti in obrata sredstev. Stopnja rasti produktivnosti živega dela je s približno 2,5 v dekadi 1971 - 1980 upadla na minus 2,5 odstotka v obdobju 1981 - 1983 in je bila produktivnost jugoslovanskega gospodarstva dva do trikrat manjša glede na produktivnost gospodarstva razvitih dežel. 63 odstotna stopnja izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti je bila za okoli deset odstotkov nižja kot v razvitih zahodnih deželah (Ferfila, 1985:173). Koeficient obrata obratnih sredstev je v gospodarstvu družbenega sektorja v obdobju 1971-1975 znašal 3.52, v obdobju 1981-1983 pa se je znižal na 2,33 (Ferfila, 1985: 174).

2. Stopnja rasti fizičnega obsega proizvodnje¹ je s približno 6,3% v dekadi 1971 - 1980 upadla na 1,6 v obdobju 1981 - 1983 (Ferfila, 1985: 173).

3. Neustrezni so bili relativni odnosi ravni cen. Dominacija stroškovnega principa v sistemu cen je bila posledica prevlade administrativno naravnih kriterijev nad tržno ekonomskimi in je bila vloga trga in njegove revalorizacije družbeno potrebnega dela popolnoma degradirana. Relativne cene so se pričele vse bolj približevati tistim odnosom in kriterijem, ki so bližje vrednostnim cenam kot pa odnosom cen, ki so značilni za odnose razvite blagovne proizvodnje in ustreznega tržnega gospodarstva (Ferfila, 1985: 174).

¹ Po podatkih o jugoslovanski industrijski proizvodnji iz slovenskega almanaha 1978 za 1.1976 izmed gospodinjskih aparatov leta 1976 proizvedemo 402 tisoč televizijskih sprejemnikov, 2. mesto zaseda 336 tisoč pralnih strojev {177tisoč ton je mila in pralnih praškov}, 3. po obsegu so radijski sprejemniki, ki jih je 109 tisoč. Izdelamo 432 tisoč pohištvenih garnitur, koles je 296 tisoč. Med tremi vrstami tkanin je 385 milijonov /mio/ m² bombažnih, 67mio m² volnenih, 36mio m² umetno svilenih. Trikotaže je 26 tisoč ton. Nogavic je 155 mio parov. Konfekcija zajema 125 mio m² perila, oblek 100 mio m². Usnjene obutve je 49 mio parov in 15 mio parov gumijaste obutve, Proizvedemo 41536 ton cigaret in zvarimo 8685 tisoč hektolitrov piva. Stisnemo 176 tisoč ton jedilnega olja in pridelamo 577 tisoč ton sladkorja, 81 tisoč ton mesnih in 28 tisoč ton ribjih konzerv (Stabej, 1978: 173).

4. Nekontrolirano rastejo tudi izgube {negativna akumulacija}. V letu 1983 so tekoče izgube v gospodarstvu znašale že 117.626 milijard dinarjev, kar je predstavljalo 4,2 odstotka dohodka gospodarstva {v letu 1970 je delež tekočih izgub predstavljal le 1,7 odstotka}, delež nepokritih izgub glede na celotno vsoto izgub gospodarstva, ki je bil v letu 1975 38,7 odstotka, pa predstavlja v letu 1983 že 63,2 odstotka (Ferfila, 1985: 175).

Zaverovanost v iluzijo uspešne rešitve vseh gospodarskih in družbenih protislovij SFRJ s spretno kombinacijo množice norm je imela za posledico tudi 15-odstotno stopnjo brezposelnosti ob enakem odstotku tehnološkega presežka zaposlenih, veliko povpraševanje po minulem delu in njegovo majhno ponudbo -ob obratnem sorazmerju pri tekočem delu-, ogromno zadolženost doma in v tujini, nesamostojnost, politično, celo samoupravno podrejenost gospodarstva (Ferfila, 1985: 172)...

2.1.2. Slovenija v SFRJ: gospodarski kazalci

Utemeljeni so razlogi za osamosvajanje Slovenije. Število zaposlenih v Sloveniji se je od leta 1952 z 266.637 zaposlenimi do leta 1983 z 816.585 zaposlenimi potrojilo (Svetlik, 1985: 216). Za razumevanje upravičenih teženj preglejmo bistvene karakteristike SFRJ in Slovenije kot njene republike. Cene na drobno v SFRJ so se povzpele na več kot 1400% za leto 1989 (Ferfila, LeLoup, 1999: 223). Od 1.1960 postopno upadajo vsi pomembni gospodarski kazalci SFRJ - nekdanje Jugoslavije - stopnja rasti družbenega proizvoda, zaposlenosti, učinkovitosti sredstev, realnih čistih osebnih dohodkov, stopnja amortizacije (Ferfila, 1985:172). Manj kot deset let kasneje se jim pridruži še upadanje stopnje produktivnosti dela, tehnične opremljenosti dela. Leta 1970 se prične še skokovita rast cen in nominalnih gospodarskih agregatov (Ferfila, 1985: 172). Po 1.1980 -obdobje od 1981 do 1983 v primerjavi z obdobjem od 1976 do 1980-pa vsi ti kazalci dobivajo drastično negativen predznak (Ferfila, 1985: 172):

- stopnja rasti produktivnosti dela se iz 2,2% obrne na negativnih 2,5%;
  - rast družbenega proizvoda iz 6,2% upade na -0,1% (Ferfila, 1985:172);
  - učinkovitost sredstev z -1,5% na -4,8% (Ferfila, 1985:172);
  - naraščanje realnih čistih dohodkov se iz 0,8% preobrne na -6,0;
  - stopnja rasti cen na drobno se poveča s 17,7% na 38,2% (Ferfila, 1985:172).
- SFRJ cenovni indeks od 1.1955 -100=1.1995- do 1. 1964 je: 100.0, 107.7, 108.5, 105.0, 111.1, 123.2, 135.9, 146.1, 158.2, 186.6 (Bajt, 1967: 30).

Ob zvišanju stopnje inflacije z 10 odstotkov v obdobju 1965 - 1970 na 38,0 v obdobju 1981 - 1983, se je zmanjšala stopnja akumulativnosti gospodarstva s 6,7 na 4,8 odstotka, stopnja akumulativnosti industrije pa s 6,5 na 5,0 odstotka (Ferfila, 1985: 174).

Inflacijske razmere v SFRJ tri leta pred osamosvojitvijo kažejo da je letna stopnja inflacije za 1988 znašala neverjetnih 1255,7% in se je iz meseca v mesec povečevala (Lebar, 1997: 8). Hiperinflacija je rezultirala simultano učinkovanje jugoslovanskega družbenega sistema v sistemu neučinkovite rasti javne potrošnje in neustreznih ukrepov ekonomske politike: ekspanzivne denarne politike in finančne nediscipline (Lebar, 1997: 8).

Stopnja akumulativne sposobnosti gospodarstva družbenega sektorja je znašala 6,7% v obdobju 1966 - 1970, stopnja reproduktivne sposobnosti pa 10,9 odstotka in sta v obdobju 1981 - 1983 oba kazalca upadla na 4,8% oziroma 8,6% ob tem, da sta bila zaradi podcenjenosti osnovnih in obratnih sredstev kot posledice neustrezne revalorizacije izkazana previsoko (Ferfila, 1985: 172). Cene na drobno v nekdanji Jugoslaviji so se povzpele na več kot 1400% za leto 1989 (Ferfila, LeLoup, 1999: 223).

2.1.2.1. Zadolženost

Slovenija v SFRJ: Zadolženost SFRJ konec leta 1983 je ob približno 20 milijardah \$ dolarskih dolgov do tujine še 10 milijard dolarskih obveznosti do domačih deviznih varčevalcev. (Ferfila, 1985: 175) Domača zadolženost gospodarstva je z 2812,4 milijarde din toliko kot dohodek gospodarstva. Velika je zadolženost gospodarstva brez resnejše družbene kontrole (Ferfila, 1985:175). Ob koncu leta 1983 je bila domača zadolženost gospodarstva z 2812,4 milijarde din enaka dohodku gospodarstva. Temu se pridružuje še visoka zunanja zadolženost: ob približno 20 milijardah dolarskih dolgov do tujine je še približno 10 milijard dolarskih obveznosti do domačih deviznih varčevalcev (Ferfila, 1985: 175). Visoka zunanja zadolženost je bila posledica ugodnih pogojev in možnosti zadolževanja različnih ekonomskih in političnih subjektov. Da bo dolgove odplačeval kdo drug je bila ena največjih jugoslovanskih zmot. Tudi ta dolg bo v celoti moralo odplačati gospodarstvo (Ferfila, 1985: 175). Težavnost položaja nam pove že dejstvo, da je samo za obdobje 1983 - 1990¹ vsota anuitet 40 milijard dolarjev in je vsota letnih obresti nekajkrat večja kot je letni prirast družbenega proizvoda (Ferfila, 1985: 175).

¹ Zaradi nekonvertibilnosti dinarja so posledično varčevalci začeli panično dvigovati bančne vloge. Konec leta 1990 je primanjkljaj dosegel 2,7 bilijonov ameriških dolarjev (Bučar, Kuhnle, 1994:39).

Ta na prvi pogled neverjetna številka kaže moč primeža, v katerem se je znašla SFRJ in nam jo podrobneje pojasni tabela o predvidevanju deviznih dolgov Narodne Banke SFR Jugoslavije. (Ferfila, 1985: 175)

Tabela 2.1.: Predvidevanje deviznih dolgov Narodne Banke SFR Jugoslavije. (Ferfila, 1985: 175)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	
dolg (konec leta)	19,30	18,60	17,80	17,10	16,80	16,40	16,00	v milijardah
plačane obresti	1,90	2,05	2,00	1,87	1,95	1,90	1,76	USA dolarjev
odplačana glavica	3,20	3,45	3,50	3,40	3,50	3,00	3,00	
poveč. devz. rezerv	0,60	0,30	0,30	0,30	0,47	0,23	0,24	

Vir: (1985) Družbena lastnina in razpotja našega časa, ČZDO Komunist - TOZD Komunist, Ljubljana

Dr. Bogomil Ferfila že leta 1985 nakazuje osamosvojitvene tendence Slovenije: Zaverovanost v iluzijo rešitve vseh gospodarskih in družbenih protislovij SFRJ ima za posledico 15. odstotno stopnjo brezposelnosti ob enakem odstotku tehnološkega presežka zaposlenih, ogromno zadolženost doma in v tujini, veliko povpraševanje po minulem delu in njegovo majhno ponudbo, nesamostojnost oziroma podrejenost gospodarstva v gospodarskem, političnem, samoupravnem pogledu... (Ferfila, 1985: 172) Z razvijanjem decentralizirane države in tržnega gospodarstva so se kot posledica avtarkičnih teženj in razvoja republik in pokrajin vzporedno z njihovo krepitvijo pojavljali tudi konflikti med njimi (Ferfila, 1985: 203). SFRJ je že v 70-tih letih zašla v dolžniško krizo in se še dodatno izčrpala². Ni bilo sredstev za nove naložbe.

² Inflacija je naraščala. V zvezi komunistov Jugoslavije in v republiških zvezah komunistov so veliko govorili o potrebnih reformah, zlasti gospodarskih. Ostajalo je bolj pri govorjenju, pri dolgih kongresih in zborovanjih, ki so vzbujali naveličanost, nezadovoljstvo in vedno večjo nelagodnost (Drnovšek, 1996: 11) V zraku so visela vprašanja, ali država lahko preživi ali bo razpadla, ali lahko pride do državljanske vojne.

2.2.2. Strategija

Strategijo izhoda Slovenije pogumno opredeli dr. Janez Drnovšek. Z govorom ob izvolitvi za člana predsedstva SFRJ v skupščini SR Slovenije odločno pove: Želimo si povečati učinkovitost našega gospodarstva s spodbujanjem tržne konkurence in s sproščanjem energije in pobud, ki jih naši ljudje imajo, vendar zaradi preveč zbirokratiziranega in administrativno določenega gospodarjenja niso mogle priti do izraza. Želimo si enakopravno vključevanje naše države v mednarodne ekonomske tokove in svoje mesto v razvitem svetu, zlasti v Evropi, kamor geografsko sodimo, je dr. Janez Drnovšek z govorom ob izvolitvi za člana predsedstva SFRJ, Slovenijo v Evropo lociral že 14. 4. leta 1989.

S Havlom sva l.1992 oba pledirala za članstvo v Svetu Evrope, Oba za novi, drugačni državi. Za Slovenijo in za Češko (Drnovšek, 1996: 181).

Uvajanje tržnega gospodarstva mora spremljati ustrezna politična demokracija, ta načrt po dr. Janezu Drnovšku zapišejo Primorske novice.

Razglasitev drugoaprilskih volitev je petnajstega maja 1989:

Dr. Janez Drnovšek postane še Predsednik predsedstva SFRJ:nekdanje Jugoslavije
Vendar bom vedno branil slovensko suverenost, se upreSFRJ,nekdanji Jugoslaviji.
Poglavitno moč odločanja v roke prevzame rojeni vodja.

Vizija ekonomije razvitih gospodarstev se kmalu začneja udejanjati.

Dr. Janez Drnovšek je predvolilni program imenoval Pot do konvertibilnosti dinarja. Za Jugoslavijo sem seveda moral najprej omenjati vzpostavitev konvertibilnosti dinarja: Konvertibilnost dinarja sem simbolno napovedal za petletno obdobje, saj sem vedel da konvertibilnega dinarja Jugoslavija v 45.letih nikoli ni imela. Prizadeval sem si za čim bolj normalne odnose v jugoslovanski državi. Vendar je sam že tiho načrtoval diplomatske poti, ki so že čez dve leti popeljale do uvedbe slovenske valute. Dr. Janez Drnovšek izraža odločnost in slovenski pogum. Prisegal je na finančno trdnost, na konsolidacijo bančnega sistema. Boril se je za demokracijo in tržno gospodarstvo (Drnovšek, 1996: 18). Zavzema se za čim večjo konkurenco tako v gospodarstvu kot v politiki.

Politični razvoj po neodvisnosti bo omogočal zmerno rast razvojnega ekonomsko političnega režima (Ferfila, 2001: 278). Ekonomska kriza Jugoslavije konec 1980-tih, nepričakovana odcepitev iz dezintegrirane federacije na Balkanu leta 1991 in obveza Republike Slovenije po preoblikovanju lastništva in institucij tržišča prilagojenih zahodnoevropskemu kapitalizmu je za novo neodvisn, samostojno Slovenijo pomenilo pomembno nalogo (Ferfila, 2001: 260).

2.3. Tržišča

Začetne težave so izvirale iz izgube jugoslovanskega trga, ki je kasneje sovpadala s posledičnim procesom rapidnega skrčenja in recesijo tržišč bivših komunističnih držav vzhodne evrope na prehodu ki so se reformno spreminjale. Upadanje se je nadaljevalo leta 1993 ko je izvozni nivo dosegel najnižjo točko. Rezultat razpada zunanjega in domačega trga označuje oster upad skoraj 30. odstotkov bruto domačega proizvoda in 26 odstotkov realnega proizvodnega outputa med leti 1991 in 1993. Posebej osiromašena sta turizem in transport. Največja tovrstna upadanja zajamejo sredino leta 1993, medtem ko druga polovica tega leta gospodarsko upadanje obrne proti rasti.

Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let je bil ključni dogodek razpad komunističnega bloka s Sovjetsko zvezo na čelu. V tem plazu se je znašla tudi Jugoslavija. Za Slovenijo je bila to priložnost, da se postavi na svoje noge in dokončno oddalji od balkanskega in komunističnega kotla (Ferfila,2001:222)¹.

Prehod v tržno gospodarstvo je v Sloveniji potekal s precejšnjimi prednostmi pred ostalimi socialističnimi republikami. V tujini je bila malo zadolžena, imela je najbolj zanesljivo delovno silo. Raven znanja, delovnih navad, disciplina in usposobljenost managerskega kadra in drugih zaposlenih je bila in je najboljša, imela je tudi najbolj tržno naravnani gospodarski sistem.

Prehod je potekal vzporedno z osamosvojitvenim procesom oblikovanja lastne države, ki je medtem izgubila veliko tržišč (Lebar.1997:1). Slovenija je imela bistveno večji bruto domači proizvod na prebivalca kot ostale države prehoda, je bila relativno bolj odprta, povezave s tujimi partnerji so bile kljub začetnim težavam sorazmerno stabilne. Slovenija je bila z notranjim tržiščem le dveh milijonov ljudi odvisna od zunanjega trgovanja. Temu procesu se je zelo hitro prilagajala in je samoobrambno razvila alternativna izvozna tržišča. Po neodvisnosti so neugodne izgube izhajale iz rapidnega skrčenja razpadlih držav nekdanjega komunističnega sistema centralne in vzhodne Evrope in posledične recesije. Po dr. Mencingerju je izguba v izvozu znašala 45,2%, od tega je bilo 74,1% upada v izvažanju v nekdanjo Jugoslavijo (Ferfila, 2001: 260). Ne glede na podedovane težave ekonomske narave je Slovenija izdelala najbolj stabilno in najuspešnejšo ekonomijo (Ferfila, LeLoup, 1999: 221).

Slovenija je danes uveljavljena in uspešna država z razvito in stabilno demokracijo, z učinkovitim tržnim gospodarstvom, ki mu je v letih jugoslovanske krize uspelo preživeti tranzicijo in izgubo jugoslovanskih trgov (Drnovšek, 1996: 270).

Slovenija si je s sorodnostjo tržnih mehanizmov in decentralizirane kontrole ustvarjala lahkotne prehode v prostotržne in odprte marketinške sisteme. Vzpostavila je močne tokove menjave blaga in storitev z najnaprednejšimi ekonomijami Zahoda in jih ohranja. (Ferfila, LeLoup, 1999: 221).

¹ Na začetku te dolgotrajne poti je Slovenija potisnjena v skupino reformirajočih se postkomunističnih držav, v katero pravzaprav nikoli ni spadala, saj so bile njene gospodarske, sociokulturne in celo politične značilnosti zadnja desetletja precej bližje Portugalski, Španiji, Irski, Grčiji (Ferfila, 2001: 222). Predsednik gospod Milan Kučan, je ob obisku španskega kralja, Juana Carlosa I., izrekel, da je Španija država, ki je prehodila podobno pot, ki je po vstopu v EU zelo velik gospodarski partner (Radio Slovenija,4.7.2002). Španija bo s Slovenijo okrepila politično, gospodarsko in kulturno sodelovanje (Delo,4.7.2002:1).

3. Ekonomska politika

Dr. Janez Drnovšek: Vzpostavljali smo lastno državo - samostojno Slovenijo, ki je razvita, moderna država, ljudje živijo dobro - in njene institucije, začeli tranzicijo in lastninjenje, kjer smo imeli med tranzicijskimi državami še najmanj težav in se je nova lastniška struktura postopoma prijela, preusmerjali gospodarstvo, se vključevali in se v mednarodne organizacije (Delo,31.12.99:28). Ekonomske krize SFRJ so se zaostrovale in Slovenijo napeljevale na razmišljanja o dezintegraciji federacije na Balkanu. Leta 1991 je Slovenija začela transformacijo lastništva in preoblikovanja tržnih institucij, ki bodo kmalu postale prilagojene kapitalističnim zahodno evropskim (Ferfila, 2001: 260). Z neodvisnostjo Slovenija ustanovi neodvisni nacionalni denarni sistem, rekonstruira bančništvo¹ in finančne institucije, zaustavi iz SFRJ podedovano hiperinflacijo, tržišče preusmerja na evropskega in vzpodbuja investiranja (Ferfila, 2001: 260). Ekonomska kriza^{la} v nekdanji Jugoslaviji konec 1980-tih let, nepričakovano odhajanje iz dezintegrirane balkanske federacije sredi 1991 in obveza novo nastale samostojne Slovenije po preoblikovanju lastnine in vpeljavi tržnih institucij prilagojenih zahodnoevropskemu kapitalizmu je zanj pomenilo ogromno nalogo (Ferfila,2001:260). Mejn timer v oblikovanju ekonomske politike¹¹⁵ je prelomno 1.1991, saj do osamosvojitve Slovenija kot ena izmed republik bivše Jugoslavije ni imela v svojih rokah vzvodov vodenja ekonomske politike oziroma je imela le omejene pristojnosti (Lah, 2000: 213). Prioritetne obveznosti so pomenile ustvarjanje neodvisnega nacionalnega monetarnega sistema, prilagajanje, prilagoditev bančnih in finančnih institucij, učinkovito preusmerjanje trgovanja proti zahodnoevropskemu, in vzpodbujanje investicij (Ferfila,2001:260) za ukinjanje socialistično samoupravnega ekonomskega sistema brez poškodb krhkega političnega sistema in socialne harmonije. Bojevanje z naraščajočo nezaposlenostjo je izviralo Se iz SFRJ (Ferfila, 2001: 260). Kontroliramo tudi hiperinflacijo, ki se je povzpela na 200% 1.1992, ker je bila podedovana še iz bivše Jugoslavije. (Ferfila, 2001:260) V samostojni Sloveniji je inflacija iz 1.1992 do 1.1993 že v enem letu kar za šestkrat znižana in postopoma upada na 6.1% do 1. 1999.

¹Po osamosvojitvi smo vzporedno razvoju fleksibilnega in odgovornega denarnega trga reformirali in rehabilitirali bančni sistem (Ferfila, 2001: 280).

^{la} Ekonomski problem izhaja iz dejstva, da so človekove potrebe po dobrinah in storitvah večje, kot so možnosti, da jih zadovolji (Ferfila, 1994: 8). Zadovoljevanje družbenih čeprav v končni instanci individualnih potreb preko trošenja storitev zahteva določena sredstva (Ferfila, 1994: 8). V prvi vrsti nas zanima, kako uspešna in učinkovita je posamezna vlada v razreševanju ekonomskega problema (Ferfila, 1994: 7). Vsaka vlada je udeležena pri produkciji tako javnih kot privatnih dobrin (Ferfila, 1994: 77). lb Predmet makroekonomskega preučevanja se bistveno razlikuje od mikroekonomskega (Lah, 2000: 141). če mikroekonomija preučuje pojave, kot so npr. trg in delovanje trga, razčlenjuje ponudbo in povpraševanje, obravnava obnašanje posameznih gospodarskih subjektov {gospodinjstev, podjetij}, pa makroekonomija ugotavlja zakonitosti, ki nastajajo kot posledica množice odločitev in delovanja gospodarskih subjektov v celotnem narodnem gospodarstvu: poleg podjetij in gospodinjstev vključuje tudi poseganje države z ekonomsko politiko (Lah, 2000: 141). Makroekonomija torej preučuje stanja in gibanja agregatnih količin, kot so na primer skupni družbeni proizvod in gospodarska rast, zaposlenost, vprašanja, ki so povezana s količino denarja v gospodarstvu, učinke spreminjanja davkov ali pa učinke spreminjanja obrestnih mer na celotno gospodarsko dejavnost ipd. (Lah, 2000: 141).

Z makroekonomskimi politikami^{1b} vlada uresničuje svojo stabilizacijsko² funkcijo (Ferfila, 1994: 31). Najbolj neposredna težava, s katero se je Slovenija srečala neodvisna, je vključevala izgubo notranjega SFR jugoslovanskega tržišča in upadanje trgovanja s še nedavno povsem komunističnimi državami centralne in vzhodne Evrope. Profesor dr. Mencinger Jože prvotni izvozni upad samostojne Slovenije ocenjuje na 45.2odstotka, od česar naj bi bila procentualna izguba na izvozno tržišče nekdanje Jugoslavije predvidoma 74,1 odstotna (Ferfila,2001:260). Kljub izgubi trgov smo imeli negativno rast samo v 1. 1991 in 1. 1992. Leto 1993 je bilo že leto preobrata in je od takrat naprej rast konstantna in visoka. Gospodarski šok smo prebrodili (Delo, 31.12.1999: 28).

S propadanjem komunističnega politično ekonomskega sistema je bolj ali manj tekmovalno tržno okolje edini okvir, v katerem delujejo vlade oziroma vladni sektorji posameznih držav. To je v veliki meri vezano tudi na vse močnejši privatni sektor, ki je v razvitih zahodnih gospodarstvih absolutno prevladujoč, vse pomembnejši pa postaja tudi v nekdanj komunističnih državah. Zato govorimo o mešanem gospodarstvu kot soobstoju privatnega in javnega sektorja (Ferfila, 1994: 13).

Neposredno po osamosvojitvi je prišlo do zmanjšanja in stabiliziranja agregatnega povpraševanja. Izpadlo je povpraševanje podjetij iz bivših jugoslovanskih republik, saj so zaradi razpada države razpadale tudi prejšnje povezave med podjetji, po drugi strani pa je Banka Slovenije vodila monetaristično nevtralno monetarno politiko s ciljem zaježitve takratne visoke inflacije. Poudarek ekonomske politike pa je bil na strani spodbujanja agregatne ponudbe. Sprejeti so bili sistemsko institucionalni zakoni, ki naj bi aktivirali tržne sile podjetništva in ponudbe, kot so naprimer privatizacija gospodarstva, denacionalizacija, precejšnja liberalizacija cen, liberalizacija uvoza ipd. in številni zakoni, ki naj bi na takšen ali drugačen način krepili podjetniške pobude (Lah, 2000: 213).

Slovenska ekonomija ni le okrevala; raste in se razvija s sorodnimi zahodnoevropskemu modelu vzpostavljenimi institucijami (Ferfila, 2001: 261).

^{1b} Najprej so bile vladne makroekonomske politike nasploh usmerjene zlasti k zaposlenosti, ko so bila občasna obdobja nezaposlenosti simptom nepopolnosti trga, pozneje pa so se pričele ukvarjati tudi z zmanjševanjem inflacije in z zagotavljanjem gospodarske rasti (Ferfila, 1994:32). Stabilizacijske politike pa se ne ukvarjajo samo z nezaposlenostjo in z inflacijo, marveč morajo upoštevati tudi rast outputa. Davčne politike lahko vplivajo na nagnjenost k varčevanju in pripravljenost k investiranju ter posledično na obseg oblikovanja kapitala (Ferfila, 1994: 32).

² Če združimo ničelno stopnjo gospodarske rasti in zvišano stopnjo inflacije, dobimo 'stagflacijo.' Prav pogostnost stagflacije dvajsetega stoletja v nekaterih gospodarstvih pa je ponekod rahlo načela zaupanje v tradicionalne davčne in monetarne stabilizacijske politike, ki niso upoštevale dinamike gospodarske rasti. Stabilizacijske politike - ki upoštevajo tudi rast outputa ■ pa odtedaj vključujejo dejstvo, da je nacionalno gospodarstvo postajalo vse bolj vtakano v svetovno gospodarsko mrežo, in to tako preko trgovinskih kot kapitalskih tokov (Ferfila, 1994:32). Politike, ki regulirajo gospodarske tokove v matični državi -plačilno bilanco, izvoz, uvoz- vplivajo tudi na njene odnose s svetom (Ferfila, 1994:32).

Nova država se je spopadala z makroekonomskimi težavami, s stabilizacijo in z rastjo ekonomije, in z mikroekonomskimi, kot so preoblikovanje, preusmerjanje, privatiziranje in upadanje obsega industrijske ekonomije (Ferfila, 2001: 261). Makroekonomsko raziskovanje vključuje tudi preučevanje vpliva države na potek gospodarskih procesov. Država lahko s svojimi orodji - s politiko davkov in državnih izdatkov, z monetarno politiko, z dohodkovno politiko in s politiko zunanje trgovinske menjave, skratka z ekonomsko politiko, pomembno vpliva, usmerja delovanje ali obnašanje (Lah, 2000: 8).

V pogojih relativne redkosti dobrin in storitev - glede na potrebe - vlada oblikuje javne ekonomske politike, ki usmerjajo alokacijo resursov, povečujejo stabilnost v načrtni razdelitvi in distribucijskem procesu, skrbijo za boljše zadovoljevanje človekovih potreb. (Ferfila, 1994: 8).

Dva izmed štirih učinkov, vrst delovanja politike na celoten družbeni sistem, s katerimi vlada bolj ali manj uspešno uresničuje programe in naloge v družbi sta

a) pridobivanje virov: denarja, dobrin, storitev, delovnih ur, ljudi;

b) delitev virov: kaj, kako in komu dati (Ferfila, 2001: 61).

V skandinavskih deželah se obseg vladnega trošenja giblje okoli 60% BDP, v Sloveniji je okrog polovice bruto domačega proizvoda. V večini razvitih držav vladni sektor troši med 40% in 55% proizvedenega bruto domačega proizvoda, kar mu daje nesporno mesto ekonomskega subjekta številka ena (Ferfila, 1994:8). Pri obsegu vladnega trošenja moramo upoštevati davke in prispevke, ki jih pobere osrednja vlada in tudi oblastne ravni - v ZDA države in občine, v Sloveniji le občinska raven. V nekaterih državah, kot je Slovenija, kjer so ločene blagajne oziroma t.i. proračuni za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, je treba v obseg vladnega trošenja prišteti tudi ta sredstva (Ferfila, 2001: 62). Ministrstvo za finance s finančnimi politikami na primer ustvarja ustrezen institucionalni okvir in znotraj njega usmerja finančno aktivnost v skladu s kriteriji normalnega tržnega gospodarstva, upoštevajoč značilnost slovenskega časa in prostora. Po drugi strani pa vlada nastopa tudi kot lastnik produkcijskih tvorcev, s pomočjo katerih proizvaja izdelke in storitve (Ferfila, 1994: 7). Predvsem mora vlada oblikovati takšne ekonomske politike³, s katerimi izboljšuje funkcioniranje tržnega gospodarstva in zasleduje cilje visoke zaposlenosti, relativne stabilnosti cen, uravnoveženosti plačilne bilance in sprejemljive stopnje gospodarske rasti (Ferfila, 1994: 31)

³ Cilj ekonomske politike države je doseganje čim večje učinkovitosti gospodarstva kot celote. Idealni makroekonomski splet kazalcev je čim večji BDP oz. visoka stopnja rasti gospodarstva, čim večja zaposlenost aktivnega prebivalstva države, zmerna inflacija in stabilni {naraščajoči} neto izvoz (Lah, 2000: 150)...

3.1. Od samoupravljanja do tržne ekonomije

Skupna značilnost osemindvajsetih držav na prehodu, med katere je bila zaradi razmer potisnjena Slovenija, je spreminjanje prejšnjega centralnoplanskega sistema v tržni sistem (Ferfila, 2001: 230).

Vendar je v Sloveniji preobrazba od socialističnega samoupravljanja k tržni ekonomiji potekala opazno gladko. Niso je opredeljevali socialni preobrati, ekonomski spodrsaljaji in nazadovanje, nezaposlenost in rast zunanjega dolga, kar je bila značilnost tranzicijskih procesov bivše Sovjetske zveze in v ostalih centralnih in vzhodnoevropskih državah (Ferfila, 2001:261). Z odcepitvijo iz Jugoslavije in s preoblikovanjem iz socialističnega samoupravljanja oziroma s tretjo potjo med centralistično planirano in organizirano ekonomijo vzhodnoevropskih držav in Sovjetske zveze se je Slovenija preobrazila¹ v kapitalistično tržno ekonomijo večine zahodnih industrializiranih držav (Ferfila, LeLoup, 1999: 391).

25. junij 2001 pomeni deseto obletnico slovenske neodvisnosti. Politična suverenost se pridruži temeljem že odtisnjene in utečene gospodarske preobrazbe. Ekonomski preobrat, ki je potekal v smeri od socialističnega samoupravljanja do kapitalistične tržne ekonomije, bi po pričakovanjih moral pomeniti travmatično obdobje ekonomije ene od novo nastalih držav sveta. Slovenija je tretjo pot začejala iz ugodne pozicije. Imela je tržno naravnano ekonomijo, relativno visok začetni prihodek na prebivalca, socialno homogeno in usposobljeno delovno silo, dobro razvit industrijski sektor in je vzpostavila ekonomske povezave z zahodnoevropskimi sosedi (Ferfila, 2001: 262). Po absorpciji neposrednih in posrednih stroškov zaradi razpada federacije in vojne in dolgov si je hitro opomogla in ekonomske inštitute prilagodila zahodno evropskemu vzoru. Nenazadnje smo želeli zadostiti kriterijem Maastrichta, kar bi nam omogočalo vstop v Evropsko Monetarno Unijo -EMU-, kar naj bi dosegli leta 2002 (Ferfila, LeLoup, 1999: 392). Tranzicija od socialističnega samoupravljanja h kapitalistični tržni ekonomiji je prevzela obliko privatizacije socialnega kapitala, in zamenjala delavsko samoupravljanje s kapitalistično stiliziranim menedžmentom (Ferfila, 2001: 268).

V obeh metodah - privatizaciji in zamenjavi samoupravljanja - je bila opazna priljubljenost delavske participacije in menedžmenta in pri delavcih prisoten občutek lastništva produktivnega kapitala (Ferfila, 2001. 268).

V ZDA se neodvisne regulatome agencije ukvarjajo z izdelavo pravil na posameznih področjih gospodarstva in z uveljavljanjem varujejo javne interese. Nacionalni odbor za delo uravnava odnose med delom in menedžmentom (Ferfila, 1994: 238).

¹ "Če obstaja politična volja za prenovno gospodarstva, se da tudi za velike težave najti prave rešitve," Paul Reynolds za Adam Smith Institute (Gospodarski veitnik.15.06.1995). Ob ekspanziji zunanje trgovine, ki ni edini imput ekonomskega okrevanja, je pomembna tudi vsebina strukturalne reforme, privatizacija socialnega kapitala in rehabilitacija bančnega sistema, ki bo vzpodbudil oživitvev investiranja. Privatizacija rapidno naralca (Phillips, Ferfila, 199S: 305).

3.1.1. Sindikati, delavske kooperative

Slovenska inačica gospodarskega in političnega neposrednega soupravljanja osemdesetih in devetdesetih let je še vedno zanimiv poskus neposredne demokracije, ki ga je pokopala predvsem ideološka in federativno nacionalistična sestavina njegovega okolja. Njena dediščina je tudi sedanja lastniška in upravljalna struktura slovenskega gospodarstva, v katerem so zaposleni še vedno pretežni delničarski lastniki podjetij in imajo pomembno soupravljalno težo v soupravljalnih organih - svet delavcev, nadzorni svet, delavski direktor, delničarskih - delničarska skupščina, in sindikalnih organih -sindikalni predstavnik, sindikat v podjetju, panožni in državni sindikati¹

(Ferfila,2001:12). Soupravljanje je stimuliralo kolektivne delavske Interese. V ZDA velja kol zanimivost omenil ESOP programe, ki jih je ameriška vlada z davčnimi olajšavami podpirala kadar so vodstva akumulativna sredstva ali del bančnih posojil zaposlenim namenjala z delnicami.

ESOP naj bi razgrajevali upravljalne strukture v smeri kapital-deio, slovenska razHôioa delavskega odkupa pa naj bi bila usmerjena na deto-kapaal (Kulja|,1994: 36).

ESOP - Employee Stock Ownership Plans - ali delavsko delničarstvo je Louis Kelso (Ferfila, 1994: 139) skonstruiral z željo humanizirati in socializirati kapitalistično družbo brez njene ukinitve oziroma presejanja. Postavil je shemo pridobivanja delavskih delnic, kjer v podjetju zaposleni delavci postanejo lastniki podjetja, prejšnjega lastnika pa izplačajo postopoma iz neobdavčenega dela dohodka podjetja. Tako naj bi postopoma tudi delavci pridobili lasten kapital in postali bolj motivirani in bolj produktivni solastniki podjetja. (Ferfila, 1994:139) Neposredna participacija delavcem ravno prav iluzorno omogoča moč vplivanja na delovnem mestu, ne pa kapitalnega. Po začetni ESOP legislaciji iz 1974 so bili ESOP² ustanovljeni kot primarno orodje za povečevanje kapitala ameriških podjetij (Ferfila, 1994: 47).

Za ZDA velja, da je samo 20% delovne sile organizirane v sindikatih, pa Se to največ pri javnih uslužbencih (Ferfila, 1994: 195). Večina ameriških sindikatov je povezana v ameriško federacijo dela - kongres industrijskih organizacij, ki sta bila do leta 1955 ločena sindikata (Ferfila, 1994: 195). Po Vemonu je korporacija utrdba kapitalističnega sistem. Vplivne korporacije imajo lastništvo v usposobljeni manjšini. Z razcvetom multinationalk se je njihova moč in velikost še povečala (Ferfila, 1994: 244).

1.Eni poudarjajo, da sindikati znižujejo produktivnost {s stavkami, distorzijo sindikalne-nesindikalne plače, ohranjanja zaposlenosti po vsaki ceni}, 2.Drugi pa menijo, da sindikati zvišujejo produktivnost, ker so delavci preko njih zastopani in lahko delujejo znotraj podjetij za izboljševanje delovnih razmer, skrbe za obveščanje delavcev, zmanjšujejo fluktuacijo (Ferfila,1994:196).

² Delavci želijo sodelovati z menedžmentom in so zaradi tega bolj produktivni; prvenstveno si z ESOP zavarujejo prihodnosti. Menedžment ponuja soupravljanje delavcem z naraščanjem plač in izboljšanjem koristi in je iz tega vidika sodelovanje delavcev t menedžmentom zaželjeno in ni zaželjeno kadar jim vodstvo zmanjšuje plače in koristi (Ferfila, 1994: 9). Službodajalci pa od zaposlenih upajo na kooperacijo v smislu naraščanja proizvodnje (Ferfila, 1994: 8). ¹ Dr. Rado Bohinc: Obsežna ekonomska literatura, ki obstaja o delavskih kooperativah, ne daje enotnega odgovora na vprašanje ali večja stopnja participacije delavcev v upravljanju ter večja stopnja udeležbe delavcev v delitvi profita {profit sharing} prispeva k večji produktivnosti. Tako je znano stališče, po katerem naj bi oboje od tega peljalo do večje lojalnosti delavcev in k oblikovanju kolektivnega duha in k večji produktivnosti (Bohinc,1987:287).

Obliko sodelovanja v menedžmentu zagotavlja tudi pionirski Mitbestimmung sistem, ki je bil z zakonodajo predstavljen kot merilo delavske participacije v Nemčiji. Slovenska verzija je izpeljana 1.1993 z Zakonom glede na udeležbo zaposlenih ne glede na vrsto podjetja oziroma ekonomskih združb (Ferfila, 2001: 268). V samoupravnem sistemu Slovenije so zaposleni podjetja večinoma smatrali za njihovo skupno lastnino. Unionizem podjetij je to pojmovanje močno podpiral (Ferfila, 2001: 276). Preobrazba sindikatov³ v kolektivna dogovarjanja na nacionalni in lokalni ravni je vzpodbujala obliko participacije, opredeljene z delavsko tržnimi ekonomskimi relacijami (Ferfila, 2001: 268).

3.1.2. Transformacija družbene lastnine

V samostojni Sloveniji privatizacija izvira iz zadnjih objemov s tedanjo SFRJ. Leta 1988 sprejet zakon o podjetjih je z ustavnimi dopolnili uvedel dvojnost upravljalških oblik in pluralizem lastninskih oblik (Kuljaj, 1994: 25). Slovenija se je soočala z novim izzivom transformacije ekonomskega sistema. Senjur proces preobrazbe oziroma tranzicije razdeli na 3 procese: 1. tranzicijo od regionalne ekonomije znotraj velike države nasproti neodvisni nacionalni ekonomiji z vsemi državnimi funkcijami 2. tranzicijo od socialistične ekonomije z državnim in socialnim lastništvom nasproti tržni ekonomiji 3. tranzicijo od inflacijske k stabilni ekonomiji (Bučar, Kuhnle, 1994:18). Med najbolj resnimi problemi so bili upadanje industrijske proizvodnje, nezaposlenost in strah pred inflacijo. Lastništvo slovenskih podjetij na ozemlju SFRJ je bilo z osamosvojitveno vojno prevzeto. S preobrazbo socialistične ekonomije smo že v Še nesamostojni Sloveniji prehitevali Češkoslovaško in Madžarsko (Bučar.Kuhnle,1994:18). Nova slovenska ustava je opredelila dve vrsti lastnine⁴³: javno in zasebno. Z osamosvojitvijo pa postane ustrezna transformacija javne lastnine ena prednostnih nalog nove slovenske države^{4b}.

^{3a} Sindikati a: zmanjšujejo produktivnost, saj organizirajo stavke, da bi zvišali plače b: delavci so z njihovo pomočjo dobili pravico do soodločanja o pogojih dela in naj bi bili zaradi tega bolj motivirani za delo. Nedvomno sindikati omejujejo moč in arbitrarnost delodajalcev. Delodajalci zaradi tega uvajajo v podjetja Quality of worklife programe za izboljšanje kvalitete delovnega mesta (Ferfila). Potrebno je medsebojno spoštovanje in aktivno partnerstvo med menedžmentom in delom (Ferfila).

^{3b}Funkcija sindikatov je eliminiranje neugodnih posledic delovanja tržišča, ki jih ta mehanizem oz. avtomatizem ne more obiti: ublažitev gibanja tržišč, pospeševanje medsebojne prilagoditve ponudbe in potrošnje delovne sile in eliminiranje socialnih konsekvenc (Ferfila, 1989: 234)... Znano je stališče, da večja stopnja participacije pelje do informacijskih problemov in podaljša čas za sprejemanje odločitev. Prav tako prihaja do problemov pri investicijski dejavnosti, kjer imajo delavci manjšo nagnjenost k prevzemanju rizika (Bohinc, 1987:287).

^{4a} Najčeste so primerjave med privatnimi in državnimi podjetji uglasene na razlike v njihovi učinkovitosti. Primerjava je mnogo bolj zapletena. Tudi državna podjetja, v Kanadi, Franciji, so bila profitnosna, ko so nacionalizirana podjetja v VB praviloma proizvajala izgube (Ferfila, 1994: 89). Država vpliva na ekonomske aktivnosti predvsem skozi proračun, državno lastništvo podjetij in z oblikovanjem ekonomskih politik. 4b V primerjavi z ZDA, ki nima veliko državnih podjetij, druge države trše intervenirajo. S tem se na Švedskem odraža večji davčni del v BDP; v Franciji in Veliki Britaniji nacionalizacije v 70-tih; kooperacija japonske vlade in korporacij; v Nemčiji in Indiji konstantni delež in vloga državnih podjetij (Ferfila, Le Loup, 1999: 269).

3.1.3. Privatizacija

Registracija in avtomatska prilagoditev podjetja slovenski zakonodaji pri vpisu in poslovanju podjetja, ki v Slovenijo prihaja kot investicija, ni privatizacija -ki pomeni liberalizacijo in demokratizacijo ekonomije- je pa enako zaželjena. Investicije^{4*} smo potrebovali za prenovo gospodarstva. Razlogi za počasen začetni potek lastniških razmerij so bili deloma politični in deloma ekonomski (Ferfila, LeLoup,1999:3S5). Ekonomska kriza koncem 1980-tih let Se ni bila namenjena vpljavi poglobitvini lastniških preobrazb, ki bi zmanjšale bankrotirana ali 'stečajna podjetja' ali družbe, potrebne temeljite prenove. Razmere v Sloveniji so se urejevale s pričetkom privatizacije in z njeno izpeljavo. V ZDA poslovni sektor pomeni zasebni sektor⁴¹¹ in je trg v veliki meri neomejani alokator virov (Ferfila,1994:191).

Minister za finance, mag. Tone Rop, kot Minister za delo, družino in socialne zadeve: Slovenija je bila pred začetkom privatizacije v svojevrstni predprivatizacijski depresiji. Relativno malo se je investiralo, obnavljalo. Zato je bilo potrebno relativno več časa, da se je najprej začelo obnavljati obstoječe strojne parke podjetij, da se je iz obnavljanja obstoječih kapacitet prešlo v nove investicije. Morali smo najprej povečati delež investicij, da smo lahko prišli na tak nivo, ki je omogočil začetek novih, pravih investicij. Ob tem so se hkrati ukinjali neučinkoviti programi v podjetjih, ki so sla skozi sanacije, tudi stečaje. Slovenija ima vse možnosti, da v vseh segmentih postane konkurenčna, in primerljiva z najrazvitejšimi državami - ima vse za to potrebne nastavke. Sistemi, ki so podpirali tranzicijo, so omogočili to prilagajanje upravljalno, strukturno in lastniško (Delo, 24.12.1999 :27).

Temeljno zakonodajo³ predstavlja zakon o zaključku lastninjenja in privatizaciji pravnih oseb v lasti SRD ter Zakon o prvem pokojninskem skladu in preoblikovanju pooblaščenih investicijskih družb z ustreznimi podzakonskimi akti. Pravna zakonodaja je ekonomsko preoblikovanje natančno opredeljevala. Zgodovinski je urejena osnovna shema v parlamentu sprejetega Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij (Uradni list RS 55/92,7/93,31/93): - prenesla 40% družbenega kapitala institucionalnim lastnikom in sicer je 20% delnic podjetja namenila Skladu za razvoj, ki jih je naprej delil pooblaščenim investicijskim družbam, 10% kapitala odškodninskemu skladu in KMskapitalskemu skladu pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Kuljaj, 1994:34) - namenila 40%družbenega kapitala odplačni privatizaciji za notranji odkup delnic, javni razpis z zbiranjem ponudb, javno prodajo delnic, prodajo sredstev; - 20%družbenega kapitala namenila brezplačni interni razdelitvi delnic v zameno za lastniške certifikate (Kuljaj, 1994:35). Nastalo je več privatizacijskih modelov. Najbolj znani so model menedžersko delavskega delničarstva, Sach - Umkov model lastninjenja, Šetinc - Pintar - Deželakov kompromis prvih dveh (Kuljaj, 1994:33).

⁵ Zakon bi bilo mogoče napisati kar z enačbo: $100\% = [(10\%+10\%+20\%+(1-X)*20\%)] + rx*20\%+40\%$, kjer je $x < 1$. Profesor dr. Jože Mencinger pred parlamentarnim glasovanjem o zakonu o privatizaciji (zaDelo 24.10.1992) zapiše: V prvem oglatem oklepaju so institucionalni lastniki; pokojninski sklad, odškodninski sklad, investicijske družbe. V drugem oglatem oklepaju so pravi lastniki, tisti, ki jim je do podjetja in njegove uspešnosti; zaposleni in kupci delnic. 40* upravljalških pravic v prvem oklepaju se v skladu s tem zakonom po 18. členu prenese na tri sklade, do 20% v drugem oklepaju pa zaposlenim. Toda po določbi tretjega odstavka 19. člena, se tudi preostanek tistih 20 odstotkov, ki gredo zaposlenim, pa jih ne izkoristijo, po 18. členu prenese v prvi oglati oklepaj. To lahko velikost prvega oglatega oklepaja napravi večjo od velikosti drugega. Varianta k 18. členu je boljša, še boljše pa bi bilo, če bi o preostanku enako kot o 40 odstotkih odločilo podjetje. Kaj se bo dejansko zgodilo s posameznim podjetjem, odloča vrednost X, kar je empirično vprašanje, ki je ob možnosti dokapitalizacije dobra lastnost predloga (Delo, 24.10.1992). Profesor dr. Jože Mencinger iz Ekonomskega inštituta Pravne fakultete Univerze v Ljubljani vzpostavi liberalen model. Zavzema se za elegantno izpeljavo decentralizirane privatizacije in nas preusmeri na Zahod.

⁴¹²ri naložbah se vlaga toliko časa dokler se stopnja donosnosti ne izenači s stroški izposoje vložnega kapitala(Ferfila,1994:196). V korporacijskem sektorju ZDA so trije viri investicijskega kapitala: - zadolževanje, ■ izdajanje delnic, - uporaba prihranjenih redstev, akumulacije (Ferfila, 1994: 196).

*Pogledimo oblike organiziranja ameriških podjetij: 1. Enolastniška - proprietorships - en lastnik odloča ter sprejema pozitivne in negativne izkušnje poslovanja {70% jih v 1.1983 ustvari 6% dohodka}; 2. Partnerska podjetja - active partnerships - dva ali več partnerjev nastopata kot lastnik in upravljaec, nosita pozitivne in negativne rezultate gospodarjenja {10%vseh,4%.dohodka} Partnerji so neomejeno solidarno odgovorni; 3. Korporacija -active corporation-je v lasti delničarjev. Odbor direktorjev, ki ga izvolijo delničarji, imenuje profesionalne menedžerje, ki vodijo korporacijo. Prednost takšne oblike podjetja {za 1.1983 jih 20% proizvede 90% dohodka} je v hitri zamenljivosti menedžmenta in načelu omejene odgovornosti. Obdavčevanje dobička je dvojno: ko se ugotovi rezultat poslovanja korporacije in ko se kot dividenda razdeli med delničarje. Je pa s prodajo obveznic in z izdajo dodatnih delnic v tej obliki podjetja relativno lahko pridobiti kapital. Prav takšen sistem obdavčevanja daje korporacijam oziroma delničarjem spodbudo, da dobička ne razdelijo, ampak ga reinvestirajo ter tako povečujejo vrednost glavnice, ne pa dividend oziroma svoje potrošnje (Ferfila, 1994: 191). Po panožni razdelitvi enolastniških in partnerskih podjetij ter korporacij so v 1.1983 enolastniška večinoma v panogah kmetijstvo, trgovina na drobno, gradbeništvo, storitve; partnerska so se razvila zlasti na področju financ, nepremičnin, storitev; korporacije drugod (Ferfila, 1994: 192).

Privatizacija v veliko primerih vključuje porazdelitev deležev delavcev in jim obenem omogoča možnost povečati lastniške deleže preko internih odkupov s prednostnimi odstotki (Ferfila, 2001: 268).

Slovenska privatizacija je bila kombinacija odplačne privatizacije z brezplačno razdelitvijo dela družbenega kapitala državljanom samostojne Slovenije. Država nas je razveselila z lastniškimi certifikati, ki so bili glede na starost državljana vredni od 100.000 do 350.000 tolarjev in so svojevrstna značilnost Slovenije. V zameno zanje so lahko pooblaščenke investicijske družbe na podlagi vrednosti prejetega premoženja državljanom razdelile unovčljive delnice. Zgolj simbolno je še vprašanje popolne zapolnitve privatizacijskega primanjkljaja, za kar so izpolnjeni vsi sistemski pogoji. Predsednik Vlade Republike Slovenije, dr. Janez Drnovšek, je o tem kot privatizacijskem procesu zapisal: Za zapolnitev primanjkljaja smo namenili ustrezno državno premoženje tako, da smo pospešeno olastnili pasivo Slovenske razvojne družbe iz katere se bo tako politika dokončno umaknila. Za ta namen smo pospešili prenos preostalega dela družbenega in sedaj državnega premoženja, ki je po zakonu o lastninskem preoblikovanju namenjen pooblaščenim investicijskim družbam in je prehodno še v lasti SRD, za zapolnitev primanjkljaja pa namenili delnice proizvodnih in distribucijskih podjetij ter delnice in deleže drugih gospodarskih družb v državni lasti. (Delo, 4.10.2000) Proces tranzicije so spremljali številni posegi države v bančni sistem in podjetja. Te sanacije so bile v različnih primerih različno uspešne, v celoti pa je bil njihov rezultat pozitiven, je povedal premier Slovenije, dr. Janez Drnovšek (Dnevnik, 22.5.2002:4).

3.1.4. Investicije

V Sloveniji so bila tuja vlaganja prvič dovoljena leta 1967. Občutno liberalizacijo tujih neposrednih naložb od 1967 do 1988 so znotraj tega omenjenega okvirja specifično pomenila edina dovoljena skupna vlaganja. Foreign Investment Law sprejmemo že decembra 1989. Pomeni bistveno liberalizacijo in harmonizacijo z mednarodnimi standardi. Konec 1. 1988 smo imeli samo 44 skupnih vlaganj z 146,1 milijonov DEM investiranega tujega kapitala. Leta 1993 jih je že 3.169 in je vrednost investicij tujega kapitala predstavljala že 1,864.5 milijonov DEM (Roječ, 1994: 9). Večina tujih neposrednih investicij v Sloveniji je bila rezultat v nekdanjo Jugoslavijo in na zahodno Evropska tržišča usmerjenih skupnih vlaganj sklenjenih še pred osamosvojitvijo (Ferfila, 2001: 278).

Spremembe v pristopanju k tujim vlaganjem so sovpadale z utiranjem poti samostojnosti. Kljub temu, da je Slovenija zmogla transformacijo, privatizacijo in nadaljevanje ekonomske rasti brez opaznega zanašanja na tuje neposredne naložbe - FDI - smo ustrezen dotok tujih investicij potrebovali za prenovo, obnovo, pospešitev in privatiziranje obstoječe ekonomije in za vzpostavitev nove (Ferfila, 2001: 278).

Manufakturna industrija je s 43% celote leta 1995 vloženih tujih neposrednih naložb njihov najpomembnejši prejemnik, in ji sledijo električni inženiring, bančništvo, raziskave, razvoj, trgovina (Ferfila, Phillips, 1999: 364). Ker predstavljajo tuja vlaganja enega pomembnih dejavnikov gospodarske rasti, še posebej, če preko njih domača podjetja pridobijo novo tehnologijo, nove trge in potreben kapital za razvoj, jim bomo z zakonom o prevzemih zagotovili nacionalni tretman, je povedal mag. Tone Rop (Kapital, 29.5.1995:24).

Povprečen investitor za Slovenijo je majhno do srednje veliko podjetje iz EU ali njej bližnjih držav, ki so obenem poglavitni trgovinski partnerji Slovenije (Ferfila, Phillips, 1999:364). Podjetja z največ FDI so: Sarrio Slovenija {75,4 milijonov ameriških dolarjev tujega kapitala}, Revoz{54,0mio\$}, papirnica Vevče{45,1mio\$}, Sava Kranj{40,3mio\$}, OMV{31,8mio\$}, Tobačna Ljubljana{31,3mio\$} (Ferfila, Phillips, 1999: 364)...

Temeljni razlogi zaradi katerih se tuji investitorji odločajo za Slovenijo so:

- lično domače tržišče, ki je dojemljivo za eksperimentiranje z novimi tehnologijami in vzpodbuja delitev tržišča
- delitev tržišča s podjetji evropskega trga in izvažanje
- izobražena, usposobljena in motivirana delovna sila
- tehnična ekspertiza in menedžment sta primerljiva zahodnim
- implementacija legalnega in institucionalnega okvirja (Ministrstvo za Finance, 1995: 13)

Glede regulacij dela, obdavčevanja, uvoza, izvoza in ostalih dejavnikov tuje entitete obravnavamo enakopravno domačim. Tuje legalne entitete, ne pa tuje osebe, ki so ustanovljene in registrirane v Sloveniji ne glede na njihov delež in poslovanje prevzamejo status slovenskih pravnih oseb (MZP, 1995:19). S 25% davkom na dobiček -tax on profit- imamo enega najnižjih korporativnih obdavčitvenih razmerij -corp.tax rates- v Evropi(Ferfila,Phillips,1999:362).

Foreign direct investment v prevodu pomeni; tuje neposredne investicije oziroma naložbe, FDI je kratica za: foreign direct investment.

Slovenija ni upoštevala nasveta nekaterih zahodnih ekonomistov in Mednarodnega Denarnega Sklada po sprejetju šok terapije modela tranzicije in vzpodbujanju tujih investicij. Odločila se je za počasno pot in se socialističnemu samoupravljanju prilagajala z združevanjem delničarjev, vključujoč delo v korporativističnem, socialnem kontekstu, ni jih ukinjala (Ferfila, 2001: 262).

To je zmanjševalo socialne konflikte in upadanje življenjskega standarda dela in zaščitilo pred polarizacijo dohodka ki je izčrpaval domače povpraševanje v ekonomijah z uvedenimi šok privatizacijskimi in tržnimi terapijami (Ferfila, 2001: 262). Slovenija se je izogibala zaslombe tujih investicij pri privatiziranju in dokapitalizaciji podjetij. Za stabiliziranje izmenjevalnega razmerja in upadanje inflacije se ni kapitalno zadolževala v tujini (Ferfila, 2001: 262).

Makroekonomska stabilnost in rast je bila zagotovljena tudi s tujimi investicijami in ne navzlic FDI v transformacijskem procesu, ki je Sloveniji omogočal večjo stopnjo kontrole makroekonomskih vzvodov, predvsem v denarni politiki (Ferfila, 2001. 279).

Slovenija ima sicer približno šestkrat manj razpoložljive delovne sile kot Madžarska in štirikrat manj kot Češka republika (Ferfila,2001:278). Iz ponudbene strani pa velikost tovrstnega domačega tržišča Slovenije obsega približno desetino velikosti tovrstne domače ekonomije Poljske, petino Češke Republike in tretjino Madžarske (Ferfila,2001:278).

Neposredne tuje investicije v Slovenijo v obdobju od 1.1993dol.1997, začnemo od 1993, zapovrstjo v milijonih USD so: 954.3, 13255, 1763.4, 1998.1, 2207.3 in vrednost neposrednih tujih investicij iz Slovenije v enakem obdobju po teh letih je 280.6, 354.0, 489.9, 459.5, 459.4 milijonov USD. (Bednaš, 2001: 73,74). Večina FDI izvira iz EU: za leto 1995 69% FDI od deleža EU večinoma prihaja iz Avstrije, 27.4%; Nemčije, 14.5%; Francije, 9.5%; Italije, 5.6%. Delež švicarskih neposrednih naložb v letu 1995 je 3.6%. Relativno visoki so delni odstotki naložb Hrvaške, 24.8% in Francije (Ferfila, Phillips, 1999: 364). FDI so močno prisotne z največjimi projekti znanih evropskih multinacionalk. Bayer, Renault, Citroen, Henkel, Iveco, IBM, Siemens, Semperit, Bosch, so le nekatera izmed podjetij, ki so investirala v Slovenijo (Ferfila,Phillips, 1999:364). Če so ekonomski in finančni problemi, nestabilnost in različne stopnje tveganja predstavljali poglobitve ovire za dotok tujega kapitala v prvem petletju - leta 1995 je naraščanje tujih naložb počasnejše, naraščanje domačih naložb hitrejše - je omemba kazalcev tveganja po letu 2000 komajda opazna.

Makroekonomske politike spodbujajo domača varčevanja. Ohranjamo konvertibilnost domače valute in omogočamo odprtost ekonomskega poslovanja. Zanesljivost poslovanja, dober menedžment, ugodna pričakovanja, tradicija partnerstva, prilagodljivost proizvodnim programom in odprtost trženja predstavljajo kvaliteto in perspektivo različnim vlagateljem. Globalna ekonomska integracija, tuja vlaganja, aktivnosti mednarodnih korporacij in tehnološko izpeljana povezanost je močan dejavnik globalizacije ekonomije sveta.

V osmih letih smo postavili državo na noge in jo mednarodno uveljavili. To je bilo zahtevno obdobje politične in gospodarske tranzicije, v katerem smo razmeroma uspešno zagotavljali socialno ravnotežje in učinkovitost. Sklenemo z zapisom predsednika vlade, dr. Janeza Drnovška, ki se vseskozi zavzema za ohranjanje stabilnega gospodarstva in stabilne demokracije (Delo, 6.10.2001: 6).

3.2. Industrijska proizvodnja

Če so proizvodna sredstva v nekem razdobju povsem izkoriščena, se lahko reprodukcija razširi le če se predhodno poveča obseg razpoložljivih proizvodnih sredstev (Bajt, l 967:53), Zaradi razpadanja nekdanjega jugoslovanskega trga, zaradi poslabšanja prodaje na vzhodnih trgih ter prilagajanja zahodnim trgom, je slovensko industrijo udarilo veliko količinsko nazadovanje, iz katerega se je počasi izmotavala. Tovrstna Industrijska proizvodnja 1.1998 naj bi bila še vedno kar za 24,7% nižja kot jo je bila zmogla 1.1985 (Slovenski almanah, l 999:20). Ob povečanem obsegu proizvodnje je reprodukcija razširjena (Bajt, l 967:53).

Slovenska industrijska proizvodnja pa daje še zmeraj 82% slovenskega izvoza, naročila 47%. storitvenega sektorja¹ ter večini malega gospodarstva ter zaposluje 38% aktivnega prebivalstva Slovenije (Slovenski almanah, 1999:20).

Industrijo širše sestavljajo rudarstvo, predelovalna industrija, oskrba z elektriko, plinom in vodo ter gradbeništvo. Predelovalna industrija je še vedno največja gospodarska dejavnost in se 1.1993 s 36% zaposlenimi ustvari 28%BDP (Potočnik, Senjur, Štiblar, 1995:135).

Z združitvijo rudarstva, predelovalne dejavnosti in oskrbe z elektriko pa se te industrijske dejavnosti leta 1994 povzpnejo na 6.4 odstotno rast in se ji leta 2000 približamo za dve desetini razmika (Bilten Banke Slovenije 2001/VI-VII:72). Po izračunu GZS v prvih treh četrtletjih leta 1999 industrijska proizvodnja Slovenije večino mesecev zaostaja za letom 1998. V prvih devetih mesecih leta 1999 se izdelala za 1,8% manj kot v enakem obdobju 1. 1998.

Letne stopnje rasti industrijske proizvodnje v % od 1992 do 2000 so za navedeno leto:

1992 - 1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999 - 2000		
st.IR: 13.2%	-2.8%	6.4%	2.0%	1.0%	1.0%	3.7%	0.5%	6.2%

(Vir: Bilten Banke Slovenije, 2001/VI-VII: 72)

V prvih sedmih mesecih 2001 je bila industrijska proizvodnja za solidnih 3,75% večja kot v enakem obdobju leta 2000 (SKEP GZS 2001/IX:3). Od januarja do maja 2001 je industrijska rast skupno znašala 4,8%. Industrijska rast januarja je 8.9%, februarja 2.8%, marca 2.9%, aprila 9.4%, maja 1.2% (Bilten BS, 2001/6-7:72). V Sloveniji je od februarja do aprila 2001 industrijska proizvodnja hitro naraščala. Maja se je naraščanje umirilo, junija ustavilo, se julija znova pojavilo (Delo, 22.09.2001:15). Tudi sprejeti proračun za leto 2000 predstavlja izrazit porast sredstev za namene financiranja razvojnih programov za pospeševanje konkurenčnosti slovenske industrije (Ministrstvo za Finance, 2000: 63).

¹ Sektorski premik držav na prehodu je bil vezan na hitro rast storitvenega sektorja, zlasti trgovine, bančništva, komunikacij in zavarovalništva. Njegov delež v BDP-ju in zaposlenosti je leta 1993 v nekaterih državah {Estonija, Madžarska, Češka, Albanija} narasten na več kot preko 50% (Ferfila, 2001:247).

V industrijskih državah in v Sloveniji je že vrsto let okrog 70% (Ferfila, 2001:247).

3.2.1. Dejavnosti

Pri primerjavi deleža dobička in izgube dejavnosti 37695 gospodarskih družb za leto 2000 se tehtnica kar pri štirih - v tej tabeli so razvrščene temu ustrezno - že za obdobje dvanajstih mesecev prevesi dobičkonosno. Prvak so predelovalne dejavnosti, približno enako dobičkonosne so trgovinska dejavnost, popravilo motornih vozil in izdelkov široke porabe. Profit ustvarjajo promet, skladiščenje, zveze in finančno posredništvo. Prirejena tabela prikaže deleža dobička in izgube glede na informacijo Agencije za plačilni promet RS o poslovanju.

dejavnost:	delež dobička		del. izgube	
	2000/1999	indeks	2000/1999	indeks
1. predelovalne dejavnosti	40,6%	118,3	27,5%	134,9
2. trgovina, Široke porabe	22,5%	121,4	14,6%	165,0
3. promet, st. d. E. R. E. nje, zveze	9,6%	101,8	7,0%	243,1
4. finan. i. o. posredništvo	3,4%	100,9	1,3%	99,2
5. kmetijstvo, lov, gozdarstvo	0,8%	154,7	0,9%	61,0
5. gradbeništvo	4,4%	114,1	4,5%	173,1
6. rudarstvo	0,6%	208,7	2,6%	94,8
7. gostinstvo	1,1%	109,5	3,4%	134,6
8. elektrika, piki, voda	2,1%	170,6	11,1%	131,0
9. poslov, z nepremet. inami	12,7%	123,5	23,3%	173,1
10. ribištvo	0,0%	101,1	0,0%	25,2

(Vir: Indikatorji SKEP GZS 2001, Jt22)

Letna primerjava 1998/99 za gradbeništvo in kmetijstvo¹ kaže obetavnejše rezultate. Nizke gradnje so med gradnjami 86 odstotno prevladovali. Povečajo se naročila in izplačila. Prvih osem mesecev 1999 je gradbenih naročil za 45,6 odstotka več kot v enakem osemmesečju leto poprej, ki je leto 1988. Obseg opravljenih ur gradbenih delavcev, ki kaže višine realnega premika gradbenega dela, je v primerjavi osemmesečja 1999 za 9,5 odstotka večji kot v enakem obdobju leto pred tem, leta 1998 (Slovenski almanah 2000, 1999: 21). V gradbeništvu se je leta 2001 skladno z zmanjševanjem opravljenih del ob izteku leta 2000 vrednost opravljenih del v prvi polovici 2001 še naprej zmanjševala. Upadanju nizkih gradenj I. 1998/99 se pridružijo še visoke. Upočasni se tudi stanovanjska gradnja, ki v bližnji preteklosti ni kazala trenda upadanja. Od prvega polletja lani se za 1,6% zniža število efektivno opravljenih delovnih ur (Indikatorji SKEP GZS, 2001/IX.: 2001). Število opravljenih efektivnih ur julija 2001 je za 15,4% višje od junjskega 2001. Od januarja do julija 2001 je v primerjavi z enakim obdobjem leta 2000 6,2% rast prihodka pri trgovini z živili, s pijačami in s tobakom, 223% pri trgovini z neživih, 4,5% pri trgovini z motornimi vozili. Od februarja do aprila je industrijska proizvodnja nasploh hitro naraščala. Naraščanje upade junija in se znova pojavi julija, julija je manj rezultatov v gradbeništvu in se boljši kažejo v turizmu in trgovini (Indikatorji SKEP GZS, 2001/IX:5). Meseca avgusta se gospodarska klima umiri. Ni se zmanjšala morebitna nelikvidnost: niso se povečevale zaloge, naročila niso upadala (Makroekonomski inštitut Pravne fakultete Univerze v Ljubljani). Področje gospodarskih dejavnosti vključuje urejanje, nadzor, pospeševanje in podporo gospodarskim dejavnostim, varstvo potrošnikov, promocijo Slovenije, razvoj turizma in gostinstva, urejanje in nadzor bančništva, zavarovalništva in iger na srečo ter tehnološki razvoj (Ministrstvo za Finance, 2000:63).

¹ Iz dejavnosti kmetijstva je pri panogi živinoreja slabega pol milijona govedi v začetku leta 1999 za 1,7 * več kot leta 1998. 629053 prašičev avgusta leta 1999 je za 5,6 S! več kot avgusta leta 1998. Pri pridelavi žitaric 30.7* izgubo v primerjavi z letom poprej prikazuje delež pšenice, za tretjino manj je tudi pridelka ječmena (Slovenski almanah 2000, 1999:21).

3.2.2. Podjetja

Podjetja kvalificiramo¹ glede na: vrsto dejavnosti, velikost skupnih prihodkov, ustvarjene dobičke v določenem letu, višino in velikost razpoložljivega kapitala, število zaposlenih. Kriteriji so tudi dinamični kot npr. rast kapitala, števila zaposlenih, tržnega deleža v določenem letu, izvoza ipd. (Lah, 2000: 87) Glede na lastnino ločimo čista privatna podjetja, delniške družbe, javna podjetja, državna podjetja... (Lah, 2000: 87) V proizvodnji sodelujejo faktorji v različnih medsebojnih kombinacijah, ki zavisijo od proizvodne tehnike, njene organizacije, obsega proizvodnje in proizvajanih proizvodov. Odnos med količino v proizvodnji angažiranega in potrošenega faktorja in proizvoda imenujemo tehnični ali proizvodni koeficient, ki so količine angažiranega, predvsem pa porabljenega faktorja na proizvodno enoto. Pravzaprav je možno enak proizvod proizvesti z različno kombinacijo - brez tega ne bi bilo ekonomije in napredka (Bajt, 1967: 211). Izmed majhnih, srednjih in velikih leta 2000 registriranih gospodarskih družb Agencije za plačilni promet RS so glede na: 1. število zaposlenih, 2. prihodke, 3. sredstva - prihodki in sredstva so navedeni v milijonih tolarjev, za vse tri velikosti o njihovem poslovanju izračunani deleži od celote, ki jo tvori vseh 37659 gospodarskih družb. Največji delež izmed vseh je 34334 ali 91,1% majhnih gospodarskih družb. Manjša podjetja lahko spretno izkoriščajo neko konkurenčno prednost kar jim omogoča kakovostno zadovoljevanje potreb v ozkem segmentu, ki ga pokrivajo s svojimi izdelki. Ne glede na sorazmerno majhen delež je lahko njihova profitabilnost visoka (Sfiligoj, 1993: 120). Približno desetino velikih je 2280 ali 6,0% majhnih in 1081 ali 2,9% srednjih skupaj. Največ od 468677 vseh zaposlenih ali 2840% oziroma 60,6% zaposlenih imajo velike, v majhnih gospodarskih družbah je 99517 ali 21,2% zaposlenih, srednje gospodarske družbe s 85064 ali 18,2% zaposlenimi pa imajo 14453 manj zaposlenih kot majhne. Srednje velikim podjetjem se dogaja, da kljub sorazmerno dobremu tržnemu deležu niso dosegla želene ravni profitabilnosti. Razlogi so lahko predvsem notranji. Možno pa je tudi, da za rentabilnejše poslovanje pri dani tehnologiji njihov sedanji tržni delež ne zadošča in da si morajo prizadevati za njegovo povečanje. V tem primeru se bodo osredotočila na strategijo osvajanja večjega tržnega deleža, pri čemer se bodo najpogosteje morala spopasti z vodilnim podjetjem (Sfiligoj, 1993: 120).

Vsega skupaj so prihodki majhnih, srednjih in velikih gospodarskih družb 9.039.266 milijonov tolarjev. Večino prihodkov so ustvarile velike, 68,6%, medtem ko je preostali delež približne tridesetine oziroma 31,4% deleža vseh prihodkov dvakrat skoraj enakomerno porazdeljen med srednja in majhna podjetja. Rentabilnost vložnega kapitala merimo z razmerjem med ustvarjenim profitom in vloženim kapitalom oz. s profitno stopnjo. Ekonomičnost je razmerje med vrednostjo produkta in stroški (Sfiligoj, 1993: 66). Velikost trga in tržni delež še sama po sebi ne določata profitabilnosti podjetja, ki je predvsem določena z vrsto internih dejavnikov, zlasti z razpoložljivimi viri podjetja, z njihovo kakovostjo, s smotno kombinacijo in uporabo v odnosu do tržnega deleža. Velik tržni delež torej podjetju omogoča, da bolje izkoristi svoje zmogljivosti, da jih lahko hitreje obnavlja in nadomešča z novimi, da je deležno prednosti velikoserijske proizvodnje s specializacijo, standardizacijo, racionalizacijo, kar mu omogoča zniževanje stroškov na enoto izdelka, zato absolutno in relativno naraščajo njegovi profiti. Ker se s tem povečuje njegova akumulacija, jo lahko uporabi za različne inovacije, za zaposlovanje vrhunskih strokovnjakov, ki jim lahko ponudi boljše delovne razmere, višje plače, itn. (Sfiligoj, 1993: 119).

Podobna sestava kot pri prihodkih glede na velikost gospodarske družbe za leto 2000 po podatkih APP RS velja tudi za njihova vložena sredstva. Sredstev pri vseh velikostih je za 1.016.563 več kot prihodkov. Med sestavine strategije vodilnega podjetja sodi nedvomno prizadevanje za širitev trga in pridobitev novih potrošnikov, za ohranitev in po možnosti še povečanje tržnega deleža z izrivanjem tekmecev iz ciljnih segmentov, pomembno pa je tudi uvajanje novih proizvodov, s katerimi vstopajo na druge trge, s čimer se zavarujejo pred morebitnim zmanjšanjem tržnega deleža na svojem prvotnem trgu (Sfiligoj, 1993: 119).

¹ V teoriji kot v gospodarski praksi kot običajna in splošno veljavna merila učinkovitosti veljajo zlasti: velikost podjetja, število zaposlenih, celotna proizvodnja v opazovanem obdobju, proizvodnja na zaposlenega, ustvarjeni celotni prihodek, ustvarjeni čisti dobiček, sorazmerni delež podjetja na trgu oziroma tržih, na katerih največkrat nastopa (Sfiligoj, 1993: 67)...

3.2.3. Trg

Podjetje je sicer lahko največji ponudnik na celotnem trgu neke vrste izdelkov ali storitev, vendar pa je na vsakem posameznem tržnem segmentu, na katerem nastopa, pod močnim pritiskom konkurentov s specifičnimi prednostmi bodisi izdelka {storitve} ali nižjih stroškov. Le na temelju natančne opredelitve trga izdelamo najučinkovitejšo strategijo (Sfiligoj, 1993:103). Trg aktivira in usmerja proizvodne faktorje (Lah, 2000:17). V sodobnih gospodarstvih prevladuje tržni mehanizem, ki sloni na trgu kot temeljnem povezovalnem členu med proizvodnjo in potrošnjo (Lah, 2000: 17). Trg kot stičišče ponudbe in povpraševanja blaga lahko opazujemo iz statičnega in dinamičnega vidika. Dinamično gledano trg zagotavlja pretok blaga iz proizvodnje v potrošnjo. Statično gledano pa je cilj soočanja sil ponudbe in povpraševanja določitev tržne cene oziroma tržne količine in vzpostavitev tržnega ravnotežja (Lah, 2000: 58).

Razlikujemo več vrst tržišč. 1.kriterij je vrsta proizvoda, s katerim se trguje. Glede na stopnjo agregiranja proizvoda se tržišča smatrajo širše in ožje. Najobsežnejša skupina proizvodov so sredstva za proizvodnjo, življenjska sredstva in delovna sila. Te skupine formirajo tržišča z jasno opredeljenimi karakteristikami. Raznolike so skupine proizvodov: surovin, tekstila, obutve itd.(Bajt,1967: 130). Po 2.kriteriju geografskega področja razlikujemo svetovno, mednarodno tržišče, nacionalna, regionalna in lokalna tržišča. 3.razlikovalni kriterij so trgovalne količine: tržišča na veliko in malo oziroma wholesale in retail (Bajt,1967: 130). 4.kriterij razmejuje prosto tržišče ali regulirana oz. vezana tržišča, ki vključujejo cenovne predpise, obseg proizvodnje, kvaliteto, plansko usmerjenost (Bajt,1967: 131).

V tržnem gospodarstvu se uspešnost podjetja verificira na trgu (Sfiligoj, 1993. 50).

Glavni cilji tržne politike podjetja, za katere si podjetje prizadeva, so ohranitev ali izboljšanje tržnega položaja, preprečevanje vstopa novih konkurentov ali poskus izrivanja nekaterih podjetij s trga, pridobitev novih tržnih segmentov, realizacija želene višine dohodka (Sfiligoj, 1993:103). Za podjetje je odločilnega pomena mesto ki ga zavzema v panogi oziroma na trgu struktura panoge, število konkurentov in njihov relativni tržni delež v primerjavi z opazovanim podjetjem in celotnim trgom(Sfiligoj,1993:98). Za naturalno gospodarstvo je značilna identičnost potrošnih enot s proizvodnimi enotami. Nasprotno pa so v tržnem gospodarstvu potrošne in proizvodne enote ločene in jih medsebojno povezuje trg (Sfiligoj, 1993: 31): Delovanje trga vodi k učinkoviti alokaciji v okoliščinah močne tržne konkurence, ko gre za monopolne tržne položaje, pomembne posredne učinke, ekonomijo obsega, nepopolne informacije in nepopoln trg kapitala, pa je potrebno zagotoviti ustrezno regulacijo in ukrepe za zaščito konkurence (Potočnik, Senjur, Štiblar, 1995 32)¹. Za tržno gospodarstvo je značilna množica konglomeratov navidezno medsebojno nepovezanih trgov (Lah, 2000: 17).

Na trgu, kjer vlada popolna konkurenca, tudi ni vmešavanja države (Lah,2000:55).

Verižna razlaga sheme trga, delitve dela in tehnologije vzpostavlja ključno klasično prepričanje, da prosto delovanje trga vzpodbuja tekmovanje nosilcev gospodarskega razvoja kapitalističnih podjetnikov, kar pospešuje večjo proizvodnost na osnovi čedalje bolj razvejane delitve dela. Hkrati pa trg poskrbi za uvajanje nove tehnologije. Posledično narašča gospodarska dejavnost, gospodarska rast, oziroma se večja družbeni produkt (Lah, 2000: 163). Predvsem se oblikujejo ekonomske politike, s katerimi se izboljšuje funkcioniranje tržnega gospodarstva in zasleduje cilje polne zaposlenosti, relativne stabilnosti cen, uravnoveženosti plačilne bilance in sprejemljive stopnje gospodarske rasti. Če bi bile Javne, ekonomske ali katerekoli druge politike slabo zasnovane, vodene, bi delovale kot destabilizator (Ferfila, 1994:31).

¹ Racionalni ekonomski subjekti so popolno informirani. V popolni konkurenci tako potrošniki kot tudi podjetja poznajo situacijo na trgih, poznajo cene in značilnosti potrošnega blaga in proizvodnih faktorjev, poznajo tehnologijo in spremembe v tehnologiji (Lah, 2000-. SS)..

Delež držav Evropske unije se je lani na izvozni strani zmanjšal na 63,9%, v letu 1999 je 66,1%, na uvozni pa na 67,8%, v letu 1999 je 68,9%, kar je podobno kakor v letu 1997 (Banka Slovenije, 2000: 19).

Največ *izvoza* in uvoza imamo z Nemčijo /30,7% 20,1% za 1.1999 in za 1.2000 27,2%, 19,0%, z Italijo /13,8% 16,8% za 1.1999 in za 1.2000 13,6%, 17,4%, z Avstrijo /7,3%, in 8,0% za 1.1999 in za 1.2000 7,5%, 8,2%/ in s Francijo /5,7%, 11,0% za 1.1999 in za 1.2000 7,1%, 10,3%/(BS1999, 2000:21 in BS2000, 2001:19).

Med državami EU smo imeli presežek, sicer skromen, v blagovni menjavi z Dansko, Grčijo in Portugalsko, in razmeroma velikega z Nemčijo (BS2000, 2001: 19). Tudi lani je še naraščal delež menjave z državami CEFTE, s katerimi je Slovenija v letu 2000 povečala menjavo blaga za približno desetino. Izvoz na ta trg je porasel za 11,3% in uvoz za 8,1% (BS2000, 2001: 20). Realna rast uvoza blaga je leta 2000 zaostajala za rastjo izvoza, kar je tudi posledica visoke osnove iz 1.1999, ko je uvoz poraste! zaradi pričakovanja uvedbe davka na dodano vrednost (Banka Slovenije 2000, 2001: 19). DDV je v bistvu cena, ki jo morajo podjetja plačati za storitve, id jim jih država daje neposredno in njihovem deležu kot družbeni celoti (Ferfila, 2001: 62). Rast izvoza blaga je bila spodbujena z ugodno domačo aktivnostjo.

Leto 2000 izkazuje visoko rast menjave storitev. V primerjavi z letom 1999 se je izvoz storitev realno povečal za 12% in uvoz za 7%. Presežka v menjavi storitev je leta 2000 za 62 milijonov dolarjev več kot leta 1999 in doseže 426 milijonov. Ni manjši le blagovni primanjkljaj: tudi primanjkljaj blaga in storitev leta 2000 znižamo za 226 milijonov ameriških dolarjev (BS2000, 2001: 20). V slovenski menjavi s tujino so se nadaljevali razmeroma dobri izvozni rezultati in hitrejša izvozna rast od uvozne (SKEP GZS, 2001/IX: 6).

Izvozni multiplikator je sprememba stopnje gospodarske rasti na enoto spremembe realnega izvoza: V obdobju let 1992-1999 je vrednost izvoznega multiplikatorja slovenskega gospodarstva znašala okoli 0.51%, kar pomeni, da je ob 1.odstotnem realnem porastu izvoza realni bruto domači proizvod porasel za 0.51%. Po rezultatih regresijske analize pa so vrednosti izvoznih multiplikatorjev za Češko 0.33, Slovaško 0.45, Poljsko 0.51, Madžarsko 0.50. Vir: (2000) UMAR - Urad republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj: Ekonomsko ogledalo, 5t.12, letnik V, stran 7/1) ali 29

Po Richardu Cofadeti sta svobodna trgovina in mir ena in ista stvar. Svobodna trgovina je mednarodni zakon vsemogočega (Morgentbau, 1995:110). New Dealu iz Združenih držav Amerike zgodovinarji nasploh pripisujejo, da je v resnici položil temelje vsaki moderni državi blaginje (Oncotta, 1949-1950:264). Fair Deal {poštena pogodba} pa je bilo ime za dotnaE razvojni program Hartya Trumana (Oncotta, 1949 1950:294). Truman nasledi Franklina D. Roosevelta. (Cincotta, 1949-1950: 294) Vsaka {zvezna} vlada zagotavlja gospodarske možnosti in socialno varnost.

Pripravimo razvrstitev izvoz - uvoz najbolj zaželenih surovin oz. /pol/izdelkov ali blaga med Slovenijo in ZDA za obdobje od leta 1998 do 2001 z izpeljavo najmanj in največ povpraševanih v vzorčni skupini, podatki so po - v mioUS\$, tisoč tolarjih - navedenih izvozno uvoznih vsotah Statističnega urada Slovenije. Delež slovenskega izvoza blaga in storitev v svetovnem izvozu v povprečju predstavlja 1.6%. V obdobju od 1992 do 1998 leta tvorijo industrijski proizvodi 88.1% blagovnega izvoza Slovenije in 2.1% svetovnega industrijskega izvoza (UMAR, 2000:24).

Tabela 3.3.: uvoz v RS iz ZDA	Lestvica največ RS <-1998<-ZDA	uvoženih proizvodov RS <-1999<-ZDA	vRS /po carinskih RS <-2000<-ZDA	tarifah v kg, SIT RS <-2001<-ZDA
1.JEDRSKI REAKTORJI	102,274.397 I	99,441.180 I	94,055.984 USD I	61,130.443 do 1.7.2001 I
2.ELEKTRICNI ELKT.STROJI	41,655.402 II	39,112.835 II	43,775.451 II	29,301.883 II
3.MERILNIKI KONTROLNIKI	30,202.828 III	32,558.696 III	25,886.339 III	15,198.061 III
4.FARMACEVTSKI PROIZVODI	10,315.891 V	13,079.529 IV	13,572.771 IV	7,281.916 V
5.PLASTICNE MASE	10,117.303 VII	12,348.578 V	12,775.759 VI	8,447.145 IV
6. Kermični proizvodi in Organski proizvodi	10.792.424 VI	11,383.758 VI	13,572.771 V	6.523.044 VI
7.NE ŽELEZNIŠKA. V.	8,260.866 VIII	11,218.841 VII	7,829.994 VIII	3,566.452 IX
8. VOZILAHŽELEZ. KAVČUK	2,960.619 znesek USD	3,937.999 X	11,125.284 VI	5,884.399 VIII
9.SUROVE IN STROIENE KOŽE	12,096.482 IV	3.885.180 XII	7,258.987 IX	5,959.182 VII
10.KEMIČNI PROIZVODI	4,055.863 IX	4,015.632 VIII	4,297.164	3,215.562 IX
11. LES IN LESENI IZDELKI	3,548.472 X	3,934.746 United States dollars \$usd	2,247.122 in US dollars \$usd	1,933.339 XII
uvozimo za leto:	1998	1999	2000	do 1.7.2001:
KAVA, ČAJ	17142 USD	1073 USD	230 USD II.	39 USD I.
Košarski izdelki In pletarski izdelki	445 USD	710 USD	643 USD	1588 USD
RASTLINSKI MATERIAL RASTLINSKI	168 USD I najmanj	5 USD	2463 USD	Do 7. 1.2001 uvozimo najmanj kave in čaja
(Vir: Statistični carinske tarife)	Urad RS)			

Tabela 3.4.:	Lestvica največ	izvoženih/pol/izdelkov	iz Slovenije v ZDA	od 1. do 7. 2001
izvoz izRSv →ZDA	izRS->1998->vZDA	izRS->1999->vZDA	iz->RS2000->vZDA	iz Slovenije v ZDA
POHIŠTVO in POSTELJNINA	8162524t.SIT I.	9575958t.SIT I.	11361333t.SIT I.	7495228t.SIT od 1. do 7.2001
STEKLO IN STEKLENI IZDELKI	4140125LSIT III.	503527t.SIT II.	6106880t.SIT III.	3398036t.SIT III.
ELEKTRIČNI EL. STROJI	2570905t.SIT V.	4851312LSIT III.	8063820t.SIT II.	5636621 t.SIT II.
JEDRSKI REAKTORJI	4350140LSIT II.	4763574t.SIT IV.	5168323t.SIT IV.	2917443t.SIT IV.
ALUMINIJ IN ALUMINIJE	2689863t.SIT IV.	2261225t.SIT VI.	3433237t.SIT V.	1559386t.SIT V.
ŽELEZO IN JEKLO	2038928LSIT VII.	2810142t.SIT V.	3096323t.SIT VI.	1415984t.SIT VI.
BISERI, dragi in poldragi KAMNI	1318706LSIT VIII.	1653373t.SIT VII.	2373754t.SIT VII.	1266271 t.SIT VIII.
MERILNIKI KONTROLNIKI	1319707LSIT IX.	1569458t.SIT VIII.	2037413t.SIT VIII.	1333803t.SIT VII.
Organski proizvodi In kemični proizvodi	1280538t.SIT X.	1532558LSIT IX.	102902 lt.SIT IX.	794397t.SIT XI.
Ekstrakti za STROJENJE	883685LSIT XIII.	1010766t.SIT XI.	1369093t.SIT XI.	1039970t.SIT IX.
IGRALNI REKVIZITI IGRAČE	1264905t.SIT XI.	1099721 t.SIT IZVOZ BLAGA US dollars \$	1038656t.SIT XIII.	597585t.SIT XVII.
↓ med 97. surovinami in (pol)izdelki IZVOZ IZ SLOVENIJE izvozimo V ZDA: UVRSTITVE IN KVALIFIKACIJE /pol/izdelkov in blaga so tu opravljene po podatkih Statističnega urada Slovenije	1998↓zvozimo: DEŽNIKI, SONČNIKI, PALIČNIKI 1usd PREPROGE 203usd NARAVNO UMETNO KRZNO 395usd PLETENI IZDELKI AU KVAČKANI 1875usd RASTLINSKI MATERIAL RASTLINSKI material 2149usd TEKSTILNE TKANINE 2696usd (Vir: Statistični Urad	1999↓ izvozimo: ŠELAK, GUME, SMOLE 177usd PREPROGE IN TALNA 250usd PROIZVODI ZA FOTGRAF 295usd NARAVNO UM. KRZNO 469usd GNOJILA 561usd	2000↓izvozimo: Košarski izdelki in PLETARSKI 22usd GNOJILA 261usd DEŽNIKI, SONČNIKI PALIČNIKI 1509usd PREPROGE 1598usd SOL ŽVEPLO ZEMLJINE 1819usd	2001↓izvozimo: PREPROGE 89 usd =mesto97 KOŠARSKI IN 96 PLETARS. 445 USD SOL, ŽVEPLO, 95 ZEMLJINE 2059USD UŽITNE VRTNINE 2093 USD RAZNI proizvodi 2656 USD 93 Fotografski protzvodi 92 Fotografijo 2425usd TEKSTIL 3727USD
		RS - Slovenije)	/SURS RS/	

3.3.2. Izvoz, uvoz

Politika zunanje menjave je politika vplivanja oziroma usmerjanja uvoznih in izvoznih tokov blaga ter storitev, gospodarskih odnosov s tujino (Lah, 2000:150).

Menjava Slovenije z državami CEFTA se je od 1.1993 do 1.2001 povišala za skoraj 3x in sta uvozno-izvozni delež Slovenije s Cefto teh let v porastu. Od I.do IV.I.2002 skoraj doseže 1.1993. Vsote v milijonih ameriških dolarjev naraščajo: 666 milijonov US\$ za 1.1993 {uvoz350,izvoz316}, 834 za 1.1994 {500,334}, 1.126 za 1.1995 {690,436}, 1.130 za 1.1996 {648,482}, 1.236 za 1.1997 {719,517}, 1.385 za 1.1998 {778,607}, 1.465 za 1.1999 {843,622}, 1.612 za 1.2000 {920,692}, 1.708 za 1.2001 {967,741} (Delo, 4.7.2002:11).

Preglejmo starejšo zgodovino uvoza in izvoza¹ blaga, storitev, ki se nanaša na prvo leto priznanja Slovenije in delež zunanje trgovine².

Leta 1991 Slovenija izvozi za 4.905 milijonov ameriških dolarjev blaga in storitev, kar predstavlja 54.51% njenega deleža bruto domačega proizvoda (Phillips, Ferfila, 1995: 222). Med državami z ekonomijami preobrazbe Slovenijo leta 1991 z višjim odstotkom izvoza kot deleža BDP za 1.17% prehitita Armenija (55,68%) in za približno trikrat Rusija (151.00%). Med državami članicami OECD so nas prehiteli le Irska s 55.79%, Nizozemska s 63.33%, ter Belgija in Luksemburg združeno s 112.63% (Phillips, Ferfila, 1995: 222).

Slovenija ima enega najvišjih svetovnih razmerij mednarodnega trgovanja. Razmerje, ki ga blagovna menjava predstavlja v primerjavi z BDP -GDP ratio-je seštevek izvoza in uvoza deljenega z BDP in pomnoženega z dva. V letu 1991 za Slovenijo predstavlja 52.56% BDP in ga med državami tranzicijske ekonomije presežejo le Armenija, Belorusija in Rusija. Med OECD ekonomijami imata blagovno menjavo po razmerju do BDP višjo le Belgija&Luksemburg (107.90) in Nizozemska (61.05). Med državami Novo Industrializiranih Ekonomij pa Singapur (196.72), Hong Kong (144.12) in Malezija (90.52). Delež razmerja BDP Armenije, ki je imela ogromen primanjkljaj v blagovni bilanci trgovanja, znaša 121.00, Belorusije 54.55 in Rusije 138.49 (Phillips, Ferfila, 1995: 222). V obdobju 1990 - 1991 je za Slovenijo značilen ekstremno visok negativni mesečni odstotek izmenjave v izvozu blaga in storitev. Z - 15.2 je eden najvišjih sveta in so ga presegale Rusija z - 29.4%, Uzbekistan z - 41.7% in Litva z - 22.1% (Phillips, Ferfila, 1995: 222,223).

Upad v izvozu v države nekdanjih republik med 1991 in 1992 - 1993 je bil pričakovan za približno 20% BDP in izpeljan pred polnim učinkom sankcij Združenih narodov (Phillips, Ferfila, 1995: 212).

¹ Izvoz in uvoz se razumeta ožje in širše. Po ožjem poimenovanju se izvoz in uvoz nanašata na materialne dobrine. Izvoz pri tem obsega vse materialne proizvode, ki preidejo preko državne meje iz domačega gospodarstva in domače proizvodnje v drugo; uvoz pa v obratni smeri. Širše izvoz in uvoz potekata v dveh smereh. Iz materialnega blaga na nematerialno, na najrazličnejše dejavnostne usluge, pri čemer ni kriterij državna meja, ampak pripadnost privatne proizvodne enote celotni narodni (Bajt, 1967: 68).

² Vpletenost posameznega gospodarstva v mednarodne gospodarske tokove v teku določenega obdobja, običajno enega leta, izražamo z razmerjem med izvozom{X} in uvozom{M} oziroma neto izvozom{X-M} kot deležem ustvarjenega BDP (Lah, 2000:149).

Zaradi notranjih trenj republik in civilne vojne v Bosni in Hercegovini, ki so posledično učinkovala tudi na Hrvaško, smo še dodatno začasno izgubljali na blagovni menjavi z Jugoslavijo. Sankcije Srbiji in Črni gori so se za Slovenijo kot njuno izvoznico odražale predvsem v izvozni izgubi, kar pa ni nazadovanje. Za dekada od 1991 do 1992 - 1993 izguba v izvozu pričakovano predstavlja le okrog 20 % BDP (Bučar, Kuhnle 1994: 48). Slovenija je samostojna suverena tudi na področju zunanje trgovinske menjave in gospodarskih odnosov s tujino. Slovenijo {54,51%BDP} so po deležu, ki ga izvoz pomeni v BDP, 1.1991 prehiteli le 3 izmed Novo Industrializiranih Držav: v Maleziji je delež izvoza 85.55% BDP, v Hong Kongu 140.40% in v Singapurju 202.58% (Phillips, Ferfila, 1995:222). Slovenijo po uspešnosti seštevka izvoz /+/- uvoz deljeno /÷/ z BDP pomnoženo /x/ z 2 kar dva poročila uvrščata v drugo šestino 58. razvrščenih držav, prikazanih z zanesljivimi navedbami The World Competitive Report - TCR - in Emerging Market Economies Report - EMER - po katerima jih ima to povezavo višjo le šest, ki so Rusija, Singapur, Hong Kong, Malezija, Nizozemska, ter združeno Belgija in Luksemburg (Phillips, Ferfila, 1995: 224). Negativni trend 1990 - 1991 se leta 1994 prevesi v pozitivnega. Rast mesečne izmenjave izvoza blaga in uslug bazirana na US\$ izvoznih vrednostih je 13.5%: za 8% naraste v izvozu blaga, za 35% naraste v izvozu nefaktorskih uslug.

Tabela 3.5a.: Izvoz in uvoz blaga in storitev

Upoštevamo tudi pričakovane izračune

IMAD - Inštitut za makroekonomske analize in razvoj

Podatki o UVOZU V RS in IZVOZU IZ RS so:

Monthly Bulletin, Bank of Slovenia

leto:	1992	1993	1994	1995	
Izvoz proizvodov	6683	6083	6431	7050	-31.1
državam bivše YU	1509	965	945	1000	
ostalemu svetu	5174	5118	5486	6050	
Izvoz storitev	1219	1358	1570	1770	
IZVOZ SKUPNO	7902	7441	8001	8820	-24.2
Uvoz proizvodov	5892	6237	6626	7430	-26.9
iz drž. bivše YU	1169	667	523	600	
ostalemu svetu	4723	5570	6103	6830	
Uvoz storitev	1039	1048	1096	1170	
UVOZ SKUPNO	6931	7285	7722	8600	-25.1

skupno = vsota za blago in storitve skupno

(Vir: Ministry of Finance - Information for Investors, 1995: 91)

Banka Slovenije

Tabela 3.5b.: Delež rasti Procentualni

% rasti je povzet iz Biltena BS

(Vir: Bilten BS, 1995: 51) delež rasti v

% po: Bank of Slovenia

1992	1993	1994	od 1992 do 1994
	-9.0	3.5	real growth rates
	Banka Slovenije		
	Bilten BS 6-7 1995		
	deleži rasti		
	izvoz proizvodov in storitev		
	-5.8	5.5	proizvodov & storitev
	BANKA SLOVENIJE		
	17.7	2.0	uvoz proizvodov
	vrednosti za leta od		
	1992 do leta 1995		
	so v milijonih USD		
	12.1	-5.0	
	uvoz proizvodov in storitev		
	16.8	1.0	

BS june-july 1995

(Vir: Banka Slovenije, 1995:51)

4.1. Trg delovne sile

Trg dela je del vladno ekonomskih pobud za zagotavljanje naglega ekonomskega napredka, za doseganje polne zaposlenosti, za ohranjanje stabilne denarne valute, za uravnoteženost plačilne bilance na tuja tržišča in iz njih in pravično porazdelitev dohodka (Ferfila, 1994:159). Trg dela v Sloveniji je podoben portugalskemu, irskemu in grškemu. Skupne značilnosti ima tudi z Dansko in drugimi manjšimi European Community državami (Phillips, Ferfila, 1995:216). Fleksibilnost trga dela¹ in delovnega časa pomeni temelj državnega welfareja in zalogo moči tako v Sloveniji kot v Severni Ameriki. Ekonomske institucije si morajo prizadevati ohraniti izrazito nacionalno identiteto v smislu poenotenja in razporeditve sil današnjih mednarodnih tržišč in finančnih institucij (Phillips, Ferfila, 1995: 217). Trge kanadske politične ekonomije tvorijo tekmovalni, kapitalistični in delovni trg. Tekmovalni trg pomeni predvsem fragmentacijo. Prilagajanja fleksibilno tržno orientirani strategiji in iskanje novih tržnih možnosti konkurenčnosti vzpodbuja tekmovalnost sektorjev (Bučar, Kuhnle, 1994:57). Reforma državnih podjetij postsocialističnih držav na prehodu in s tem vzpostavljanje institucij trga delovne sile, zlasti nove mreže socialne varnosti {safety net}, je obremenila odhodkovno stran proračunov držav na prehodu, (Ferfila, 2001:249) vendar trg delovne sile² daje svobodo delavcu in podjetniku. Svoboda obeh je pogoj delovanja trga (Svetlik, 1992:12). Prehod v razvito tržno gospodarstvo je bil vzrok velikim spremembam na slovenskem trgu delovne sile z glavno nalogo, ki je mobilnost delovne sile (Potočnik, Senjur, Štiblar: 1995: 31). Uveljavljanje tržnega gospodarstva brez trga delovne sile ni bilo mogoče niti iz ekonomskih niti iz socialnih razlogov (Svetlik, 1992: 40,41). Če je tekmovanje osnovno gibalno ekonomskega razvoja, trg delovne sile širi polje tega tekmovanja. Podjetja tekmujejo za pridobitev najboljših delavcev in ker so delavci svobodni, lahko to dosežejo predvsem s pozitivno stimulacijo: z visokimi plačami, z dobrimi delovnimi pogoji ter z vlaganjem v njihov razvoj. Posamezniki tekmujejo med seboj za dobra delovna mesta in imajo interes, da vlagajo v razvoj svojih sposobnosti, predvsem v izobraževanje (Svetlik, 1992: 12). Ekonomijo zanima predvsem trg delovne sile in njegova povezanost s trgom blaga. Brezposelnost je stranski produkt trga in je zanimiva kot neizkoriščen produkcijski faktor, kot določena količina delovne sile, s katero je mogoče boljše ali slabše gospodariti (Svetlik, 1985: 11). Zaposlenost in brezposelnost bosta odvisni od uspešnosti dohodkovne politike, gospodarske rasti, od uspešnosti programov aktivne politike zaposlovanja ter drugih oblik spodbujanja razvoja človeškega dejavnika. Odpravljanje brezposelnosti ne bo temeljilo le na klasičnih aktivnih programih zaposlovanja, temveč na spletu ukrepov na področjih regulative ustanavljanja podjetij, spodbujanja razvoja malih in srednjih podjetij, spodbujanja vseživljenjskega učenja, povečevanja izobrazbene ravni prebivalstva ter ukrepov na področju fleksibilizacije poslovanja in zaposlovanja (Ministrstvo za Finance, 2000:16). Strukturalno funkcionalni pristop razmerja med trgom delovne sile in brezposelnostjo si prizadeva čim bolj spoznati njun notranji ustroj ter odkriti dejavnike, ki pospešujejo oziroma zavirajo delovanje trga delovne sile in ki vplivajo na obseg in vrsto brezposelnosti (Svetlik, 1985: 12). Analize trga dela se osredotočajo predvsem na razlage odstopanja od povsem konkurenčnega trga dela. ¹Običajno potekajo razprave o treh dejavnikih. Politično najbolj vroča tema je razlikovanje po spolu in rasi. Drugi je državno interveniranje s predpisovanjem najnižjih mezd, licenc za posamezne poklice itd.. Razpravlja se tudi o vlogi sindikatov. Sindikalno gibanje v ZDA je bolj decentralizirano kot v Evropi (Ferfila, 1994: 195). ²Te silnice {ponudbe in povpraševanja} v ZDA usmerjajo vsako leto gibanje milijonov ljudi (Ferfila, 1994: 210).

4.1.1. Brezposelnost

Samo povečanje stopnje brezposelnosti kaže, da se tokovi na trgu delovne sile intenzivirajo, da trg delovne sile^{1a} za svoje delovanje potrebuje večje rezerve, kot smo jih bili vajeni (Svetlik, 1992: 42).

Trg delovne sile¹ se sestoji iz treh strukturnih elementov: povpraševanja po delovni sili, ponudbe le-te, in srečevanja med obema, katerega rezultat je cena delovne sile. V tem pogledu je trg delovne sile enak kot katerikoli blagovni trg. Povpraševanje po delovni sili sestavljata dve zalogi: prosta oziroma nezasedena delovna mesta, ki jih lahko imenujemo aktualno povpraševanje, in zasedena delovna mesta ali realizirano povpraševanje (Svetlik, 1985:15). Ponudbo delovne sile sestavljajo tri vrste zalog. Prvo predstavljajo zaposleni delavci. Lahko jo imenujemo realizirano ponudbo, ki je enaka realiziranemu povpraševanju. Drugo zalogo predstavljajo iskalci zaposlitve oziroma brezposelni delavci. Imenujemo jo aktualna ponudba. Tretjo zalogo pa predstavljajo osebe, ki niso niti zaposlene niti ne iščejo dela, vendar so sposobne in pod določenimi pogoji tudi pripravljene na zaposlitev. To je potencialna ponudba. Med navedenimi zalogami trga delovne sile so številni tokovi, ki spreminjajo velikost zalog. Tudi realizirano povpraševanje oziroma realizirana ponudba, ki sta sicer vedno enaka, sta le navidezno stabilna. Obseg zaposlenosti se nenehno spreminja in s tem povzroča spremembe tudi v drugih zalogah (Svetlik, 1985:17). V strukturi družb, kjer vlada blagovna menjava, dobi brezposelnost pomembne funkcije (Svetlik, 1985:14). Prva funkcija brezposelnosti je, da omogoča prilagajanje industrije cikličnim nihanjem v gospodarstvu (Svetlik, 1985: 14). Podjetja hkrati z zmanjševanjem in povečanjem obsega proizvodnje tudi odpuščajo in ponovno najemajo delavce. Konkurenčni boj vsiljuje ta vzorec obnašanja brez izjeme (Svetlik, 1985:15). Drugič, rezervna armada delavcev mora biti vedno na voljo, ko steče proizvodnja v novih proizvodnih enotah. S tem so mogoče strukturne spremembe v gospodarstvu, opuščanje starih in odpiranje novih proizvodnih zmogljivosti. To je mogoče le, če je neprestano na zalogi dovolj delovne sile. Tretja funkcija brezposelnosti je, da ustvarja konkurenco med zaposlenimi in brezposelnimi delavci in tako zmanjšuje moč delavskega razreda nasproti razredu kapitalistov (Svetlik, 1985: 15). Na materialnem področju se, četrtič, to kaže kot zniževanje delavskih mezd. Čim večja je brezposelnost, tem nižje so delavske mezde (Svetlik, 1985: 15).

^{1a} Nep priznavanje in odsotnost funkcioniranja tržišča delovne sile je imelo negativne posledice: zaprtost podjetij pred novimi in boljšimi delavci, deformiranost medrepubliške medpanožne strukture osebnih dohodkov, inflacijsko spiralo, ki ni upoštevala dejstva da so stvarne cene dela nad ravnotežnimi, cene kapitala pa pod njimi. Tržišče delovne sile ni edini in izključni mehanizem regulacije, je pa najpomembnejši. Funkcioniranje sindikatov so korektivni mehanizmi (Ferfila, 1989. 234).

¹Strukturo trga delovne sile predstavljajo tako imenovane zaloge {stocks}, dinamiko pa tokovi med zalogami {flows}. (Svetlik, 1985:15) Brezposelnost je pogojena s trgom delovne sile, zato jo razumemo s pomočjo proučevanja strukture in dinamike trga.

4.1.2. Nezaposlenost v Sloveniji

Leta 1991 ima Slovenija stopetdeset tisoč manj zaposlenih od milijona, dve leti kasneje 159.000 manj kot leta 1991. Leta 1991 je 75.000 nezaposlenih in leta 1993 jih je 126.000. Delovne sile je leta 1991 12,3% in leta 1993 13,7% (Phillips, Ferfila, 1995: 237). Za revolucionarno leto 1991 nobena izmed novointindustrializiranih -NIC- držav nima višje ali enake stopnje nezaposlenosti, medtem ko z nižjo stopnjo brezposelnosti presenetljivo prehitimo tri članice OECD: Finsko, ki ima 12,7%, Španijo s 16,5% in Irsko s 17,2% nezaposlenih. V letu 1991 je v Sloveniji nezaposlenih mladih¹ oseb ki niso starejše od štiriindvajset let 47,2%, v Italiji pa 48,7%. Večji delež mladih² nezaposlenih od celotnega deleža nezaposlenih je imela celo dvojica 'Azijskih tigrov': Tajvan (53,4%) in Tajska (57,2%) (Phillips, Ferfila, 1995: 237).

Stopnja nezaposlenosti, ki se je razvila v prestrukturiranju po postosamosvojitveni depresiji in njej navkljub, merjena s skupno definicijo nezaposlenosti po Mednarodni organizaciji dela - ILO - ostaja pod povprečjem EU. V letu 1997 je imela večina privatno lastniških ekonomij v EU dva ali več odstotkov višjo stopnjo nezaposlenosti. Povprečna stopnja nezaposlenosti v EU je 10,6%, in je v Sloveniji s 7% neznatno nižja od 7,1% stopnje nezaposlenosti Velike Britanije. Stopnje nezaposlenosti imajo opazno nižje le Avstrija, Luksemburg in Nizozemska (Ferfila, Phillips, 1999: 220). Številne države, tudi Slovenija, so posegle po prezgodnjem upokojevanju kot sredstvu zmanjševanja števila brezposelnih oziroma razreševanja presežkov delovne sile (Ferfila, 2001: 253). Prezgodnje upokojevanje v Sloveniji kot državi na prehodu je imelo še ekonomsko sociološko svojevrstnost: delavci, ki so bili nekaj let pred upokojitvijo zaposleni bodisi v podjetjih pred stečajem bodisi v državnih podjetjih, ki so se na novo reformirala in olastnila, so bili z odpravninami v povprečju še kar zadovoljni.

¹ V starosti od 15 do 24 let si 32,7% brezposelnih oseb težko poišče službo predvsem zaradi pomanjkanja izkušenj. 1/3 registriranih nezaposlenih oseb ima do največ osnovnošolsko izobrazbo, nekaj manj kot 2/3 jih ima končano srednjo šolo, 5,6% se jih je višješolsko izšolalo. Dolgoročno nezaposleni, ki si zaposlitev iščejo že več kot leto, predstavljajo 52% vseh nezaposlenih (Ferfila, Phillips, 1999: 349).

² V Italiji in Španiji je bila leta 1980 brez dela četrtnina mladih (Svetlik, 1985: 81).

V ZDA in Kanadi na primer med brezposelne prištevajo tudi študente, ki so se zaposlili za kratek čas in se nato spet pojavijo med iskalci zaposlitve. V večini drugih dežel pa študenti ne morejo dobiti status brezposelnih (Svetlik, 1985: 82). Delež mladih v starosti od 14. do 24. leta je bil od vseh brezposelnih leta 1980 v državah OECD zelo visok. Najvišji je bil v Italiji, 62,3%, Španiji, 55,5%, in Avstraliji, 55,5%. Najnižji je bil na Japonskem, 21,9%, v Zahodni Nemčiji, 27,2%, v Avstriji, 33,3%, in na Finskem, 33,5% (Svetlik, 1985: 82).

Stopnja brezposelnosti in aktivno iskanje zaposlitve se ugotavlja na dva načina. Prvi so brezposelni, ki se registrirajo pri ustrezni službi za zaposlovanje in se tej službi tudi redno javljajo v predpisanem roku. Drugi način je anketiranje reprezentativnega vzorca populacije, kjer se stanje brezposelnosti in aktivno iskanje zaposlitve ugotavlja na podlagi izjav anketiranih {celotna odkrita brezposelnost} (Svetlik, 1985: 46).

Odstotki nezaposlenosti od 1991 do 2000, za 2000 predvideni, so 7.3%, 8.3%, 9.1%, 9.1%, 7.4%, 7.3%, 7.4%, 7.9%, 7.6%, 7.1% (Ferfila, 2001: 286). Stopnja brezposelnosti aktivnega prebivalstva Slovenije, ki predstavlja približno polovico celotnega prebivalstva Slovenije, ni presegla desetine. Leta 1991 je brezposelnih 9,1% izmed 930.000 iskalcev zaposlitve in leta 2000 7,1% s 27 iskalci več kot leta 1991. Od 1991 do 2000 so stopnje naraščanja zaposlenosti: -8.3, -7.9, -3.6, -1.3, -0.1, -0.4, +0,2, +0.2, 1.8, 0.8%. Opazimo tudi naraščanje rasti delovne produktivnosti, ki je bila v 9. letih do 1. 2000: -1.4, 4.6, 5.0, 3.2, 4.1, 3.8, 3.5, 3.3, 3,2% (Ferfila, 2001: 286). Merila aktivnosti populacije Slovenije glede na 15 članic v Evropski Uniji izražajo visoko stopnjo udeležbe v delovnem procesu delovne sile. Ta stopnja aktivnosti je bila leta 1996 v Sloveniji 57,6% {55,3% v EU} in t.i. zaposlitveno razmerje populacije 53,4% {49,4% v EU} (Ferfila, Phillips, 1999: 346). Nekatere značilnosti slovenske delovne sile - aktivno razmerje med moškimi^{3a} in ženskami - so podobne državam EU. Aktivno zaposlenih moških je 64,4% {66,3% v EU}, žensk 51,3% {45,1% v EU}. Zaposlenih je 59,6% moških {60,1% v EU} in 47,7% {39,5% v EU} žensk (Ferfila, Phillips, 1999: 346).

Ženske so v vseh razvitejših državah z izjemo Japonske^{3b} v večji meri brezposelne kot moški (Svetlik, 1985: 87).

^{3a} Analiza gibanja (ne)zaposlenosti v desetletju pred osamosvojitvijo je potrdila hipotezo, da gospodarska recesija moško delovno silo prizadene bolj kot žensko. Izkazalo se je, da so delovna mesta moških bolj ogrožena kot so delovna mesta žensk, saj se nahajajo večinoma v gospodarstvu, znotraj tega pa v dejavnostih, v katerih je kriza v obliki stečajev in likvidacij dobila največji obseg v industriji, rudarstvu in gradbeništvu (Svetlik, 1992: 123).

^{3b} Večina zaposlenih izmed vseh žensk, ki predstavljajo 63,6 ali 51% milijona japonskega prebivalstva, je zaposlenih v majhnih podjetjih. Večina izmed 61.1 milijona ali 49% vsega moškega prebivalstva, je zaposlena v velikih, v podjetjih z več kot 300 zaposlenimi (Ferfila, 2001: 572).

Strukturni delež dolgotrajno brezposelnih v Sloveniji ostaja nekaj čez 60%. Delež brezposelnih, ki so starejši od 40 let, še vedno presega polovico vseh brezposelnih, starejših od 50 let pa četrtino. Več kot polovico brezposelnih predstavljajo ženske (Bednaš, 2001: 55).

V Evropi je osrednji problem visoka stopnja strukturalne nezaposlenosti. Najvišje stopnje so pri mladih ljudeh, pri neizobraženih, obstoji pa tudi vse večje število dolgoročno nezaposlenih, za katere je videti, kot da jih sploh ni mogoče zaposliti (Ferfila, 2001: 238).

4.1.3. Brezposelnost v Evropi

Problem brezposelnosti obstaja v Evropi^{4a} že več kot 20 let. Po ekonomski oživitvi v drugi polovici osemdesetih let je stopnja nezaposlenosti povprečno narasla na 8% in se je v devetdesetih dvignila na 11%. Delež {9,9%} brezposelnosti v državah kandidatkah^{4b} je v povprečju nižji kot {10,7%} v članicah EU15. Stopnja nezaposlenosti^{4c} se giblje pod 5% v Luksemburgu in Avstriji, do 15,7% na Finskem in 22,3% v Španiji (Ferfila, Phillips, 1999: 390). Relativno nizke stopnje odprte brezposelnosti v Rusiji^{4č} in v drugih državah na prehodu pa so predvsem izraz majhnega obsega izvedenih sprememb oziroma strukturnih reform. Velika državna podjetja se še naprej {z 'umetnim dihanjem'} ohranjajo pri življenju, kar zmanjšuje storilnost in ohranja neustrezno porazdeljevanje virov. Tudi te države se bodo morale sprijazniti z dejstvom, da industrijsko preusmerjanje in stabilizacija gospodarstva zahtevata povečanje odprte brezposelnosti in pa ob tem vzpostavitev mreže socialne varnosti za zaščito najbolj ogroženih skupin (Ferfila, 2001: 254).

Zaradi reševanja problema nezaposlenosti s predčasnim upokojevanjem, pa zelo ohlapnih meril za invalidsko upokojevanje in tudi trenda staranja prebivalstva, je v številnih državah razmerje med upokojenci in zaposlenimi dramatično naraslo. V Poljski je že leta 1990 ena tretjina zneska namenjenega za upokojence, šla tistim upokojencem, ki so se predčasno upokojili (Ferfila, 2001: 253). Slovenija je pri tem nekje na ravni Madžarske in Ukrajine. To pomeni ogromne pritiske za pokojninske prispevke še zaposlenih, ki se preko pokojninske blagajne takoj pretočijo v pokojnine upokojencev. Nepriljubljena zbirka omejevalnih ukrepov za odpravo neugodnega razmerja med upokojenci in zaposlenimi zajema: zviševanje delovne dobe; indeksiranje najmanjših pokojnin; širitev pokojninske osnove tako glede števila tistih, ki morajo plačevati prispevke kot vrste dohodkov, ki se obremenjujejo; krčenje izjemnih okoliščin za predčasno upokojeitev; nezdržljivost kakršnekoli zaposlitve skupaj s prejemanjem pokojnine; uvajanje zasebnih pokojninskih shem in prakse plačevanja za več pokojnin kot npr. v Severni Ameriki (Ferfila, 2001: 254).

4a Trenutno je v EU nezaposlenih približno 16 milijonov, to je 10,5% za delo sposobnih ljudi (Lukšič, 1995 - št. 177: 259).

4b Le na Poljskem in v Estoniji je delež brezposelnih višji, od 11% do 12%, medtem ko je ta delež v ostalih državah znatno nižji. Madžarska ima 9.3% nezaposlenost, Slovenija 7.4%, Češka Republika 4.1% in Ciper 2.6%. Regionalno imata višjo stopnjo Andaluzija in Španija 33.4% (Ferfila, Phillips, 1999: 390)...

4c Praviloma se stopnja nezaposlenosti giblje skladno z gibanjem outputa - znižuje se v obdobjih gospodarske rasti (Lah, 2000: 147).

4č Vendar pa se tudi po privatizaciji obnašanje ruskih podjetij počasi spreminja. Panožni lobiji po različnih kanalih, npr. subvencioniranih obrestnih mer, davčnih olajšav, pridobivajo znatna finančna sredstva, ki s takšnim trošenjem le malo prispevajo k strukturalnemu prilagajanju ruskega gospodarstva (Ferfila, 2001: 249). Vseeno pa je tudi v Rusiji prišlo do pomembnih strukturnih premikov. Delež vojaške proizvodnje v skupnem industrijskem outputu je iz 52% v letu 1990 upadel na 31% v l.1993.

V 1994. letu je že več kot dve tretjini zaposlenih v industriji delalo v zasebnih podjetjih, od vseh zaposlenih pa okoli polovica (Ferfila, 2001: 249).

Zlasti v srednji Evropi so bili delavci, ki so v procesu prestrukturiranja postsocialističnih gospodarstev ostali brez dela, relativno ustrezno vključeni v socialnovarstvena omrežja, čeprav je to povečevalo pritiske na državne proračune. Za te države je zdaj bistveno, da bodo njihove institucije trga dela zagotavljale prilagodljivost in izboljšale možnosti zaposlovanja (Ferfila, 2001: 254). Nedvomno pa so najtežje prizadeti tisti, ki so ostali brez dela - odprto brezposelni, na prisilnem počitku ali s skrajšanim delovnim časom - posebno še, če je bila njihova brezposelnost kombinirana še z neugodnim socialnim položajem eno starševskih družin ali družin z več otroki, invalidnih oseb, beguncev (Ferfila, 2001: 253). V nekaterih državah na prehodu, npr. Poljski, Bolgariji, Sloveniji, Makedoniji, je odstotek brezposelnih oziroma odprto nezaposlenih kot odstotek delovne sile na koncu leta previsok po eni strani zaradi ohlapnih meril registriranja, po drugi strani zaradi po MDS - IMF prevelikih ugodnosti za brezposelne (Ferfila, 2001: 247). Največji problem pa bo prav gotovo vezan na vse večjo nezaposlenost, ki je za države na prehodu še posebej šokantna, saj je v starem režimu, razen držav nekdanje Jugoslavije, praktično sploh ni bilo (Ferfila, 2001: 252).

Brezposelnost se v vseh državah meri na podoben način, vendar pa je njen tolerantni prag zelo različen. Tako na Švedskem postane brezposelnost glavni predmet političnih sporov, ko doseže 2,5%. (Svetlik, 1985: 96).

Razlike v višini tolerančnih pragov brezposelnosti nastajajo pod vplivom številnih dejavnikov, kot so: gibanje brezposelnosti v preteklem obdobju, vrsta brezposelnosti, reakcije brezposelnih delavcev, socialni problemi brezposelnih, možnosti, ki jih imajo brezposelni za izboljšanje svojega materialnega položaja, razdelitev brezposelnosti med različne kategorije prebivalstva, razmerja družbene moči in pomen dela (Svetlik, 1985. 97).

V državah EU je nezaposlenih več kot 18 milijonov. S povečanjem držav na EU27 bi se to število povzpelo do 20, 7 milijonov (Ferfila, Phillips, 1999:390).

4.2.1. Nezaposlenost, inflacija

Globalna raven zaposlenosti in cen v gospodarstvu je odvisna od obsega agregatnega povpraševanja glede na potencialni output ob danih kapacitetah, ovrednoten z obstoječimi cenami (Ferfila,1994:31). Potrošnja lahko presega razpoložljivi output, in to ob visoki ravni zaposlenosti dela in drugih produkcijskih tvorcev. V takem primeru je rezultat inflacija in se pokaže potreba po restriktivnih ukrepih, ki zmanjšujejo povpraševanje (Ferfila, 1994:32).

Za omejevanje agregatnega povpraševanja in zniževanje inflacije je še posebej uporabna davčna politika, vendar le v primeru, če je vzrok inflacije preveliko povpraševanje. Če je vzrok inflacije zviševanje stroškov, bo omejevanje povpraševanja povečalo nezaposlenost, ne pa zmanjšalo inflacije. Običajno sledi še inflacijska spirala, ki jo povzroča nekontrolirana rast plač kot odgovor na dejansko in še bolj na anticipirano zviševanje cen (Ferfila, 1994: 32).

Makroekonomski stroški nezaposlenosti so izguba določenega deleža BDP, ki bi ga nezaposleni sicer ustvarili in ker nezaposleni praviloma prejemajo določene dohodke za obdobje nezaposlenosti, se povečuje breme davkov (Lah, 2000: 202). Nemara najpomembnejši pa so posredni stroški, ki jih povzročijo nezaposleni, saj se nezaposlenost izrazi v vrsti dejavnikov. Zdravstveno stanje nezaposlenih oziroma članov njihovih gospodinjstev je slabše, kar obremenjuje zdravstvo. Nezaposlenost je potencialni vir kriminalnih dejavnosti, kar povečuje stroške policije, sodstva ipd., pri tem pa so največji stroški t.i. nezaposljivi, torej tisti nezaposleni, ki trajno ne morejo dobiti dela⁵ (Lah, 2000: 202). Odstotek nezaposlenosti je indikator obsega, v katerem osebe, ki se želijo zaposliti, ne najdejo zaposlitve. Označuje najbolj razpoložljivo merilo produktivno neizkoriščenih oz. neuporabljenih delovnih virov. (Lah, 2000: 202) Inflacija povzroča makroekonomske stroške popravljanja seznamov cen, ker cene pri višji inflaciji ne izražajo več realnih stroškov proizvodnih faktorjev. Čim višja je inflacija, tem večje so možne razlike. V obdobju inflacije nastajajo stroški 'obrade podplatov', saj je treba v inflacijskih obdobjih pogosteje obiskovati banke zaradi izgubljanja vrednosti denarja. Inflacija s posledičnim povečevanjem nominalnih plač lahko ogroža mednarodno konkurenčnost gospodarstva in ker prihaja do izraza t.i. popačevalni učinek cen, povzroča 'gospodarske hrupe'. V obdobjih inflacije cene ne opravljajo svoje temeljne naloge indikatorja relativne redkosti blaga oziroma proizvodnih faktorjev v tržnem gospodarstvu. V procesu inflacije prihaja do porazdelitve dohodkov, ker predvsem sloji s fiksno določenimi dohodki pridobivajo in nekateri sloji izgubljajo. Možne so kumulativne posledice inflacije, ker obstaja nevarnost, da preraste v nekontrolirano hiperinflacijo (Lah, 2000: 202). Po posameznih kategorijah izdatkov v odklanjanju deflacijskega razpona in doseganju polne zaposlenosti so najbolj elastična kategorija državni izdatki (Bajt, 1967:366).

Višja stopnja nezaposlenosti in nižja stopnja inflacije je boljša alternativa kakor nižja stopnja nezaposlenosti in višja stopnja inflacije (Lah, 2000: 203).

⁵ Dolgotrajna brezposelnost ima celo vrsto negativnih posledic za posameznike. Delodajalci jemljejo trajanje brezposelnosti kot negativni izločilni kriterij pri zaposlovanju, četudi si službe za zaposlovanje prizadevajo uveljaviti nasprotno. Posameznikom upade volja za iskanje dela, oblikujejo strategijo preživetja na nižji ravni ekonomske aktivnosti in se umaknejo iz trga delovne sile (Svetlik, 1992: 42).

Pri tem se pojavi problem relativne teže teh dveh kazalcev gospodarske učinkovitosti. Za nekatere ekonomske analitike je ustrežnejše, če ima neka država visoke inflacijske stopnje in nizko brezposelnost. Inflacija in nezaposlenost sta pomembna ekonomska kazalca, ki se neposredno nanašata na prebivalstvo države (Ferfila, 2001: 210). Možno se je tudi postaviti na stališče, da je najpomembnejši kazalec gospodarske učinkovitosti neke države življenjski standard njenih prebivalcev (Ferfila, 2001: 207).

Države z višjim življenjskim standardom so torej po definiciji učinkovitejše od držav z nižjim standardom, pa čeprav bi imele prve višje stopnje inflacije, nezaposlenosti in nižje stopnje rasti (Ferfila, 2001: 208).

Pri oceni gospodarstev različnih držav se pogosto uporablja indeks bede oziroma indeks neudobja. Dobimo ga tako, da damo enak ponder stopnji nezaposlenosti in stopnji inflacije ter oba kazalca seštejemo (Ferfila, 2001: 208). Seštevek stopnje nezaposlenosti in stopnje inflacije imenujemo indeks revščine - misery index (Lah, 2000: 149). Učinkovitejša so seveda gospodarstva z nižjim indeksom bede (Ferfila, 2001: 208).

Stabilizacijske politike pa se ne ukvarjajo samo z nezaposlenostjo in stagflacijo, marveč morajo upoštevati tudi rast outputa (Ferfila, 1994: 32).

4.2.2. Gospodarska rast, inflacija

Kritičen pogoj za močnejšo in trajnejšo rast vseh - ne le najrazvitejših - gospodarstev je ohranjanje stabilnosti cen. Inflacija izkrivlja investicijske in potrošniške odločitve ter neugodno vpliva na storilnost in gospodarsko blaginjo nasploh. Izkušnje številnih držav kažejo, da dediščina visoke inflacije negativno vpliva na kredibilnost vladnih politik še dolgo potem, ko so se inflacijska gibanja umirila. Običajno so posledica tudi visoke premije na finančnih trgih, kar vzdiguje stroške kapitala (Ferfila, 2001: 240).

Če združimo ničelno stopnjo gospodarske rasti in zvišamo stopnjo inflacije, dobimo stagflacijo (Ferfila, 1994: 32).

Pogostnost stagflacije je v nekaterih državah načela zaupanje v tradicionalnost stabilizacijskih politik (Ferfila, 1994:32).

Kombinacija poceni denarja {ki dopušča veliko porabo, zlasti investicijsko} in močnega proračuna {ki zmanjšuje obseg agregatnih izdatkov prebivalstva, zlasti njegove neproduktivne porabe} je ugodna za doseganje visokih stopenj gospodarskih rasti (Ferfila, 1994:33).

Dinamiko gospodarske dejavnosti ugotavljamo z v odstotkih izraženo stopnjo gospodarske rasti, ko primerjamo gospodarsko dejavnost določenega leta v primerjavi s predhodnim letom (Lah,2000:145).

Ekonomska zgodovina samostojne Slovenije se iz vidika inflacije in s krivuljami ponudbe in povpraševanja prikazane stopnje gospodarske rasti razdeli na dva dela (Lah, 2000: 214) V prvem obdobju ekonomske politike po osamosvojitvi se je zmanjšalo agregatno povpraševanje, kar je sicer zmanjšalo inflacijo, vendar hkrati povzročilo upadanje gospodarske rasti. Pozneje pa se je krivulja agregatnega povpraševanja stabilizirala, začeli so delovati učinki vpeljave podjetniškega tržnega institucionalnega okvira, ki so spodbudili premike krivulje agregatne ponudbe. Posledično se je zniževala raven cen¹, hkrati pa je kljub začetnemu padcu gospodarske rasti prišlo do njenega naraščanja (Lah, 2000: 214).

Inflacija igra pomembno vlogo tudi v poslovnih ciklih. Ko se v obdobju povečanega gospodarstva razvijejo preveliki povpraševalni pritiski - prevelika količina denarja - se s tem že vgradi seme naslednje recesije, kajti prej ali slej se bo pokazala potreba po strožji finančni politiki, ki naj bi ohladila 'pregreto' gospodarstvo (Ferfila, 2001: 240). Nekatere države objavljajo predvidene inflacijske stopnje, kar naj bi tudi navzven okrepilo njihovo privrženost cenovni stabilnosti (Ferfila, 2001: 240). Uspešnost ekonomskih politik osemdesetih let, ki jim je uspelo spraviti inflacijo v industrijskih državah na 2,5% v letu 1994 (Ferfila, 2001: 233), kar je bila raven, zadnjič dosežena v zgodnjih šestdesetih letih, je tako ustvarila temeljni pogoj za stabilno dolgoročno rast, seveda ob predpostavki ohranitve takšnih stopenj.

Pri ohranjanju cenovne stabilnosti gre ključna vloga denarni politiki. To ne pomeni, da morajo biti denarne politike v vseh okoliščinah nespremenjene ali omejevalne. Običajno velja, da je treba denarne razmere ob šibkem gospodarstvu in nizki inflaciji ustrezno zrahljati, kar lahko prepreči preveliko recesijo in pomaga ohranjati uravnoteženo in kredibilno mešanico ekonomskih politik. Obratno pa je treba denarne razmere zaostri, ko se gospodarstvo začne 'pobirati' in bi inflacija spet lahko 'dobila krila' (Ferfila, 2001: 240).

Uspešnost držav, ki so na pot tržnih reform stopile v obdobju od leta 1989 do leta 1991 je različna, kar je v dobršni meri posledica velikih razlik glede na izhodiščni položaj, pa tudi različne učinkovitosti uporabljenih politik. V večini držav še naprej naglo upada output in imajo visoko inflacijo. Baltiške države, države srednje Evrope in Slovenija pa so že obvladale inflacijo in obrnile smer gospodarske rasti (Ferfila, 2001: 246). Praviloma se tudi stopnja nezaposlenosti giblje skladno z gibanjem outputa² (Lah, 2000:147).

¹ Tržna ekonomija je razvila enostavno in učinkovito metodo določanja obsega produkcije privatnih dobrin - cenovni sistem. Z njim se po eni strani oblikujejo spodbude za podjetja, da proizvajajo izdelke, po katerih je povpraševanje, po drugi strani pa tudi mehanizem alokacije proizvedenih produktov med potrošnike (Ferfila, 1994: 46)

² Output gospodarstva je značilen kazalec makroekonomskih tokov, ker izraža tok proizvodne dejavnosti v določenem praviloma enoletnem časovnem obdobju. Velikost ugotavljamo s 3. različnimi metodami: 1. končnih prodaj, 2. izplačanih dohodkov, 3. dodane vrednosti (Lah, 2000:142).

4.3. Inflacijska gibanja

Tabela 4.1.: Inflacija

BDP deflator za:	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
ZDA	3,9	4,6	4,3	3,8	2,8	2,2	2,3	3,0
Industrij.d.	+4,6	+4,8	+5,4	+4,2	+3,1	+3,0	+2,5	+2,6
Slovenija:	mesečna	sprememba	CPI indeksa	+117,7	+2073	+32,9	+21,0	+13,5
Na prehodu	+0,6	+2,0	+5,6	+101,4	+839,6	+760,9	+272,0	+43,6
Azija.	+13,8	+11,5	+7,5	+8,7	+7,3	+9,7	+10,3	+7,4
Naftne izv.	+36,7	+18,7	+17,0	+16,9	+17,0	+17,1	+16,0	+11,0

(Vir: Ferfila, 2001: 233), (Vir: Ferfila, 2001: 286)

Rast splošne ravni cen ali inflacijska stopnja je kazalec, ki nam pove velikost %, spremembe povprečne ravni cen v določenem obdobju v primerjavi s povprečno ravni cen v {običajno} predhodnem obdobju (Lah, 2000: 148).

Stopnje rasti ali pa padanja so lahko različne, in glede na to ločimo zmerne inflacije {do 10% letna rast cen}, hiperinflacije {nad 50%} pa tudi deflacije {znižanje stopnje rasti cen} (Lah, 2000: 148). Obstaja tudi galopirajoča inflacija¹.

V razvitih državah se je v desetletju od 1990 do 2000 odstotek inflacije gibal pod desetimi odstotki. Po grafikonu iz Slovenskega almanaha inflacijska amplituda v 1. 1987/88 v desetinah minimalno naraste do pod 10% in v enakih odmerkih vzpon nadaljuje do zaustavitve tik pod petimi odstotki v obdobju slovenskega političnega in vzporednega ekonomskega osamosvajanja. Inflacija razvitih gospodarstev se je dokaj enakomerno zniževala. Iz 10% je upadala nad polovico, ki jo je dosegla 1.1994 in jo eno leto ohranjala. Pri tej ugodni stopnji se je umirila za nadaljnje petletno obdobje: vse do leta 2000 se giblje okrog 5% (Slovenski almanah 2000,1999: 20). Odkar se je Slovenija osamosvojila so imele dežele v razvoju nad 10 oziroma 20% inflacijo.

Stopnjo inflacije ugotavljamo z indeksi rasti cen, ki predstavljajo povprečje rasti cen posameznih blag, ki so znotraj določene košarice blaga v praviloma enoletnem obdobju. V odvisnosti od sestave košarice najbolj pogosto ugotavljamo rast cen življenjskih potrebščin ali pa rast cen industrijskega blaga (Lah, 2000: 148). Ker obstoji daljša ali krajša časovna zamuda, preden ukrepi ekonomskih in drugih politik začno kazati rezultate v gospodarstvu in družbi in ker je napovedovanje gospodarskih in družbenih trendov bolj ali manj približno, je le težko sprejemati ustrezne prilagoditve in spremembe denarne politike. Nekatere države si pomagajo z objavo predvidenih inflacijskih stopenj, kar naj bi tudi navzven okrepilo njihovo privrženost cenovni stabilnosti (Ferfila, 2001: 240).

¹ Pogosto je povezana z naraščanjem plač. Galopirajoča inflacija je povezava ko naraščanje plač v izrazito visokih povečanjih 'lovi' skoke cen blaga, nato pa se višje plače kot stroški podjetja izrazijo v ponovnem skokovitem naraščanju cen (Lah,2000:149).

4.3.1. Inflacija v Sloveniji

Inflacija, ki je ob razglasitvi neodvisnosti Slovenije dosegala 117.7%, in 2013% leta 1992, se znižuje in je 8,9% konec leta 2000¹ (Ferfila, 2001: 263). S programi za zmanjševanje inflacije in z vzporednimi monetarnimi politikami se je mesečna stopnja pod 100% spustila že do leta 1993 (Ferfila, LeLoup, 1999:223).

Inflacija je proces gibanja cen, ki v povprečju naraščajo, padajo ali so stabilne. Stopnjo inflacije merimo kot procent spremembe povprečne stopnje cen ali cenovne stopnje. Skupno merilo cenovne stopnje - indeks življenjskih potrebščin /CPI: consumer price index/ - najpogosteje prikaže mesečno naraščanje deležev odstotka ali odstotke spreminjanja košarice življenjskih potrebščin oz. cen življenjskih potrebščin gospodinjstva, redkeje tudi upadanje (Parkin, 1995: 529).

Cene so velikega informacijskega pomena. Informacijski tok od potrošnikov k producentom informira proizvajalce o potrošniških preferencah glede produktov in še posebej o jakosti teh preferenc {cenah, ki so jih pripravljene plačati}, informacijski tok od producentov k potrošnikom in med samimi producenti pa obvešča o stroških produciranja in redkosti posameznih produktov (Ferfila, 1994:46).

Cenovna politika je pomemben instrument v upravljanju z energetske produktivnostjo za doseganje učinkovitejšega obsega makroekonomskih ciljev pri proračunu, okoljski in industrijski politiki (Ferfila, Phillips, 1993: 397). Odstotek sprememb cenovnega CPI - inflacija - od 1991 do 1999 naveden po letih za:1991, 1992, 1993,1994, 1995,1996, 1997,1998, 1999 zapovrstjo znaša: 117.7, 207.3, 32.9, 21.0, 13.5, 9.9, 8,4, 8.0, 6,1 (Ferfila, 2001: 286). Medtem ko se je inflacija v Sloveniji 1. 1997 in 1. 1998 zniževala², se je 1. 1999 spet povečala (Slovenski almanah 2000, 1999: 21) Leta 1999 znaša inflacija 8,0%, leta 2000 8.9% in v prvi polovici leta 2001 za 1,5 odstotka več kot leta 1999, to je 9,5%. Slovenija je stopnjo inflacije v % za 1. 2000(8.9) v primerjavi s sedmimi (22.9) in šestimi leti(18.3) za dobro polovico znižala in jo od 1993 do 1995 (12.6) zajezila na skoraj polovico stopnje leta 1993(22.9) (Bilten Banke Slovenije, 6 - 7 2001: 6).

¹ Guverner Banke Slovenije, dr. Mitja Gaspari: osnovna inflacija je okoli 5.5%, & izločimo elemente, ki se ne oblikujejo na trgu (Delo, 18.5.2002:5).

² Na padec inflacije lahko bolj vplivajo fiskalna in dohodkovna politika, zlasti v naših razmerah pretežno stroškovne inflacije pa tudi strukturne politike oziroma mikropolitike, katerih naloga je povečati učinkovitost gospodarstva v EU. Slovenija lahko predvsem na dveh področjih vpliva na znižanje inflacije: na področju predpisov o indeksaciji in na področju relativnih cen (Republika Slovenija-Ministrstvo za Finance, 2000: 20,21).

4.3.2. Inflacija, BDP

Tabela 4.2.: Inflacija, bruto družbeni proizvod - Več v: dr. B. Ferfila (2001): Države in svet, stran 246
Makroekonomska kazalnika Mednarodnega Denarnega Sklada-IMF

INFLACIJA:	1999	2000	2001	2002 BDP:	1999	2000	2001	predvid.2002
Japonska	-0.3	-0.6	-0.7	-0.7	+0.8	+1.5	-0.5	+0.2
Združene države USA	+2,2	+3.4	+3.3	+2.2	+4.1	+4.1	+1.3	+2.2
Slovenija	+6.2	+8.9	+7.0	+5.0	+5.2	+4.9	+4.5	+4.0
NEMČIJA	+0,7	+2.1	+2.5	+1.3	+1.8	+3.0	+0.8	+1.8
ITALIJA	+1.7	+2.6	+2.6	+1.6	+1.6	+2.9	+1.8	+2.0
EU	+1.4	+2.3	+2.6	+1.8	+2.7	+3.4	+1.8	+2.2
Evro obm.	+1.2	+2.4	+2.7	+1.7	+2.7	+3.5	+1.8	+2.2
Madžarska	+10.0	+8.2	+4.5	+4.0	+4.5	+5.2	+4.5	+4.5
Slovaška	+10.7	+12.0	+7.2	+6.0	+1.9	+2.2	+3.0	+4.4
V.Britanija	+2.3	+2.1	+2.2	+2.4	+2.3	+3.1	+2.0	+2.4

(Vir: Delo, 28.09.01: 17)

za 2001, 2002 predvidoma

Letne spremembe stopnje rasti realnega kosmatega družbenega proizvoda so se za države na prehodu od leta 1991 do 1994 gibale od 11.9 za 1991, 15.7 za 1992, 9.1 za 1993, do 8.4 za 1994. Za države v razvoju se bile v tem obdobju letne spremembe stopenj rasti svetovnega outputa od 2.5 v letu 1991, 3.3 v 1992, 4.1 v 1993 do 3.6 leta 1994 (Ferfila, 2001: 231). Inflacija v industrijskih državah je prikazana z dvema kazalcema: z deflatorjem kosmatega družbenega proizvoda in z rastjo drobnoprodajnih cen. Srednje inflacijske stopnje držav na prehodu za obdobje od leta 1990 do 1.1995 po teh letih zapovrstjo so: 5.6%, 101.4%, 839.6%, 760.9, 272.0, 43.6% (Ferfila, 2001: 233).

Povprečna rast v Evropski Uniji za obdobje od leta 1993 do leta 2000 je bila 2% družbenega proizvoda, povprečna rast v Sloveniji pa 4 odstotke. 1x višja in 2x hitrejša od EU (Delo, 31.12.1999: 28). Premier dr. Janez Drnovšek: od letal 992 smo dvignili družbeni proizvod iz 6000 na več kot 10.000 dolarjev na prebivalca (Delo, 31.12.1999: 28).

V ameriških dolarjih izražen bruto družbeni proizvod na prebivalca Slovenije je podvojen bruto družbenemu proizvodu na prebivalca v državah Centralne Evrope (Ferfila, 2001: 296). Dohodek na prebivalca Slovenije predstavlja 68% povprečnega za EU v letu 1997 (Ferfila, 2001: 296).

V obdobju od 1980 - 1990 je domači čisti proizvod na posameznika za ZDA 19.492 USD (Ferfila 2001: 63).

Tabela 4.3.: BDP v javnem sektorju Slovenije

leto:	1993	1994	1998	1999	2000	
BDP za javni sektor	12.672	11.000	v milijonih ameriških dolarjev	19.585	20.071	18.167
BDP v javnem sektorju	1993	1994	1995	1999	2000	
prihodki JS (v % od BDP)	47.1	7.1		43,7	42.7	
presežek IS (v % od BDP)	0,3	-0,2		-0.6	-1,4	
mesečna sprememba v %BDP	1.3	5.5	4.5	5.2	4.6	

(Vir: BS 2000: 13), (Vir. BS/6-7, 1995:3), (Vir: BS/5, 2001:6)

Od 1992 do 1995 so se v ZDA cene na drobno gibale od: 3.0%, 3.0%, 2.7%, 3.4%. (Ferfila, 2001:237),

Od 1992 do 1995 so v RS mesečne spremembe cen na drobno: 207.3% 32.9% 21.0%, 13.5% (Ferfila, 2001:286).

Od 1992 do 1994 je za ZDA realni kosmati družbeni proizvod: 2.3, 3.1, 3.7 (Ferfila, 2001:237).

Od 1992 do 1996 so spremembe realnega proizvoda RS: -5.5, 2.8, 5.3, 4.1, 3.5 (Ferfila, 2001:286).

5.1. Državni proračun

Državni proračun¹ je ključni instrument za izvrševanje prerazdelitve dohodka od revnih k bogatim -in v obratni smeri- od uvoznikov k izvoznikom, in med ekonomskimi subjekti in ki pomaga državi dosegati višjo stopnjo zaposlenosti, zniževati inflacijo, pospeševati gospodarsko rast in razvoj in vzdrževati ekonomsko stabilnost (Ferfila, Phillips, 1999: 243).

Proračun države je državna institucija, katere struktura je odvisna od družbenoekonomske oziroma lastninske strukture gospodarstva. Sodobne države vse izdatke in potrebne dohodke sistematično načrtujejo in hkrati vnaprej odobre za določeno časovno obdobje v proračunu, ki je ekonomsko gledano finančni načrt. Zaradi številnih nalog in ciljev države ex ante načrtujejo tako obseg izdatkov kot dohodkov. V fiskalnih sistemih, kjer poleg splošnega načina kritja javnih izdatkov poznamo še specialne načine kritja, kjer gre za namensko zadovoljevanje javnih potreb prek posameznih skladov, se poleg proračuna javljajo še drugi finančni instrumenti, kot so finančni načrti in programi² (Žibret, 1993: 148). Omenimo še nekatere značilnosti proračuna oziroma javnega financiranja. Proračuni so lahko strukturalno in časovno {ne}usklajeni. Strukturna {ne}usklajenost nastane, če posamezne postavke dohodkov in izdatkov v določenem obdobju niso izenačene. Časovna neusklajenost pa nastaja, ko bilance javnega financiranja {proračuni} v posameznih obdobjih izkazujejo primanjkljaje³ ali presežke. V nekem daljšem obdobju pa je proračun lahko izravnal (Lah, 2000: 151).

Fiskalno ali proračunsko politiko v osnovi opredeljuje proračun (Lah, 2000: 152). Proračun praviloma velja za določeno enoletno obdobje. Razmerje med davki in izdatki je lahko različno (Lah, 2000: 151).

Z ekonomskega vidika predstavlja proračun ex post bilanco javnih izdatkov in dohodkov v narodnem gospodarstvu¹ (Žibret, 1993: 149). Medtem ko finančna znanost posveča večjo pozornost javnim izdatkom šele v novejšem času, je proučevanje javnih dohodkov, že posebej proračunskih, njen klasičen predmet. Kot za javne izdatke tudi za javne dohodke velja, da so njihove vrste, podoblike, oblike in njihova struktura v sistemu dohodkov družbenoekonomske ureditve države, katere javne finance proučujemo (Žibret, 1993: 73). Ena od oznak za sodobno državo, davčna država ali Steurstaat, izvira iz davščin, ki predstavljajo danes najpomembnejši vir javnih dohodkov. V teoriji in praksi ločimo tri temeljne vrste davščin: takse ali pristojbine, prispevke in davke (Žibret, 1993: 75). Obdavčitev državljanov in institucij z neposrednimi {dohodnina} in posrednimi davki {prometni davek, davek na dodano vrednost} je v bistvu cena, ki jo morajo državljanji in razne institucije {podjetja, društva, združenja itd.} plačati za storitve, ki jih vlada daje ne le njim neposredno, ampak družbi v celoti (Ferfila, 2001: 62).

Pri proučevanju javnih izdatkov pa se finančna veda omejuje na finančno plat javnih izdatkov. Tako na primer proučuje obseg in vrste javnih izdatkov, načine njihovega kritja, njihov vrstni red, narodnogospodarski pomen in drugo. Javni izdatki so pomemben element agregatnega povpraševanja v gospodarstvu ter učinkovit instrument stabilizacijske politike, politike gospodarskega razvoja in prerazdelitve narodnega dohodka (Žibret, 1993: 57).

¹ Proračuni se lahko nanašajo oz. so sprejeti na različnih ravneh: tako ločimo državne, regijske, občinske proračune (Lah, 2000: 151).

² Ob spreminjanju obsega vladnih izdatkov in davčne obremenitve je mogoče z davčnimi politikami delovati tudi v smeri spreminjanja strukture davkov in izdatkov.

Na strani vladnega trošenja se lahko oblikujejo ustrezni programi zaposlovanja, javni kapitalski skladi, usmerjeni v zviševanje produktivnosti in povečevanje stopenj rasti; subvencije lahko povečujejo pripravljenost privatnega sektorja na investiranje (Ferfila, 1997: 148).

³ Se v 1.pol.90.let, preden so začele s stabilizacijskimi programi oziroma s prilagajanjem evro kriterijem, so imele nekatere evropske države od 4% do 10% primanjkljaje v plačilni bilanci, tudi javnofinančne deficite (Delo - Sobotna priloga, 30.12.2000: 6).

5.1.1. Prihodki in odhodki

Proračun opredelimo z izrazom: davki (T) => proračun => izdatki (G), kar pomeni, da se v določenem obdobju davki kot tok stekajo v proračun, po drugi strani pa izdatki odtekajo iz proračuna (Lah, 2000: 151).

PRIHODKI DRŽAVE - JAVNI DOHODKI: Ker je število virov sodobne države precejšnje, jih skuša teorija zaradi lažjega preučevanja sistematično opisati. Med različnimi razvrstitvami dohodkov sta najbolj znani klasifikaciji na redne in izredne dohodke in na izvorne in izvedene (Žibret, 1993: 73).

Izvorne država pridobiva iz naslova gospodarske dejavnosti. S tega vidika so v nekaterih državah zlasti pomembni dohodki od državnih gospodarskih podjetij. To so tako imenovani zasebnopravni državni dohodki. Država prihaja do teh dohodkov prek trga s prodajo materialnih dobrin in storitev. Izvedeni dohodki pa so dohodki, ki jih država pridobiva na podlagi javnopravnih predpisov. Zaradi tega uporablja teorija za te dohodke tudi izraz javnopravni dohodki in so med njimi najpomembnejše davščine. Imenovana delitev javnih dohodkov je uporabna tudi v sistemu slovenskih javnih financ (Žibret, 1993: 74).

ODHODKI DRŽAVE - JAVNI IZDATKI: Z javnimi izdatki razumemo trošenje javnih sredstev za zadovoljitev javnih potreb in uresničevanje drugih ciljev države. V ožjem smislu razumemo z javnimi izdatki le trošenje finančnih oziroma denarnih sredstev, v širšem smislu pa tudi sredstev 'v naravi', ki so danes v zvezi s financiranjem nalog krajevnih skupnosti na podeželju - kjer se sredstva v ta namen lahko zbirajo tudi s samoprispevkom - ker lahko le tako dobimo pravo sliko vsega javnega gospodarjenja (Žibret, 1993: 57). Medtem ko je cilj zasebnih izdatkov pridobivanje zasebnih koristi, je smoter javnih izdatkov zadovoljevanje javnih potreb v javnem interesu in je to načelo običajno uzakonjeno v državnih ustavah. V teoriji in praksi poznamo več vrst javnih izdatkov. Razvrščamo jih v sorodne skupine po njihovih lastnostih oziroma aspektih, ki so lahko politične, finančnotehnične, ekonomske ali pa socialnopolitične narave. Nekatere od teh razvrstitev imajo praktično vrednost in predstavljajo temelj za urejeno gospodarjenje s sredstvi javne porabe. Za sodobne države je značilna delitev izdatkov na centralne in lokalne izdatke (Žibret, 1993: 58). Sodobne države se danes zelo trudijo za čim boljši način razvrščanja izdatkov po predmetu trošenja. Da bi se dosegla preglednost trošenja javnih izdatkov, podobno kot tudi dohodkov, se javni izdatki običajno proračunsko - tehnično razvrščajo po namenu izvrševanja posameznih služb, npr. za kulturo, za prosveto, za notranje zadeve, za vojsko (Žibret, 1993: 59)...

Glede {ne}posrednosti subjekta obdavčevanja ločimo posredne in neposredne davke. Davki se ločijo tudi glede na {progresivne, proporcionalne, degresivne} stopnje. Državni izdatki pa se predvsem ločijo glede na namen (Lah, 2000. 151).

Teorija po namenu oziroma cilju javne izdatke razvršča v tri velike skupine. Loči alokacijske, distribucijske in stabilizacijske javne izdatke. (Žibret, 1993: 60)

Z alokacijskimi javnimi izdatki, ki so javni materialni in osebni izdatki potrebni za produkcijo javnih dobrin, država neposredno zadovoljuje človeške potrebe v javnem interesu. Za vse alokacijske javne izdatke je značilno, da imajo vedno in povsod v nasprotni smeri ustrezen protitok dobrin in storitev. Takšna ugotovitev ne velja za distribucijske in stabilizacijske javne izdatke. Pri teh transfernih javnih izdatkih ni ustreznega protitoka dobrin in storitev nasproti finančnemu toku države (Žibret, 1993: 61).

Primer distribucijskih izdatkov so pokojnine, štipendije, socialne dajatve, dajatve za primer brezposelnosti, ki jih država izplačuje določenim kategorijam prebivalstva, ki ne pridobivajo dohodka v primarni delitvi družbenega produkta. Cilj stabilizacijskih izdatkov pa je povečati ponudbo domačega blaga na domačem in tujem trgu ob nespremenjenih cenah. Ekonomski transferni izdatki imajo obliko premij in kompenzacij. Premije iz proračuna dobivajo izvozniki in drugi producenti, da bi povečali izvoz in - ali ponudbo določenih produktov na domačem trgu. Gospodarskim subjektom se zaradi ukrepov ekonomske politike s kompenzacijo nadomesti del na trgu izgubljenega dohodka (Žibret, 1993: 61).

Dejanski obseg javnih izdatkov¹ je iz ene strani določen z javnimi potrebami /povpraševanje/ in vlogo države v narodnem gospodarstvu, iz druge strani pa z možnostjo gospodarstva, da materialno pokrije finančno aktivnost države /ponudba/. Javnih izdatkov zato ni mogoče ločeno načrtovati od javnih dohodkov. Tako morajo načrtovalci porabe že v naprej upoštevati vpliv javnih izdatkov na proces družbene reprodukcije. (Žibret, 1993: 57)

V primeru enakosti davkov in izdatkov {T=G} je proračun izravnani. Proračunski primanjkljaj nastaja, če je izdatkovna stran večja od davčne. Proračunski presežek pa če so davki večji od izdatkov (Lah, 2000: 151).

Kolikor se zgodi, da so javni izdatki večji od izvirnih in izvedenih javnih dohodkov ali prihodkov je državni proračun v deficitu² - in država dezinvestira - ki se pokrije z zadolževanjem pri prebivalstvu in gospodarstvu, z zadolževanjem pri domačih bankah ali pa z zadolževanjem v tujini. Država v tem primeru nastopi kot neto povpraševalec na domačem in/ali tujem trgu. Če bi bili v določenem obdobju državni dohodki večji od javnih izdatkov, bi imeli opravka s proračunskim suficitom, ko je država neto ponudnik finančnih sredstev na trgu denarja in kapitala in bi razširjeno investirala (Žibret, 1993: 149).

¹ Transferna plačila {pokojnine uslužbencem, ugodna posojila za šolanje, boni za hrano} v ZDA pomenijo pomemben del vladnih izdatkov (Ferfila, 1994: 248). V Veliki Britaniji, ki je ena radodarnjših socialnih držav, v 80.-tih letih 38% prebivalstva dobiva subvencije za prevoz, 36% pokojninske dodatke, 30% stanovanjske olajšave in 23% dodatke za primer brezposelnosti (Ferfila, 1994: 249).

² Verjetno se bodo kot povsod po svetu pritiski na odhodkovno stran še povečevali (Ferfila, 2001: 252). Države imajo v določenem obdobju deficite, ki jih financirajo z zadolževanjem. (Delo, 30.12.2000:6).

5.1.1.2. Dohodnina

V Sloveniji je bil leta 1991 uveljavljen nov sistem javnega financiranja, s katerim je bila izvedena davčna reforma in na novo urejeno področje javnih financ. Davčna reforma je zajela sistem neposrednih dajatev, v katerem je bila opravljena temeljita revizija in zmanjšano število davkov in prispevkov. Dohodnina je bila uvedena 1. 1991 in predstavlja prvi pomembnejši korak pri davčni reformi v obdobju prehoda. Druga obsežnejša davčna reforma je bila julija 1999 vpeljava davka na dodano vrednost. DDV je v primerjavi z dosedanjim prometnim davkom preglednejši, enostavnejši in pravičnejše porazdeljen (Urad Vlade za informiranje - Slovenija. Doma v Evropi, 1999: št. 15).

Dohodnina je davek na dohodek in prevladuje v zahodnoevropskih davčnih sistemih. Za razvite države je značilno, da je v uporabi sintetična dohodnina, kar pomeni, da se dohodki iz različnih virov seštejejo in se nato enotno obdavčijo ne glede na vir pridobivanja in tako je tudi pri nas. Na osnovi podatkov iz napovedi za odmero dohodnine nam dohodnino v obliki odločbe odmeri davčna uprava. Zavezanci dohodnine so tudi nerezidenti, ki imajo vire dohodnine in so pri nas nepretrgoma bivali vsaj pol leta. Viri dohodnine fizičnih oseb so po zakonu o dohodnini, zapisanem v Uradnem Listu RS 71/93, UL 71/95 osebni prejemki, dohodki iz kmetijstva, dohodki iz dejavnosti, dohodki iz kapitala, dohodki iz premoženja, in dohodki iz premoženjskih pravic.

Na osnovi oddane napovedi za odmero dohodnine kot neposrednega davka fizičnih oseb državljani po prihodkih vsako koledarsko leto od matične davčne izpostave prejmejo natančno izračunano odločbo o odmeri dohodnine.

Podobno kot v večini razvitih dežel je tudi v Sloveniji individualizirana in progresivna dohodnina daleč najpomembnejši neposredni davek fizičnih oseb. Po obsegu je za socialnimi prispevki in prometnim davkom tretja članica trojice sodobnih davkov. Sistem dohodnine sestavlja šest skupin medletnih oz. sprotnih akontacijskih davkov ter končna letna dohodnina, od katere se pri rezidentih RS medletne akontacije v celoti odštejejo, morebitne razlike glede na dokončno letno obveznost pa poračunajo in poravnajo z doplačili ali vračili (Čok, Rupnik, Stanovnik: 1996: 12). Pri takšni ureditvi gre z davčnosistemskega vidika za pravno globalno dohodnino, ki upošteva večino priporočil sodobne davčne teorije (Čok, Rupnik, Stanovnik, 1996: 12).

Tabela 5.1.: Primerjava javnofinančnih prihodkov in javnofinančnih odhodkov Ministrstva za Finance RS: **MINISTRSTVO ZA FINANCE, DAVČNA UPRAVA RS: Odločbi o odmeri dohodnine**

JF PRIHODKI	leto 1999	2000	JF ODHODKI	1999	2000
kapitalski prihodki in donacije	0,7%	1,0%	Investicijski transferi	3,6%	3,4%
nedavčni prihodki	5,0%	6,4%	drugi tekoči transferi	2,3%	2,0%
drugi davki	1,7%	1,5%	nakup in gradnja osnovnih sredstev	6,8%	6,2%
davki na mednarodno trgovino	2,9%	2,2%	ostali transferi posameznikom in gospodinjstvom	12,8%	13,5%
domači davki na blago in storitve	37,8%	34,9%	pokojnine	27,4%	27,5%
davki na plačilno listo in delovno silo	3,5%	3,9%	subvencije	3,9%	3,3%
prispevki za socialno varnost	31,2%	32,0%	plačila obresti	3,2%	3,4%
davek od dobička pravnih oseb	2,6%	3,0%	izdatki za blago in storitve	18,3%	18,9%
dohodnina	14,6%	15,1%	plače in drugi drugi izdatki zaposlenim	21,7%	21,8%

(Vir: Ministrstvo za Finance Republike Slovenije: odločba davčne uprave o odmeri dohodnine za 1999,2000)

USTREZNA ANALIZA IZPISA javnofinančnih prihodkov: V primerjavi z letom 1999 so se leta 2000 najbolj, za 1,4% odstotka, zvišali nedavčni prihodki. Drugo mesto zvišanja so v javnofinančne prihodke dosegli prispevki za socialno varnost, tretja je dohodnina, četrto mesto zasedata kategoriji davki na plačilno listo in delovno silo in davek od dobička pravnih oseb in peto kapitalski prihodki in donacije, ki se leta 2000 zvišajo za 0,3 odstotka. V primerjavi z letom 1999 se leta 2000 najbolj znižajo domači davki na blago in storitve, ki se v primerjavi z letom 1999 znižajo za 2,9 odstotka, za 0,7 odstotka se znižajo davki na mednarodno trgovino in za 0,2 odstotka drugi davki.

ODH. PRORAČUNA	1999	2000
investicijski transferi	5,5%	4,9%
nakup in gradnja osnovnih sredstev	5,8%	4,9%
ostali tekoči transferi	2,0%	2,0%
transferi javnim zavodom	19,7%	20,8%
transferi občinam	3,3%	3,2%
transferi posameznikom in gospodinjstvom	14,5%	14,6%
transferi v ZPIZ	15,5%	15,0%
subvencije	6,1%	5,1%
plačila obresti	5,2%	5,9%
izdatki za blago in storitve	10,1%	10,6%
plače in drugi izdatki	12,3%	13,0%

(Vir: Ministrstvo za Finance Republike Slovenije: odločbi davčne uprave o odmeri dohodnine za 1999,2000)

5.1.2. Proračunsko ravnotežje

V obdobju državnega intervencionizma se je stališče finančne teorije do proračunskega ravnotežja spremenilo in so nekateri vidni ekonomisti 1. pol. 20. stoletja začeli zagovarjati nove ideje. Ekonomisti so si precej enotni v oceni, da avtomatizem trga ne more regulirati ponudbe denarja (Žibret, 1993: 53).

Tudi kapitalistične ekonomije in družbe imajo vgrajene stabilizatorje, četudi naj bi bila stabilnost dogajanja karakteristika socializma in dinamični kapitalistični sistem naj ne bi bil nikoli tako statičen, ker se njegove osnovne premise povsem razlikujejo od socialističnih. Tezo o samodejnem avtomatičnem ravnotežju je ovrгла svetovna recesija v 20. stoletju (Ferfila, Le Loup, 1999: 269). ZDA s tržno ekonomijo regulirajo ponudbo naravnih virov, zatirajo monopole, formulirajo zakone, implementirajo deregulacijo individualnega sektorja, in z indirektnimi instrumenti monetarne in fiskalne politike načrtujejo makroekonomsko stabilnost (Ferfila, Le Loup, 1999: 269).

Uravnoveženost proračunskih primanjkljajev zmanjšuje inflacijska pričakovanja in s tem pripomore k ustvarjanju zdravega gospodarskega okolja (Ferfila, 2001: 249). Zlasti klasični liberalni ekonomisti poudarjajo, da je približno uravnovežen proračun¹ dokaz zdravih javnih financ².

Znani sta zlasti teorija o sistematičnem proračunskem deficitu in teorija cikličnih proračunov (Žibret, 1993: 53). Ker ciklična priporočila uresničevanje proračunskega ravnotežja v daljšem časovnem obdobju in se tržno gospodarstvo razvija ciklično, ko fazi razcveta sledi faza krize in obratno, je Slovenija zdrave javne finance dosegala bolj z uravnoveženo teorijo sistematičnega proračunskega deficita. Z državno intervencijo smo že vnaprej odpravili gospodarske krize. Zgodovinsko je največji izziv proračunske politike samostojne Slovenije pomenil razvoj samostojnega proračuna, ki cilja na približevanje fiskalnemu ravnotežju.

¹ Protislovja v tržnem gospodarstvu so imela za posledico povečano vlogo države v narodnem gospodarstvu, kar se je odrazilo tudi na teoriji proračunskega ravnotežja (Žibret, 1993: 53).

Za prebroditev težav proračunski sistemi predvidevajo sredstva - instrumente formalnega proračunskega ravnotežja, s katerimi se skuša v proračunskem letu zagotoviti nemoten potek javne porabe v skladu s proračunskim planom (Žibret, 1993: 156). Instrumenti formalnega proračunskega ravnotežja so - I. tri in enomesečni načrti za izvrševanje proračuna, s katerimi se sredstva razporejajo med uporabnike - II. proračunsko virmanje, ki je spreminjanje višine in namena že razporejenih sredstev - III. proračunska rezerva ali nerazporejeni dohodki, ki služijo za financiranje premalo predvidenih ali nepredvidenih izdatkov ter izdatkov organov, ki se ustanovijo med letom (Žibret, 1993: 156). Sredstva rezerve se koristijo povratno in/ali nepovratno in se pri nas uporabljajo za 1. izdatke, nastale kot posledica izrednih razmer, o katerih porabi odloča zakonodajno telo, 2. za zagotovitev sredstev proračuna, kadar dohodki pritekajo neenakomerno in o uporabi določa izvršilna oblast, 3. za kritje proračunskega primanjkljaja, ko o uporabi rezerve za ta namen odloča parlament - IV. kratkoročna posojila za kritje blagajniškega primanjkljaja, o katerem govorimo, kadar dohodki ne pritekajo vzporedno s porabo sredstev - V. kot instrument formalnega proračunskega ravnotežja se v praksi držav uporablja rebalans proračuna, s katerim razumemo spremembe proračuna zaradi njegovega ponovnega uravnoveženja. Če proračunski dohodki presegajo izdatke pa v praksi običajno ne pride do rebalansa, temveč se presežki prenesejo v rezervo ali v proračun naslednjega leta. Postopek rebalansiranja proračunskih dohodkov in izdatkov je enak postopku sprejemanja proračuna (Žibret, 1993: 57). ²Rebalansi so ukrepi za uravnoveženje proračuna. Rebalansi, s katerimi se povečuje transparentnost javnih financ, so povsem samoumevni v državah kot so Nemčija, Finska Švedska (Delo, 10.05.2002:1), je razložil minister za Finance, Tone Rop. Rebalanse državnega proračuna imajo v finančno urejenih državah. Povečujejo preglednost javnih financ. Rebalans državnega proračuna /sprejet 9.5./ je potreben zaradi novih ocen makroekonomskih kazalcev (Dnevnik, 10.5.2002: 4).

5.2.1. Proračun Slovenije

Tudi v Sloveniji so novost davčne reforme, ki so bile v državah srednje Evrope zastavljene v dveh davčnih stopnjah. V prvi so bili uvedeni tržno usmerjeni davki, kot davek na dobiček podjetij, progresivno dohodnino, zmanjšanje prodajnih davkov, vpeljavo carin v odstotku od vrednosti uvoženega blaga namesto necarinskih ovir. V drugi, ki še poteka, pa gre za vpeljavo enotnega davka na dodano vrednost, širitev davčne osnove pri dohodnini in izboljšave pri davku na dobiček podjetij (Ferfila, 2001: 251).

Ključni napredek v proračunski teoriji zadnja leta pomeni razlikovanje mikroproračuna in makroproračuna in njuna medsebojno povezana tenzija (Ferfila, 2001: 294). Bistvena novost je razlikovanje med makroproračunom in mikroproračunom. Makroproračunske odločitve vključujejo izbiro prostorno zasnovanih agregatov, dimenzijo javnega sektorja, javnofinančnega primanjkljaja in dolga, na katere vplivajo ekonomski trendi in zunanji pritiski, ki predstavljajo profesionalno centralizirano voden proces odločanja. Mikroproračunske odločitve se na proračunska ministrstva nanašajo s stopnjami in izbiro programov specializiranih interesov občin in okrajev. Odločitve so bolj fragmentirane in decentralizirane (Ferfila, 2001: 295). Pomembnost IMF in Svetovne banke in vpliva EU daje še večji poudarek makroproračunu v terminih oblikovanja politik in procesa proračunskih reform (Ferfila, 2001: 295).

V Sloveniji z razmeroma uravnoteženim proračunom in malo dolga je makroproračun še vedno v uporabi zaradi strogih norm fiskalne discipline in institucionalnega vpliva MZF, ki ima veliko fleksibilnost v faznih implementacijah za doseg makroproračunskih in fiskalnih ciljev. Koristna je sposobnost urejanja izdatkov fiskalnega leta z 10 do 15 odstotki odstopanja za vzdrževanje oziroma ohranjanje uravnoteženega proračuna (Ferfila, 2001: 313). Madžarska ima v primerjavi s Slovenijo bolj osrednji proračun in nedokončno avtonomijo med ministrstvi, več parlamentarnega vpliva (Ferfila, 2001: 313). Slovenija je po evoluciji proračuna v Evropi najbolj napredna država (Ferfila, 2001: 313).

Fiskalna reforma v Sloveniji je v 1. 1991 potekala v smeri združitve skladov, razen pokojninskega zavarovanja, v centralni vladni proračun, uvedla standardni davek na dobiček podjetij, dohodnino fizičnih oseb (Lebar, 1997: 15) in s tem nadomestila množico zastarelih samoupravnih davkov. Slovenija od leta 1998 izvaja celovito reformo upravljanja z javnimi financami. Javnofinančna reforma¹ omogoča pripravo, izvajanje, nadzor in učinkovito porabo sredstev v skladu z

¹ Upravljanje z javnimi financami v ELI poteka na podlagi mednarodno priznanih in uveljavljenih proračunskih načel. Cilj reforme javnih financ je povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva za evropske in svetovne povezave (Urad Vlade, 2000: št.29).

mednarodno priznanimi pravili. Državni proračun Slovenije tvori eno izmed štirih blagajn javnega financiranja. V vse štiri blagajne javnega financiranja spadajo še proračun občin, pokojninsko invalidsko zavarovanje, in zdravstveno zavarovanje (Urad vlade za informiranje, Slovenija.Doma v Evropi, 1999: št.29). V letu 2000 na javnofinančnem področju ni bilo večjih institucionalnih sprememb, kakršne so bile uveljavljene leto prej z zakoni o davku na dodano vrednost, o trošarinah, o javnih Financah, o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter o računovodstvu (Urad vlade za informiranje, 1999: št.29).

5.2.2. Bilanca javnega financiranja

Od leta 1999 naprej se še vzporedno s klasično uporablja nova ekonomska klasifikacija in je proračun Slovenije že usklajen z merili Mednarodnega Denarnega Sklada. Klasifikacija MDS se uporablja tudi v letu 2000 in se bo prihodnja leta (Urad vlade za informiranje, Slovenija.Doma v Evropi,1999: št.29).

Na podlagi proračunskih podatkov v bilancah po posameznih blagajnah javnega financiranja po novih bilančnih shemah in novi ekonomski klasifikaciji so bile na novo izdelane tudi konsolidirane globalne bilance javnega financiranja za posamezno leto od leta 1992 do leta 1998 (Ministrstvo za Finance, Bilten javnega financiranja v RS v letih 1992 - 1998, 1999: 14). Globalna bilanca javnega financiranja tako predstavlja konsolidiran sumarni izkaz javnofinančnih tokov v vseh štirih blagajnah javnega financiranja - državnega proračuna, občinskih proračunov, blagajni pokojninsko invalidskega zavarovanja, blagajni obveznega zdravstvenega zavarovanja - v katerem so medsebojno konsolidirani transferni tokovi med posameznimi blagajnami javnega financiranja, ki iz vidika globalnih tokov javnega financiranja ne predstavljajo izvernih javnofinančnih prihodkov oziroma odhodkov, pač pa transfere oziroma prenose sredstev med posameznimi segmenti oziroma blagajnami javnega financiranja, ki jih je v prikazu globalne bilance potrebno izločiti, sicer ti tokovi 'napihujejo' to globalno bilanco javnega financiranja.

Konsolidacija - izločitev transfernih tokov med posameznimi blagajnami - je bila izdelana na osnovi metodologije Mednarodnega Denarnega Sklada (Ministrstvo za Finance, Bilten javnega financiranja Slovenije v letih 1992-1998, 1999: 14).

Primerjalni prikaz konsolidiranih javnofinančnih prihodkov in odhodkov ter javnofinančnega primanjkljaja v globalni bilanci javnega financiranja je za navedeno šestletno obdobje od leta 1992 do leta 1998 možno izračunati tudi v odstotkih celotnega bruto domačega proizvoda izkazanega po sedanjih metodologiji in izračunih pripravljenih po novi ekonomski klasifikaciji.

Tabela 5.2.: Primerjava JF prihodkov-odhodkov v % BDP po doseganju metodologiji/DM/ Ministrstva za Finance po doseganju metodologiji /DM/ Ministrstva za Finance in po novi ekonomski klasifikaciji /EK/

JF prihodki	leta: 1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
dos.prih.:	prih.45.9	47.0	45.9	45.7	45.2	44.6	45.6
<u>nova EK.:</u>	<u>prih.43.3</u>	<u>44.7</u>	<u>43.4</u>	<u>43.1</u>	<u>42.7</u>	<u>42.1</u>	<u>42.8</u>
d. odhodki	odh.45.6	46.7	46.1	45.7	44.9	45.7	46.3
<u>nova EK</u>	<u>odh.42.1</u>	<u>43.8</u>	<u>43.3</u>	<u>43.1</u>	<u>42.2</u>	<u>43.2</u>	<u>43.6</u>
pres.-prim.	+0.3	+0.3	-0.2	0.0	+ 0.3	-1.1	-0.7
pri.-pres.:	+ 1.2	+0.9	+0.1	0.0	+ 0.3	-1.1	-0.8
za leto;	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998

Vir. (1999) Bilten javnega financiranja, str.15, Ministrstvo za Finance, Ljubljana

prim. je oznaka
za primanjkljaj

presežek je oznaka
za JF presežek

Za nadaljnji leti so uporabljeni znesla. Za l. 1999 so zabeleženi skupni prihodki 1587,4 milijard tolarjev in skupne odhodke 1610,4 milijard tolarjev. Za okroglih 23 milijard je razlika med odhodki in prihodki, ki pomeni javnofinančni primanjkljaj l. 1999 in znaša 0,6% BDP. Javnofinančni primanjkljaj je l.1999 za 0,15% nižji od JF primanjkljaja l.1998, deloma zaradi tega, ker so prihodki bolj enakomerno in rapidno naraščali kakor odhodki. Imamo učinkovito orientacijo JF primanjkljaja, ki je izražen v odstotkih BDP. Naveden je še BDP-GDP v milijonih ameriških dolarjev:

GDP je kratica za GROSS DOMESTIC PRODUCT in je prevod BRUTO DOMAČEGA PROIZVODA.

Tabela 5.3.: BDP in rast BDP

REALNA RAST	1998	1999	2000	REALNA RAST	<u>1999</u>	<u>2000</u>	2001	2002	Vin GZS may 2001
GDP in million US\$	19.585	20.071	18.167	GDP v %	5,2	4,8	4,2	4,3	CURRENT
GDP in million EUR	17.468	18.843	19.68		<u>potrjena</u>	<u>do 31.3.01</u>	<u>pričakovana</u>		ECONOMIC TRENDS
(Vir. GZS, V. 2001) vsota je izražena v milijonih ameriških dolarjev ali v milijonih evrov									Ljubljana, maj 2001

Vse štiri blagajne javnega financiranja so v letu 1999 zabeležile 1610,4 milijarde tolarjev skupnih odhodkov in 1587,4 milijarde tolarjev skupnih prihodkov. Največ je 1499,6 milijard tolarjev davčnih prihodkov. 599,8 milijard tolarjev je domačih davkov na blago in storitve {DDV, trošarine}. Prispevkov za socialno varnost je 497 milijard tolarjev (Urad Vlade, 2000:št. 29). Odhodki javnih financ so znašali 1781 milijard tolarjev ali 44% BDP. Med povzročitelji povečanja primanjkljaja so sicer neznatno višja stopnja inflacije od načrtovane - označuje predčasno uskladitev plač z rastjo cen in uskladitev na plače vezane rasti pokojnin - ki dvigne cene, ter manjša domača potrošnja ob višjem izvozu (Banka Slovenije 2000,2001:15,16).

Po podatkih MZF je javnofinančni primanjkljaj v letu 2000 znašal 56 oz. 55 milijard tolarjev, kar pomeni, da je dosegel 1,435 BDP.

Javnofinančni prihodki so v letu 2000 znašali 1726 milijard tolarjev ali 42,7% BDP. Javno finančni prihodki l. 2000, ki so 1726 milijard tolarjev so v primerjavi s predhodnim letom realno upadli za 0,3%, medtem ko so l.1998 realno porastli za 7,2%. Med večjimi postavkami javnofinančnih prihodkov je leta 2000 v primerjavi s predhodnim letom dohodnina realno zrasla za 3,0% in so se povečali prispevki za socialno varnost za 2,3%. Davki na blago in storitve so realno upadli na 7,9% in je v njih DDV in trošarin za 90% (BS2000, 2001: 16). Odhodki javnih financ, ki so 1781 milijard tolarjev l.2000,so se realno povečali za 1,4% in v letu 1999 za 6,8%. Med večjimi postavkami pri odhodkih so izdatki za plače realno porasli za 1,5%, izdatki za blago in storitve za 4,0% in transferji gospodinjstvom za 3,6%. (BS, 2001: 16) Proračun letos po rebalansu: 1194,4 milijarde tolarjev prihodkov, za 1334.0 milijard tolarjev izdatkov. Proračunskega primanjkljaja bo za 1.3%BDP, ki ga je 139,6 milijard (Večer, 31.5.2002:2).

5.2.3. Javni dolg

Javni dolg je posledica (ne)izravnosti bilanc javnega financiranja v preteklih obdobjih (Lah, 2000: 152). Javni dolg je seštevek proračunskih primanjkljajev iz preteklih let. Je spremenljivka stanja, ki se iz proračunskega leta v leto spreminja. Spremembe so odvisne od tekočega proračunskega primanjkljaja in pokrivanja oziroma servisiranja javnega dolga (Lah, 2000: 152). Slovenija je imela že leta 1991 izravnani proračun, medtem ko je večina OECD držav in Novo industrializiranih držav izkusila deficite (Ferfila, 1995: 225).

Proračunski primanjkljaj-deficit nastaja, če je izdatkovna stran večja od davčne (Lah, 2000:151). Po EMER -emerging market economics report- je 3.75 bilijonski celoten dolg Slovenije 1.1991 predstavljal 14.7% BDP (Ferfila, 1995: 225). V primerjavi z državami Evropske unije, za katere je bil eden izmed pogojev za vstop v monetarno unijo ta, da stanje državnega dolga ne presega 60% BDP, (Ferfila, Phillips, 1999: 227) je slovenski dolg majhen.

Z nadaljevanjem trenda gospodarske rasti iz druge polovice leta 1993 in leta 1994 in z dolgoročno stabilno gospodarsko aktivnostjo se stanje zadolženosti ne zvišuje.

Javni dolg $\{B\}$ se bo povečeval/zmanjševal $\{\Delta B\}$ v odvisnosti od tekočega proračunskega primanjkljaja/ presežka - v odvisnosti od razmerja med T in G .¹ Javni dolg se lahko zaradi pokrivanja obstoječega primanjkljaja za znesek obresti na javni dolg $\{iB\}$ povečuje, četudi je proračun izravnani (Lah, 2000:152). Za odplačevanje namenjamo približno 2% BDP (Delo, 22.9.2001). Najpomembnejša cilja pri upravljanju z javnim dolgom sta zagotavljanje nemotenega izvajanja ekonomske politike {ukrepi za uravnavanje likvidnosti proračuna in njegovo servisiranje preko zadolževanja doma in v tujini} ter vzpostavitev čim cenejšega portfelja javnega dolga {izboljšanje njegove strukture z vidika ročnosti, stroškov plačevanja in valutne strukture} (Potočnik, Senjur, Štiblar, 1995: 44).

Dejavnik, ki lahko vpliva na javni dolg v pozitivni smeri, je gospodarska rast² (Lah, 2000:152). Države, ki že vrsto let 'pridelujejo' primanjkljaje, bodo v prihodnosti še bolj obremenjene s plačevanjem obresti na javni dolg (Ferfila, 2001: 212). Sloveniji, Češki ter trem baltiškimi državami je edinim v skupini držav na prehodu uspelo ohraniti uravnotežene proračune do leta 1994, ostale so imele večji ali manjši javni dolg (Ferfila, 2001:249).

Na področju javnega dolga se intenzivno dela, je na proračunski seji MZF povedal minister za Finance, magister, gospod Tone Rop (Delo, 22.9.2001). Javni dolg je v zadnjih sedmih letih narasel za 6.6% kar opredeljuje razlika med 18.5% pred 7.leti na letošnjih 25.1% BDP (MZF, 21.9.2001). Vendar bomo delež javnega dolga do leta 2005 postopoma zmanjševali na 14,4 odstotke BDP pri čemer pomagajo privatizacijske kupnine in restriktivna javnofinančna politika. Z znižanjem dela fiksnih proračunskih obveznosti bi več sredstev ostalo proračunskemu delu in razvojnim naložbam (Delo, 22.9.2001).

¹ Prikažimo spreminjanje javnega dolga: $\Delta B = G - T + iB$. (Lah, 2000:152) Ohranitev obstoječe ravni javnega dolga: $\Delta B = 0 = G - T + iB$.

² Svetovni gospodarski forum {WEF} je lani v izračun globalne konkurenčnosti prvič vključil tudi Slovenijo. Njegova metodologija konkurenčnosti gospodarstva temelji na dveh komplementarnih metodah, ki predstavljata vire nacionalne konkurenčnosti. Rezultat prve je indeks tekoče konkurenčnosti -ITK-, ki odraža sedanjo učinkovitost izkoriščanja gospodarskih virov in je sestavljen iz dveh podindeksov, ki sta razvitost podjetij in kakovost podjetniškega okolja. Indeks globalne konkurenčnosti -IGK- predstavlja pričakovano gospodarsko rast v naslednjih petih letih in ga sestavljajo trije podindeksi: tehnološki napredek kot temelj gospodarske rasti, javne institucije in makroekonomsko okolje (UMAR, 2002 št.2: 4,2). Glede na globalno konkurenčnost držav WEF - tehnološki napredek - je Slovenija na lestvici 75 držav uvrščena na 30.mesto.

Zunanji dolg Slovenije konec leta 2000 znaša 6217 milijonov ameriških dolarjev in ga je za 817 milijonov dolarjev več kot leta 1999. Je pa leta 2000 manjši prirast dolga v primerjavi z letom 1999. Dolgoročnega dolga je za 98,4% celotnega dolga. V valutni sestavi dolg v evru in evro valutah predstavlja 83,6% celotnega dolga, dolg v ameriškem dolarju 12,3% in dolg v preostalih valutah 4,1% celotnega dolga. Glede na predhodna leta se poveča delež v evrih in se zmanjša delež v ameriških dolarjih (BS 2000, 2001: 23).

Tabela 5.4.: Stanje zunanjega dolga

v mio USD: konec leta:	1.1992	1.1993	1.1994	1.1995	1.1996	1.1997	1.1998	1.1999	1.2000
1. Dolgoročni dolg skupaj	1,659	1,744	2,172	2,916	3,931	3,988	4,805	5,283	6,118
1.1.1. uradni kreditorji		723	749	702	770	711	740	650	743
1.1.2. zasebni kreditorji		483	582	735	1,226	1,303	1,586	1,801	1,922
1.2. zasebni negarantirani		538	841	1,479	1,935	1,974	2,479	2,832	3,453
2. Uporabljena sredstva MDS		12	7	4	1				
3. Kratkoročni dolg		117	79	50	49	135	no	117	99
CELOTEN ZUNANJI DOLG	1,741	1,873	2,258	2,970	3,981	4,123	4,915	5,400	6,217

(Vir: BS2000, 2001: 24) (Vir: BiltenBS, 1995/6-7:3), (Vir: BiltenBS, 2001/6-7:6), (Vir: BS Annual Report, 2001: 24)

Značilnost sodobnih družb je velika vloga države, ki mora za delovanje zbrati zadosten obseg davčnih prihodkov. Primanjkljaj krije z zadolževanjem ali si z njim nabira potrebne rezerve. Dolžniško državna zakladnica izdaja vrednostne papirje ali najema kredit, denarno državna zakladnica monetizira primanjkljaj (Lebar, 1997:20). Pri kreditiranju dolga upoštevamo tudi stanje mednarodnih deviznih rezerv.

Tabela 5.5: PREGLED MEDNARODNIH DEVIZNIH REZERV (Vir: Banka Slovenije 2000, 2001:59)

v mio USD leta	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
devizne rezerve	715,5	770,1	1.480,1	1.801,6	2.278,7	3.297,2	3.572,9	3.058,8	3.110,0
rezervna pozicija pri MDS		17,6	18,8	19,1	18,5	17,4	65,4	107,6	82,3
med. rezerve skupaj	715,5	787,1	1.499,0	1.820,8	2.297,4	3.314,7	3.638,5	3.168,0	3.196,1

Vir: Banka Slovenije (2001): Letno poročilo 2000, Banka Slovenije, Ljubljana, stran 59

Mednarodne devizne rezerve Banke Slovenije so se v letu 2000 povečale s 3168 na 3169 milijonov ameriških dolarjev in je delež deviznih rezerv v letu 2000 porasel iz 1699 na 1733 milijonov ameriških dolarjev. Letošnjega junija je bilo slovenskih deviznih rezerv za 4,75 milijarde ameriških dolarjev in zunanjega dolga za 6,45 milijarde ameriških dolarjev (Delo. 22. 9. 2001: 15). Zunanji dolg je le za 1,71 milijarde dolarjev presegal devizne zaloge in je predstavljal 26,6 odstotka enoletnega BDP (BS 2000, 2001: 59). Dotok deviz je velik in zaustavlja drsenje tečaja. Javnofinančno neto zadolževanje, ki je razvidno iz računa financiranja, je v letu 2000 po predhodnih podatkih znašalo 57,7 milijarde dolarjev, od tega je bilo doma neto odplačanih 12,1 milijarde dolarjev in v tujini neto prejetih 69,8 milijard dolarjev. V letu 2000 je bilo prijavljenih 2148 milijona dolarjev novih kreditnih poslov s tujino, ki jih je glede na prejšnje leto za 10,5% manj. Posojila najemamo tudi za financiranje proračuna: za financiranje dela proračuna dvatisoč je bil koriščen tudi kratkoročni premostitveni vir stotih milijonov nemških mark. Razporeditev finančnih posojil je bila sledeča: za financiranje v državi 47,1%, za likvidnost bank 29,3%, za namensko financiranje projektov 10,6%, za poplačila v tujini najetih posojil 4,7%, ostalo 8,3%. Kvota Slovenije v okviru MDS je v letu 2000 znašala 231,7 milijona slovenskih deviznih rezerv (Banka Slovenije 2000, 2001: 67).

Leta 1998 smo se priključili državam, katerih valute uporablja MDS za dodelitev posojil /Operational Budget, ki se je preimenoval v Financial Transaction Plan/, s katerimi pomaga članicami po sistemu podpiranja stabilnejših valut šibkejšim (BS 2000, 2001: 68). Ko je bila Slovenija kot prva izmed držav v tranziciji vključena v seznam posojilodajalk je bilo na njem 33 držav (Banka Slovenije 2000, 2001: 67).

Slovenija se je med tranzicijskimi državami najhitreje prilagajala merilom Svetovne banke, ki je Slovenijo uvrstila med razvite države. Slovenija je pri Svetovni banki zaradi ustrezne ravni BDP in razvitosti institucij kot prva tranzicijska država iz skupine posojiljemalk prešla v skupino držav posojilodajalk. Iz skupine posojiljemalk v Sloveniji napredujemo v skupino 40. držav posojilodajalk (Banka Slovenije 2000, 2001: 68) Tudi po merilih Svetovne banke imamo ustrezno raven BDP in razvitosti institucij (BS 2000, 2001: 68).

5.2.4. Davčne politike

Monetarne in davčne politike se medsebojno dopolnjujejo. Ekspanzionistična politika se lahko koncipira kot a: poceni krediti ali b: zmanjševanje davkov ali povečanje vladnega trošenja, restriktivna pa obratno (Ferfila, 1994:33). Zastarelo naj bi bilo razmišljanje, da se z ekspanzivnimi politikami, ki ustvarjajo in povečujejo primanjkljaj, podpira ali celo pospešuje gospodarska rast. Možni ugodni učinki ekspanzivne politike naj bi bili kratkoročni (BS 2001: 8). Vendar pa se davčni in monetarni pristop razlikujeta v posledicah. Spreminjanje pogojev kreditiranja direktno vpliva na obseg privatnih investicij, spremembe davkov pa se poznajo na obsegu potrošnje (Ferfila, 1994: 33).

Monetaristični splet izhaja iz dominantnosti monetarne politike in poudarja pomen stabilne stopnje rasti denarne mase, saj ima ekspanzivna monetarna politika le kratkoročno ugodne posledice za gospodarsko rast in povečanje zaposlenosti, dolgoročno pa ne. Gospodarsko rast naj zagotavljajo klasične spodbude, ki izvirajo iz delovanja trga: povečanje {mednarodne} delitve dela, izboljšanje tehnologije. (Lah, 2000:214, 215) Po postkeynesianskem spletu naj bodo politike elastične in naj npr. monetarna politika upošteva ceno relativnega zniževanja monetarne ponudbe. Stabilizacijske politike se poslužujejo vladnih davčnih in monetarnih aktivnosti ter imajo namen povečati zaposlovanje, output, ter rast proizvodnih kapacitet in nivoja cenovne politike. Stabilizacijske politike se torej ne ukvarjajo samo z nezaposlenostjo in inflacijo, marveč morajo upoštevati tudi rast outputa (Ferfila, 1994: 32).

Davčne politike lahko vplivajo na nagnjenost k varčevanju in pripravljenost k investiranju ter posledično na oblikovanje kapitala. Rast kapitalne opremljenosti pa direktno določa rast produktivnosti. Davčne politike so torej tesno povezane tudi z rastjo produktivnosti in se je s temi vidiki v ZDA zlasti ukvarjala ponudbena ekonomija oziroma supply side economics v zgodnjih osemdesetih letih (Ferfila, 1994:32). Funkcija vladnih distribucijskih politik je spreminjanje distribucije dohodka, ki jo narekuje trg, v smeri večje enakosti in pravičnosti (Ferfila, 1997: 150). Vladni izdatki prispevajo k celotnemu - privatnemu in javnemu - povpraševanju, medtem ko ga davki zmanjšujejo. Proračunski deficiti torej delujejo ekspanzionistično, presežki pa restriktivno. Vlada mora povečati svoje izdatke ali zmanjšati davke, če želi povečati agregatno povpraševanje, in obratno. (Ferfila, 1994: 32)

Oblikovanje konkurenčne strukture gospodarstva bo vlada spodbujala z izvajanjem strukturnih reform v podjetniškem sektorju, gospodarski infrastrukturi, na trgu dela z reformo socialne varnosti, javni in lokalni upravi, regionalnem razvoju, kmetijstvu, pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Pri vodenju ekonomskih politik bo vlada zagotavljanje stabilnega makroekonomskega okvira nadgradila z ustreznimi strukturnimi in razvojnimi politikami, s katerimi bo podpirala krepitev razvojnih dejavnikov v gospodarstvu (RS Ministrstvo za Finance, 2000: 22).

Tabela 5.6.: TABELA. ODHODKOV RAZVRŠČENIH V FUNKCIONALNE DEJAVNOSTI

2000	1999	za 1.1999 proračuna	odhodki realiziranega in za 1.2000 sprejetega proračuna	1999	2000		
19,4%	18,3%	1	JAVNA UPRAVA	6.	STANOVANJSKA DEJAVNOST	0,4%	0,3%
4,9%	4,6%	2.	OBRAMBA	7.	ZDRAVSTVO	0,7%	0,7%
6,6%	6,5%	3.	JAVNI RED IN VARNOST	8.	REKREACIJA, KULTURA, DEJAVNOSTI NEPROFITNIH ZDRUŽENJ IN DRUGIH USTANOV	2,8%	2,6%
17,2%	17,3%	4.	GOSPODARSKE DEJAVNOST]	9.	IZOBRAŽEVANJE	18,1%	7,7%
1,2%	0,9%	5.	VARSTVO OKOLJA	10.	SOCIALNA VARNOST	30,6%	29,3%

(Vir: Urad Vlade RS za informiranje - Informativna zloženka Slovenija. Doma v Evropi, 2000: št.29, str.2)

Sloveniji kot regiji v enotnem evropskem monetarnem prostoru dolgoročno niti ne bo potrebno, da ima izravnani tekoči del plačilne bilance, pač pa bo v skladu s konkurenčnostjo doživljala pritek ali odtok kapitala. Skrb za stabilnost se bo izkazovala v dohodkovni in fiskalni politiki, predvsem pa s prenosom težišča od makroekonomskih na mikroekonomske oz. strukturne politike, ki vplivajo na produktivnost gospodarstva. Politika zaposlovanja in izobraževanja morata omogočiti zadostno mobilnost in fleksibilnost delovne sile (RS Ministrstvo za Finance 2000:14).

Poleg spreminjanja obsega vladnih izdatkov, in davčne obremenitve, je mogoče z davčnimi politikami delovati tudi v smeri spreminjanja strukture davkov in izdatkov, Na strani vladnega trošenja se lahko oblikujejo ustrezni programi zaposlovanja; javni kapitalski skladi; subvencije lahko povečujejo pripravljenost privatnega sektorja za investiranje in spodbude za investiranje se lahko v davčno strukturo vgradijo na davčni strani (Ferfila, 1994: 33)

5.2.5. Proračun Slovenije in ZDA

V večini razvitih držav vladni sektor troši med 40% in 55% proizvedenega bruto domačega proizvoda, kar mu seveda daje nesporno mesto prvega ekonomskega subjekta. V skandinavskih deželah se vladno trošenje giblje okoli 60%, v Sloveniji obsega približno polovico bruto domačega proizvoda (Ferfila, 1994: 8). Vlada lahko na dohodek in premoženje svojih državljanov vpliva na številne načine. Najpomembnejši sta njena davčna politika in politika vladnih izdatkov. Ameriška vlada porabi vsak tretji dolar v ameriškem gospodarstvu, slovenska pa vsak drugi (Ferfila, 2001:854). Slovenija je pretežno socialna država, v kateri so izdatki namenjeni razmeroma visoki socialni varnosti državljanov (Ferfila, 1994:8).

V Sloveniji vsakoletni proračun pripravi Ministrstvo za finance v povezavi z analizami Urada za Makroekonomske Analize in Razvoj. V aprilsko - julijski fazi zbiranja proračunskih sredstev MZF tesno sodeluje z vsemi proračunskimi uporabniki, ki so vsa ministrstva, vključujoč MZF samo in ostala telesa zakonodajne, sodne in izvršilne moči, z zbiranjem proračunskih zahtev in njihovim koordiniranjem na bilateralni osnovi (Ferfila, Le Loup, 1999: 193). Vlada ima pomembno vlogo pri reševanju odprtih vprašanj financiranja izbranih proračunskih uporabnikov in determiniranju ciljnih politik slovenskega ekonomskega razvoja. Parlament v proces priprave proračuna vstopa relativno pozno. Je pa njegova vloga odločilnega pomena. O proračunu razpravljajo poslanci. Z njihovo odobritvijo in z razglasitvijo proračuna je parlamentarna procedura zaključna verzija sprejemanja proračuna z amandmaji vred. Pred parlamentarno potrditvijo je trošenje novih sredstev prepovedano in s tem onemogočeno. V pristojnosti parlamenta je odločitev o končni obliki in stopnji sredstev, ki jih oblikuje vlada (Ferfila, Le Loup, 1999: 194). Pri obsegu vladnega trošenja upoštevamo tudi davke in prispevke občinskih ravni (Ferfila, 2001: 62).

Potrebi političnega sistema sta akcija in razvoj, tega pa ni mogoče udejanjiti brez denarja. Vse dokler njihovih najljubših programov ne omejujejo je javno pričakovanje množic čim manjše zapravljanje. Vlada odgovori in proračun naredi sprejemljivega za vse ljudi. Če gre za proračunske omejitve se za ameriškega predsednika omenja konservativna varčnost in se ne prezre varčevalnih ukrepov. V primeru utemeljenega trošenja, denimo zviševanje obrambnih izdatkov za varnost države, pa je zanj opazna izvorna inovativnost političnega vodenja (Ferfila, LeLoup, 1999:15). Predsednik je preudaren, razumen, prilagodljiv, inteligenten.

Tabela 5.7.: Proračunska sredstva po ministrstvih RS	leto 1998 ocenjen za 1998	leto 1999 predlog za 1999	predlog za 02 tisoč dolarjev	realna rast s pror. 01
1. MINISTRSTVO ZA FINANCE	232.297.605t.	272.714.291t.	371,0	3,4%
2. MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE	35.115.031t.	37.381.848t.	57,4	8,4%
3. MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE	8.136.814t.	8.645.479t.	12,5	0,6%
4. MINISTRSTVO ZA OBRAMBO	41.452.931t.	47.011.479t.	66,6	0,3%
5. MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE	6.579.009t.	7.072.891t.	8,1	1,3%
6. MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKE DEJAVNOSTI	21.634.029t.	26.071.022t.	830,2	1,0%
7. M. ZA KMETIJSTVO,GOZDARSTVO,PREHRANO	27.229.841t.	30.877.846t.	54,3	12,5%
8. MINISTRSTVO ZA PROMET IN ZVEZE	77.546.168t.	83.776.551t.	85,8	1,5%
9. MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR	14.097.629t.	15.498.243t.	33,5	33,0%
10. Ministrstvo za DELO, DRUŽINO IN SOC. ZADEVE	152.972.684t.	164.163.988t.	229,5	3,4%
11. MINISTRSTVO ZA ZDRAVSTVO	5.896.468t.	6.274.011t.	11,5	10,1%
12. Ministrstvo za informacijsko družbo - INTERIOR	35.115.031t.	37.381.848t.	2,7	30,4%
13. MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO, ZNANOST IN ŠPORT	141.366.306t.	150.940.685t.	255,7	4,7%
14. MINISTRSTVO ZA KULTURO	18.603.147t.	19.799.910t.	28,4	1,8%

(Vir: Ferfila, Phillips, 1999: 276) t.= tisoč dolarjev tisoč dolarjev (Vir.: Ministrstvo za Finance)

Tabela 5.8.: Proračunska shema ZDA in minimalno odstopanje od želja predsednika ZDA

PODROČJE	tisoč USD	predsednik:				
1. GENERALNA VLADA, poštne usluge	25,587.079	\$ 26,086.165	1.91	12,713.000	12,874.079	
2.INTERIOR, povezane agencije	13,789.438	\$ 13,799.946	0.08	55.000	13,734.438	
3.ZUNANJE OPERACIJE	13,190.986	\$ 16,844.000	21.69	44.000	13,146.968	
4.OBRAMBA	247,708.522	\$243,923.541	2.55	197.000	247,511.522	
5.ZAKONODAJNA VEJA OBLASTI	2,248.700	\$ 2,394.600	6.09	obvezno	diskrecionarno	
6.TRG., PRAVOSODJE, država	31,816.907	\$ 35,657.937	10.77	522.000	31,294.907	
7.AGRİKULTURA, RURALNI RAZVOJ	49,749.679	\$ 52,302.190	4.88	35,048.000	4, 701.679	
8.TRANSPORT, promet, zveze, sorodno	13,062.718	\$ 13,115.727	0.40	698.000	2,364.718	
9.ENERCIJA IN VODA	21,152.202	\$ 23,047.903	8.23	mandatarno	21,152.202	
10.DELO, ZDRAVJE, človeške DEJAVNOSTI, IZOBRAŽEVANJE	268,013775	\$269,106.983	0.41	206,611.000	61,402.775	
NEODVISNE AGENCIJE	90,735.430	\$ 90,990.338	0.28	21,332.000	69,403.430	
VOJAŠKA KONSTRUKCIJA	9,183.248	\$ 8,383.248	9.54		9,183.248	
OKROŽJE KOLUMBIJE	4,972.567	\$ 4,764.023	4.38		4,972.567	
SKUPNO	791,211.233	\$800,416.601	1.15	277,312.000	513,899.233	

(Vir: Ferfila, LeLoup, 1999: 139) predlog predsednika (Vir: Ferfila, LeLoup, 1999:140)

Po OMB - Office of management and Budget, House and Senate Appropriations Committees, Congressional Quarterly Weekly Report 1997 sta originalni tabeli objavljeni v; Budgeting, management and policymaking (Ferfila, Le Loup, 1999:139). Appropriations Bills (Ferfila, Le Loup, 1999:139) so zaradi primerjave porazdelitve posameznim ministrstvom označeni z vsotami, ki naj bi vsaj okvirno ustrezale ministrstvom Slovenije(Delo) izvedene tabele: 5.7. Davčna politika je v ZDA v rokah Kongresa in Predsednika (Ferfila, 1994:243). Proračun ZDA je potrjen v predsednikovem imenu (Ferfila, Le Loup, 1999:15).

Slovenija ima predsednika republike, ki je izvoljen na splošnih, tajnih in neposrednih volitvah za mandatno dobo petih let. Kandidat za izvolitev potrebuje absolutno večino oddanih glasov volivcev, V primeru, da se to ne zgodi v prvem krogu volitev, se v drugi krog uvrstita dva kandidata, ki sta dobila največje število glasov(Lukšič, 2001:11). Neposredna izvolitev daje predsedniku pomembno integrativno vlogo v državi (Lukšič, 2001:11). Predsednik predstavlja državo, je vrhovni poveljnik oboroženih sil in razpisuje volitve v državni zbor (Lukšič, 2001:11).

5.2.6. Makrofiskalna politika

Ekonomsko politiko države razčlenimo na štiri sklope politik, ki jih ob fiskalni politiki tvorijo še monetarna, politika dohodka in politika zunanje menjave (Lah, 2000:150). Fiskalna politika je politika javnih dohodkov in javnih izdatkov, ki se praviloma izraža v proračunu države, lahko pa tudi v za različne namene ustanovljenih državnih skladih. Monetarna politika je povezana z določanjem količine denarja, kreditov in drugih monetarnih sistemov {obrestne mere, tudi določanja tečajev tujih valut}, s katerimi osrednja denarna institucija gospodarstva - centralna banka - posredno vpliva na obnašanje gospodarskih subjektov v realni sferi gospodarstva. Politika dohodka je politika državnega vmešavanja na trgih delovne sile, in sicer z regulacijo plač, kar posredno vpliva tudi na zaposlenost oz. nezaposlenost, pa tudi na stroške podjetij, proizvodnjo in potrošnjo. Politika zunanje menjave je politika vplivanja oz. usmerjanja uvoznih in izvoznih tokov blaga ter storitev, je politika gospodarskih odnosov s tujino (Lah, 2000: 150).

Država s fiskalno politiko vpliva na agregatno stopnjo rasti, na nivo nezaposlenosti in na prerazdelitev dohodka. Izvaja jo s pomočjo spreminjanja davčnih stopenj ter vrste državnih izdatkov (Lebar. 1997:4). Na padec inflacije lahko vpliva fiskalna in dohodkovna politika, v slovenskih razmerah pretežno stroškovne inflacije pa tudi strukturne politike oziroma mikropolitike, katerih naloga je povečevati učinkovitost gospodarstva (MZF, 2000: 20). Ciljna gospodarska rast bo predvidoma dosežena z zagotavljanjem stabilnega makroekonomskega okvirja in z ukrepi strukturne in razvojne politike (MZF, 2000:16).

Po makrofiskalnem scenariju je približna ocena proračunskega primanjkljaja za leto 2002 predvidoma 48 milijard tolarjev, saj naj bi prihodki državnega proračuna prihodnje leto znašali 1252 milijard in odhodki 1300 ali 133 milijard tolarjev. Po *tem* makrofiskalnem scenariju dvoletnega državnega proračuna 2002-2003 naj bi primanjkljaj znašal le 0,9% BDP. Finančni minister, mag. Tone Rop: Zmanjšanje obsega porabe in primanjkljaj pod enim odstotkom BDP lahko zagotovimo z ustreznim usklajevanjem in z nekaj višjimi viri. (Odločilna proračunska seja usklajevanja predloga državnih proračunov za 1.2002-2003, 21. septembra 2001). Proračunski prihodki za leto 2002 so za približno 40 milijard tolarjev nižji od predvidenih: vlada bo uporabila avtomatične fiskalne stabilizatorje in z njimi tekoči primanjkljaj povečala na 1,2%. (Delo, 10.5.2002:4) Prihodkov 1.2002 bo 1178 oz.1183 milijard tolarjev in 1320 oz.1330 milijard tolarjev odhodkov. Intenzivno se dela tudi na področju zmanjševanja javnega dolga. Javni dolg je v zadnjih sedmih letih narasel na 6,6% in ga opredeljuje razlika med 18,5 pred sedmimi leti na letošnjih 25,1 odstotka BDP. Delež javnega dolga naj bi do leta 2005 zmanjšali na 14,4 odstotka BDP (Delo,22.9.2001), pri čemer pomagajo privatizacijske kupnine in restriktivna javnofinančna politika. Z znižanjem dela fiksnih proračunskih obveznosti bi več sredstev ostalo proračunskemu delu in razvojnim naložbam.

Po novem naj bi se za 0,15 odstotka povečala stopnja plačevanja prispevka, ki ga delodajalci zaposlenim plačujejo za zdravstveno zavarovanje: s tem bi se nabralo za 3,5 milijarde tolarjev in bi se znižala davčna stopnja iz naslova davkov na plačilno listo, s čimer bi pridobili vsega skupaj 5 milijard tolarjev in razbremenili gospodarstvo. Z eno izmed teh dveh vsot je možno krpiti tudi, denimo, naraščanje proračunskih sredstev DAR5A. Ta naj bi se prihodnje leto iz letošnjih 28,5 milijarde tolarjev povečala na 31 ali 32 milijard tolarjev in bi od vsote 31 milijard do leta 2003 narasla še za 3 ali 4 milijarde (Delo, 22.09.2001).

MZF je že pri pripravi makrofiskalnega scenarija proračuna Republike Slovenije za obdobje let 2001-2002 izhajalo iz določb Zakona o javnih financah -po Uradnem listu RS, Št.79/77-, določb Uredbe o podlagah in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna - Uradni list RS, št.56/00 - in nujnosti okrepitve makrofiskalnega načrtovanja proračuna ter uvedbe večletnosti (RS Ministrstvo za Finance, 27.12.2000: 4). Še v naprej krepimo konkurenčnost države in gospodarstva in izboljšujemo gospodarsko infrastrukturo. Proračun mora zagotoviti sredstva tudi za izvajanja nujnih nalog. Notranja politika zahteva gradnjo treh novih mejnih prehodov in izvedbo popisa prebivalstva, zunanja pa zadostitev zahtevam za izvajanje schengenskega sporazuma, in sredstva za pridobitev NATO članstva (Delo, 22.09.2001). Predsednik vlade, dr. Janez Drnovšek, je povedal, da za obrambne namene namenjamo 1,5% družbenega proizvoda (Odmevi RTS:IV.2002). Brez sprejema v NATO bi morali za obrambo odvajati od 3% do 4% bruto domačega proizvoda, pod okriljem NATA pa 2%, pravi dr. Anton Grizold, minister za obrambo (Dnevnik, 26.4.2002:5).

5.3. Centralna banka - Banka Slovenije

Banka Slovenije je strokovna institucija, ki skrbi za uravnavanje količine denarja in za stabilnost valute (Delo, 18.5.2002:5). Ustanovljena je bila 25.6.1991 z Zakonom o Banki Slovenije na podlagi ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije (BS,2001:87). Ekonomisti so si precej enotni v oceni, da avtomatizem trga ne more regulirati ponudbe denarja. Zaradi tega je potrebna kontrola centralne banke - uravnavanje denarne ponudbe - upoštevajoč tako kratkoročno stabilnost kot imperativ rasti na dolgi rok. Monetarna politika je s svojimi instrumenti kot so obvezna rezerva, diskontne stopnje, politika odprtih trgov, selektivnih kreditov, nenadomestljiva sestavina stabilizacijske politike (Ferfila, 1994:33). Za posege v gospodarstvo tako slovenska kot ameriška vlada uporabljata denarne in davčne politike, ki jih izvajata preko osrednjega telesa Centralna Banke¹, in Banke Slovenije. V ZDA je osrednje telo denarne politike Svet guvernerjev^{1a} centralne banke in v Sloveniji svet guvernerjev Banke Slovenije². Svet Banke Slovenije in Board of Governors of the Federal Reserve System učinkujeta na uravnavanje denarja. V Združenih Državah Svet Guvernerjev Zveznih Rezerv posega na denarne trge, kjer kupuje in prodaja vladne vrednostne papirje drugim bankam, določa diskontne stopnje, po katerih si banke pri njej izposojajo denar, določa stopnjo obvezne rezerve (Ferfila, 1994: 243)... Kot {ameriški} svet guvernerjev bi se tudi svet guvernerjev BS ob morebitnem pokrivanju primanjkljaja {zveznega} proračuna (Ferfila, 1994: 243) lahko odločal bodisi za izposojanje denarja, kar bi pomenilo povečanje javnega dolga ali za monetizacijo primanjkljaja, kar bi pomenilo inflacijo ali tiskanje denarja. S temi in z drugimi sredstvi centralna banka povečuje in zmanjšuje količino denarja in posojil v gospodarstvu {pretirano povečanje vodi v inflacijo, pretirano zmanjšanje pa v recesijo} (Ferfila, 1994:243). Za posege v gospodarstvo vlada uporablja predvsem denarno politiko in davčne politike (Ferfila, 1994.242). Denarno politiko v celoti nadzira Centralna banka (Ferfila, 1994: 243). Med indikatorji denarne politike so presežek/primanjkljaj ponudbe denarja nad povpraševanjem po transakcijskem denarju, stopnja preseganja obveznih rezerv bank, povpraševanje na dražbah instrumentov Banke Slovenije in obrestna mera denarnega trga (Banka Slovenije 2000, 2001: 25). Banka Slovenije v skladu z zakonom o Banki Slovenije skrbi za stabilnost domače valute in splošno likvidnost plačevanja doma in do tujine (BS,2001:25).

Leta 1992 je bilančna vsota poslovnih bank v Sloveniji obsegala dobrih 30% BDP, leta 2000 pa že prek 80% BDP (Mrak, 2002:6).

Centralna banka lahko povečuje ponudbo deviz oziroma povpraševanje po devizah na deviznem trgu in na ta način vpliva na višino deviznega tečaja domače valute (Mrak, 2002; 71). Skupina Svetovne banke je najvplivnejša med vsemi bankami za financiranje razvoja. Kot najstarejša institucija te vrste v svetu pogosto predstavlja model tako delovanja regionalnih razvojnih bank kakor tudi vseh drugih MBFR. (Mrak, 2001: 455, 456) Skupina Svetovne banke je družina petih samostojnih mednarodnih pravnih oseb, ki jo sestavljajo Mednarodna banka za obnovo in razvoj, Mednarodno razvojno združenje, Mednarodna finančna korporacija, Mednarodna agencija za zavarovanje investicij, in Mednarodni center za razreševanje investicijskih sporov ali IBRD, IDA, IFC, MIGA, ICSID. Guverner Banke:

Banka Slovenije z denarno in tečajno politiko v odprtem finančnem prostoru samostojno, aktivno, učinkovito deluje (Delo, 18.5.2002).

1 Sistem centralnih bank oblikuje denarno politiko. Sestavljen je iz 12. okrožnih bank, katerih delovanje usklajuje svet guvernerjev (Ferfila, 1994: 202). ^{1a} Osrednje telo denarne politike je Svet guvernerjev centralne banke - Board of Governors of the Federal Reserve System, ki ima osem za 14 let imenovanih članov (Ferfila, 1994: 242). Predsednik centralne banke je Alan Greenspan (Delo, 29.3.2002:13).

² Po zakonu sta organa Banke Slovenije Svet Banke in Guverner banke (Banka Slovenije 2000. 2001:87). Mag. Mitja Gaspari je od 1. 1975 do 1. 1988 zaposlen v Narodni banki Slovenije. V tem obdobju v Narodni banki Slovenije od 1979 do 1982 vodi oddelek za analize, v letih od 1982 do 1987 pa postane direktor analitsko - raziskovalnega centra. V 1.1987/88 je viceguverner za informacijski sistem. Mag. Mitja Gaspari je namestnik guvernerja Narodne banke Slovenije in od 1.1988 do 1.1991 namestnik guvernerja Narodne banke Jugoslavije. Mitja Gaspari je zatem zaposlen pri Svetovni banki v New Yorku, 10. junija leta 1992 (Možina, 1999: 26) pa magister Mitja Gaspari postane v samostojni Sloveniji prvi minister za Finance.

Gospod Mitja Gaspari, ki je magister ekonomske vede in ki ima svetovne, dolgoletne izkušnje in obsežno znanje bančništva, je guverner BS.

Banka Slovenije poroča Državnemu zboru, Državni zbor potrjuje finančni načrt Banke Slovenije (BS 2000, 2001:87).

Pristojnosti Banke Slovenije izhajajo iz zakonov o bančništvu, o deviznem poslovanju in trgu vrednostnih papirjev.

Banka Slovenije je pri odločanju o denarni politiki in njenem izvajanju, pri uresničevanju nalog in pooblastil, neodvisna (BS, 2001:87).

Temeljna naloga BS je ohranjanje stabilnosti valute in skrb za likvidnost plačevanja v državi in v tujini (Banka Slovenije, 2001: 87).

Mag. Mitja Gaspari: Banka Slovenije samostojno vodi denarno in tečajno politiko (Delo-sobotna priloga- 18.5.2002:5).

Skupni denar zahteva skupno monetarno politiko, ta pa mora biti, da bi bila konsistentna, na nek način centralizirana v rokah nadnacionalne monetarne oblasti, ki je zadolžena za vodenje skupne monetarne politike in to vlogo v EMU igra iz leta 1944 ustanovljenega predhodnika EMI s sedežem v Frankfurtu 1.6.1988 ustanovljena ECB (Mrak, 2001: 408). ECB je začela voditi skupno monetarno politiko območja EUR s 1.1. 1999, ko so oblikovali EMU (Mrak, 2001: 409). Evrosistem pri izvajanju skupne denarne politike deluje prek nacionalnih centralnih bank. Skupna monetarna politika se sicer določa centralizirano, izvaja pa se decentralizirano prek nacionalnih centralnih bank Evrosistema, ki so dolžne na svojem področju izvajati skupno monetarno politiko v skladu z navodili ECB. Na področjih kot je nadzor bančnega sistema, pa nacionalne banke obdržijo svojo vlogo in pomen in ta sistem izvajanja skupne denarne politike je po vzoru Nemčije in ZDA (Mrak, 2002:410).

Evropska centralna banka-ECB/1.6.1998, Frankfurt je osrednja monetarna inštitucija, vendar pri vodenju monetarne politike območja EUR ne deluje samostojno, temveč se povezuje z nacionalnimi centralnimi bankami držav članic (Mrak, 2001:409). Ob IMF poznamo tudi MBFR, številno heterogeno skupino avtonomnih mednarodnih institucij, ki s finančnimi sredstvi, ki jih pridobijo z zadolževanjem na mednarodnih finančnih trgih ali z donacijami predvsem bogatejših držav financirajo projekte v gospodarsko šibkejših (Mrak, 2002: 453). Mednarodni denarni sklad /1.1946, London/ je daleč najbolj pomembna finančna institucija in pomemben element mednarodnega denarnega sistema (Mrak, 2002:417) Razvija mednarodno monetarno sodelovanje s pomočjo stalne ustanove, ki daje potrebna orodja za posvete in sodelovanje pri mednarodnih monetarnih problemih, omogoča ekspanzijo in uravnotežen razvoj mednarodne trgovine ter s tem prispeva k razvijanju in ohranjanju visoke stopnje zaposlenosti in realnega dohodka ter razvoja produktivnih virov vseh Članic, kar je poglaviti cilj ekonomske politike. Pospešuje stabilnost deviznih tečajev, vzdržuje urejene devizne aranžmaje med državami članicami in se izogiba kompetitivnim devalvacijam valut IMF zagotavlja pomoč pri uvedbi multilateralnega sistema plačil glede tekočih transakcij med članicami in pri odpravi deviznih restrikcij, ki zavirajo razvoj svetovne trgovine. Krepi zaupanje do držav članic s tem, da se jim pod ustreznimi pogoji dajejo v začasno uporabo viri sredstev, ki bodo zagotavljali odpravljanje motenj v njihovih plačilnih bilancah, ob tem pa sprejeti ukrepi ne bodo v škodo nacionalni in mednarodni blaginji. Po statutu v skladu z alinejami skrajša trajanje in zmanjšuje obseg neravnotežij v mednarodnih plačilnih bilancah držav članic (Mrak, 2002: 420). Banka Slovenije je z neodvisnostjo postala prvenstveno odgovorna za makroekonomsko stabilizacijo in rast z institucionalnimi omejitvami elementov fiskalne politike. Zavzela se je za doseganje zelene stopnje inflacije in izmenjevalno stopenjskega kriterija postavljenega z maastrichtsko pogodbo za vstop v Evropsko in Evropsko Monetarno Unijo (Ferfila, 2001: 276). Banka Slovenije glede inflacije, rasti širokega denarnega agregata in uravnavanja količine denarja v obtoku podpira stabilno, predvidljivo prilagajanje deviznega tečaja (BS2000, 2001:26). Prioritetne pristojnosti Banke Slovenije 1.1991 so inflacijsko področje, izoliranje domače valute od mednarodnih finančnih tokov ter stabiliziranje izmenjevalnega razmerja (Ferfila, 2001: 276). Banka Slovenije je z neodvisnostjo postala prvenstveno odgovorna za makroekonomsko stabilizacijo in rast z institucionalnimi omejitvami elementov fiskalne politike. Zavzela se je za doseganje zelene stopnje inflacije in izmenjevalno stopenjskega kriterija postavljenega z maastrichtsko pogodbo za vstop v EU in EMU (Ferfila,2001:276). Guverner BS: Banka Slovenije sicer še ni članica evropskega monetarnega sistema, je pa formalno njen status že enak statusu centralnih bank v Evropi (Delo, 18.5.2002:5). V odprtem finančnem prostoru samostojno, aktivno in učinkovito deluje

Povzetek

Ekonomska zgodovina samostojne Slovenije pomeni desetletje uspešnosti in se nadaljuje. Premier dr. Janez Drnovšek je povedal, da smo vzpostavljali institucije razvite, moderne države, v kateri se živi dobro (Delo, 31.12.1999:28). V Sloveniji stabilizacijo gospodarstva zagotavljamo z ekonomskimi politikami. Predvsem vlada oblikuje takšne ekonomske politike, s katerimi izboljšuje funkcioniranje tržnega gospodarstva in zasleduje cilje polne zaposlenosti, relativne stabilnosti cen, uravnoveženosti plačilne bilance in sprejemljive stopnje gospodarske rasti (Ferfila, 1994: 31).

Slovenija je prva med tranzicijskimi državami premagala transformacijsko depresijo na začetku devetdesetih let (Urad Vlade RS za Informiranje, 1999:138). Že v prvih letih neodvisnosti je Slovenija zmanjšala stopnjo inflacije, imela presežek v tekočih transakcijah, povečala devizne rezerve in zmanjšala zadolžitev do tujine, spremenila gospodarsko strukturo... Srečala pa se je tudi s padcem nezaposlenosti in bruto domačega proizvoda (Lebar, 1997:41), Slovenija ni prevzela šok terapije izjemno hitre liberalizacije in deregulacije (Ferfila, 2001: 284), Novo nastalim razmeram se je prilagajala postopoma. Preobrazba je v Sloveniji potekala gladko, brez socialnih nemirov, ekonomskega zloma in nazadovanja, nezaposlenosti in naraščanja zunanjega dolga, ki so bile značilnosti večine držav na prehodu v tranziciji (Ferfila, 2001: 263). V večini postkomunističnih držav na poti preobrazbe je naglo upadal output in so imele visoko inflacijo. Baltiške države, države srednje Evrope in Slovenija pa so obvladale inflacijo in obrnile smer gospodarske rasti (Ferfila, 2001: 246), Med vsemi državami z ekonomijami v tranziciji, kamor je bila potisnjena, je Slovenija dosegla opazno najvišjo stopnjo politične svobode in liberalizacije (Ferfila, Phillips, 1999: 228).

Predstavitev tolarja X.1991 je bil 1.korak k vzpostavljanju mednarodnega statusa (Ferfila, 2001: 263) - tolar postane polno konvertibilna valuta IX. 1995 (Ferfila, Phillips, 1999:212) - sledijo mu članstva v mednarodnih finančnih organizacijah, Z državami EU poteka večina zunanje trgovine, 75% z EU, 1-2% z EFTA, 5-7% s CEFTA (Ferfila, Phillips/99:367), ki jo imamo vzpostavljeno in urejeno tudi z ZDA, S 1.1.1996 se vključimo v CEFTO¹ in se skupaj z Madžarsko, Češko Republiko, Slovaško in Poljsko potegujemo za sprejem v EU (Ferfila, Phillips, 1999: 212),

¹ Prvi koraki približevanja h Evropski Uniji so narejeni maja 1993, ko je bila Slovenija pripuščena Svetu Evrope. L. 1996 je zaprosila za pridružen status, ki ji ga EU odobri. Istočasno se januarja 1. 1996 - ko postanemo polnopravna članica CEFTA - pridružimo Madžarski, Češki Republiko, Slovaški, in Poljski, ki si skupno s Slovenijo prizadevajo za polnopravno članstvo v Evropski Skupnosti (Ferfila, Phillips, 1999: 212).

Dr. France Arhar: Akt včlanitve v EU in konvertibilnost domače valute za kapitalski račun in svoboda odločanja lastnikov, predvsem denarnega premoženja, sta temeljna kamna - dodatna zaveza k taksnemu ravnanju v realni ekonomiji, ki je čim bolj podobno ravnanju na evropskem trgu (BS2000,2001:9).

V Sloveniji naraščanje inflacije do 1.1997 - 1.1998 ni preseglo desetih odstotkov, Inflacijske stopnje morajo biti po prevladujočem prepričanju kontrolirane za doseg polne ekonomske učinkovitosti (Ferfila, Le Loup, 1999: 223).

Sloveniji je uspelo inflacijo, ki je ob razglasitvi neodvisnosti RS dosegala 117,7% in 207,3% leta 1992 zreducirati na 83% do 1. 2000 (Ferfila, 2001: 263),

V Sloveniji so kot osamosvojitveni davek naraščale stopnje nezaposlenosti (Ferfila, Le Loup, 1999:233) - medtem ko dohodek na prebivalca v RS predstavlja 68% povprečja v EU [Ferfila, 2001: 296] - iz 4,7% v letu 1990 se do leta 1998 umirijo pod 15%. Po standardiziranih mednarodnih merilih je ta stopnja nezaposlenosti še nižja, pod 10, odstotki (Ferfila, Le Loup, 1999: 223), Nasploh problem nezaposlenosti v Evropi obstaja že več kot dve desetletji. Po ekonomskem okrevanju v 2. polovici 80. let povprečna stopnja nezaposlenosti upade na 8%. Povprečna stopnja nezaposlenosti v kandidatkah za Eu je bila 9.9%, v EU.15 pa 10.7%. Višjo stopnjo nezaposlenosti imata Poljska, 12%, Estonija, 12%, nižjo pa Madžarska, 9,3% in Slovenija, 7,4% (Ferfila, Phillips, 1999:390). Plače v Sloveniji so višje v primerjavi s plačami azijskih in latinsko ameriških konkurenčnikov. (Bučar, Kuhnle, 1994: 67-68) Že dve leti po osamosvojitvi so zaposleni pri nas plačani tudi povprečno dvakrat več (729USD) kot so zaposleni Madžarske (275USD), Poljske (232USD), Češke (162USD), in Slovaške (171 USD),

Slovenija si je sama opazno pomagala s konservativno fiskalno politiko, z njo ohranjala uravnotežen proračun in se uspešno izognila pretiranemu deležu zunanjega dolga, Neodvisno proračunsko politiko s sprejemom v članstvo 1993 uradno potrjuje Mednarodni Denarni Sklad, in Svetovna Banka (Ferfila, Le Loup, 1999: 222), Največji obseg vladnega trošenja je v državah z visoko socialno zaščito državljanov, v nekdanjih komunističnih državah ali v državah v vojni. Najnižji je v močno tržno usmerjenih državah in azijskih razvitih državah (Ferfila, 2001: 62). Sloveniji, Češki ter trem baltičkim republikam je edinim v skupini postsocialističnih držav na prehodu uspelo ohraniti uravnotežene proračune do 1.1994, ostale so ustvarile javni dolg (Ferfila, 2001:247). Skupna značilnost 28. držav na prehodu, med katere je bila zaradi razmer potisnjena tudi Slovenija, je spreminjanje prejšnjega centralnoplanskega v tržni sistem

(Ferfila,2001:230). Proces tranzicije so spremljali številni posegi države v bančni sistem in podjetja (Dnevnik, 22.5.2002:4). Slovenija je prva med državami v tranziciji nadaljevala z gospodarsko rastjo. BDP iz 2.8% leta 1993 se povzdigne na 5.3% leta 1995, s čimer Slovenija ozdravi predtranzicijsko stopnjo BDP ravni (Ferfila, LeLoup, 1999:221). Po raziskavi Urada za makroekonomske analize in razvoj si je ekonomija na izhodiščno predosamosvojitveno stanje opomogla do leta 1996. Indeks BDP se 1. 1997 v primerjavi z 1. 1990 zviša za 3.2 odstotka (Ferfila, Le Loup, 1999: 392). Med državami tranzicij smo prvi s ponovno oživitvijo rasti². Okrevanje se začne L 1993 z 2.8% BDP rastjo, ki se dvigne na 53% do 1.1994 in se ustali na 3,9% l.1995 (Ferfila, Le Loup, 1999:221). Po BDP na prebivalca², ki se v 8. letih od leta 1992 do leta 2000 povzpne na 10.000 USD (Delo, 31.12.1999:28), se Slovenijo uvršča med razvite države sveta.

BDP na prebivalca v Sloveniji leta 2000 dosega BDP⁸⁷ na prebivalca Japonske in Francije, ki sta 3. oziroma 4. uvrščeni po tabeli iz leta 1987 (Ferfila, 2001: 256) osmih najbogatejših držav sveta. Po indikatorjih Human Development Indexa, ki indikatorje gospodarske razvitosti dopolnjuje z indikatorji zdravja in izobrazbe, se Slovenija že v letu 1997 med 174 državami uvrsti na 33. mesto. V začetku devetdesetih let je OZN predlagala primerjavo držav ne samo po gospodarskih kazalcih, ampak tudi po indeksu človeške razvitosti, ki temelji na pričakovani življenjski dobi in dostopu do zdravstvenih storitev, stopnji pismenosti in izobrazbe ter kupne moči prebivalstva (Ferfila, 2001: 17). Indeks primerja različne države tudi po socialnih problemih in varnosti, stopnji neenakosti, kulturnih vrednotah, pa tudi z ravnijo političnega sodelovanja državljanov in z obsegom svoboščin (Ferfila,2001:17).

Slovenija je po stanju deželnega tveganja 185. držav v četrti deseterici (UMAR, 2000:17) Po Euromoneyjevem poročilu 2000 je Slovenija ohranila 33. mesto (UMAR,2000:17).S kazalci človekovega razvoja presežemo gospodarsko uspešnejše in države, ki bi nas sicer lahko prehitele na lestvici deželnega tveganja (Možina,1999:138). Makroekonomski agregati³ za 2002 so v naraščanju. Čeprav je bila Slovenija novo formirana država se je glede na izvoz na osebo kmalu uvrstila na 21. mesto sveta - celotno merjeno zasedemo 59. v svetu -pred Španijo Portugalsko in Grčijo. Slovenski izvoz na osebo je le za 266 USD nižji od japonskega. Podobno smo leta 1992 ocenjeni tudi po življenjski kvaliteti z indeksoma pričakovanja in razvojnim indeksom (Bučar,Kuhnle, 1994:53). Terms of trade so pomemben kazalec razvoja gospodarstva⁴.

² V poročilu za 1.1996 Svetovna banka navaja da ekonomska rast v državah v razvoju, ki je merjena z BDP p.c. -na osebo- pozitivno vpliva na zmanjševanje revščine in družbene degradacije v teh državah, V gradivih Svetovne banke je kot minimalna raven za države z visokim dohodkom določeno nad 8956USD na prebivalca(Seljak, 2001:82).

³ UMAR za 1.2002 predvideva: BDP se bo povečal za 3.3%, uvoz bo večji za 3.8%, zasebna poraba se bo povečala za 2.3%, in bo realna rast naložb 2.9% (Delo, 10.05.2002:1). Vse to so makroekonomski agregati, ki opredeljujejo javnofinančne vire (Dnevnik, 10.05.2002: 4). Pomemben del gospodarske rasti bo temeljil na izvozu in varčevanju.

⁴ Slovensko gospodarstvo je v obdobju od leta 1993 do 1999 dosegalo ugodne pogoje menjave. Korelacija med domačim povpraševanjem in pogoji menjave je močna in pozitivna {vrednost korelacijskega koeficienta znaša 0.81}, opazno pa je tudi ciklično gibanje domačega povpraševanja. Ob 1% izboljšanju pogojev menjave se je domače povpraševanje v povprečju povečalo za 1,5%. (UMAR - Ekonomsko ogledalo št. 12, let.VI, 2000: 22) V letu 2000 je ugodno mednarodno okolje {konjunktura ameriškega in evropskega gospodarstva} spodbudno učinkovalo na mednarodno menjavo in preko nje na gospodarsko rast tako Slovenije kot tudi Češke, Madžarske, Poljske, Slovaške

Gospodarska rast je bila v letu 2000 že drugo leto zapored razmeroma visoka. BDP leta 1999 doseže 5.2% in 4.8% leta 2000. Leta 2000 se z 9.8% najbolj poveča dodana vrednost v gostinstvu, z 9.2% v predelovalnih dejavnostih in s 5.9% v finančnem posredništvu. Stabilnost in vzdržnost se je odražala tudi leta 1999 ko so najhitreje rasle dejavnosti gradbeništva, trgovine, nepremičnin (BS, 2001: 12). Z znižanjem primanjkljaja tekočega računa plačilne bilance se zniža tudi razlika med domačim varčevanjem in bruto investicijami. Nadpovprečno narašča industrijska proizvodnja, ki jo sproži ugodno izvozno povpraševanje. Plače realno rastejo (BS, 2001: 14). Primanjkljaj blaga in storitev leta 2000 znižamo za 226 milijonov ameriških dolarjev, zmanjša se blagovni primanjkljaj. Premier napoveduje da se bo Slovenija tudi v naslednjih letih razvijala po 4%do5% letni rasti in z vzdrževanjem gospodarskih ravnotežij(Delo, 30.12.2000:6).

Dr. France Arhar je povedal, da smo Slovenci za Švico drugi po posedovanju nepremičnin v Evropi (Delo,6.7.2002:5). Slovenija je najbolj pripravljena za vstop v Evropsko unijo. Standarde EU daleč presega po kriterijih proračuna: stanju proračunskega deficita in javnega dolga, malo manj pa se odlikuje z inflacijsko stopnjo po monetarnem kriteriju (Ferfila, Phillips, 1999: 227). Leta 1996 31.1% oz. 29.5% delež javnega dolga kot BDP - z 21.9% tujega dolga - pade za polovico 60% priporočenega z ocenami Maastrichta, ki je določala sprejem evra in cenovno stabilnost območja ECB (Ferfila,Phillips, 1999:227). Po 105.členu maastrichtske pogodbe centralna banka skrbi za finančno stabilnost Nacionalen interes je finančno stabilen trg (Delo,6.7.2002:5). V Evropi je prag revščine 19-odstoten, pri nas pa 15, potrdi dr. France Arhar (Delo,6.7.2002:5).

Inflacija se je začela umirjati, plačilna bilanca je spet izravnana. Z merili Mednarodne organizacije dela merjena brezposelnost je precej pod povprečjem evropske, ocenjuje trdoživo slovensko gospodarstvo, ki je do konca leta 2001 ohranilo solidno gospodarsko rast, ugleden profesor ekonomskih znanosti, dr. Jože Mencinger (Delo,29.12.2001:12). To je makroekonomska slika leta 2001. Celotna makroekonomska ocena je desetletje uspešnega gospodarskega razvoja.

To je bilo na našem koncu Evrope desetletje sprememb (Delo, 9.10.1999: 33). Predsednik vlade, dr. Janez Drnovšek: Imamo vse, kar ima stabilna evropska država (Delo, 9.10.1999: 33). V poglavjih teoretično opisani in v tabelah vrednostno ali procentualno izraženi ekonomski pokazatelji posamično ali sklenjeni v celoto pomenijo uspešno zgodovino in stabilizacijo gospodarstva suverene in ekonomsko samostojne države Slovenije.

Samostojna Slovenija ima delujočo tržno ekonomijo, stabilno makroekonomsko okolje z vztrajno rastjo in najvišji možen življenjski standard (Ferfila, 2001:262).

Znanstvena literatura in publikacije

- Bajt Aleksander (1965 CZ), (1967): Osnovi ekonomike, Informator, Zagreb
- Bibič Adolf (1992): Nastajanje slovenske državnosti: zbornik referatov slovenskih politoloških dnevnov Ankaran '92, Slovensko politološko društvo, Ljubljana
- Bohinc Rado (1987): Lastnina in upravljanje, ČGP Delo - TOZD GV, Ljubljana
- Bučar Bojko, Kuhnle Stein (1994): Small states compared: politics of Norway and Slovenia, Faculty of Social Sciences, Ljubljana
- Cincotta Howad (1949, 1950): An outline on american history, Oris ameriške zgodovine Informacijske agencije ZDA, USIA regional program office, Vienna
- Drnovšek Janez (1996): Moja resnica: Jugoslavija 1989 - Slovenija 1991, Mladinska knjiga, Ljubljana
- Ferfila Bogomil (1985): Družbena lastnina in razpotja našega časa, ČZDO Komunist - TOZD Komunist, Ljubljana
- Ferfila Bogomil (1989) Ekonomija in politika družbene lastnine, Privreda, Beograd
- Ferfila Bogomil (1994): Economic Democracy in the West, RA d.o.o., Ljubljana
- Ferfila Bogomil (1994): Svet na dlani, Didakta, Radovljica
- Ferfila Bogomil (1994): Teme iz vladne ekonomike in vladnih politik, ČZP Enotnost, Ljubljana
- Ferfila Bogomil (1997): Demokracija - vladanje in uprava v Sloveniji iz politoloških dnevnov v Portorožu, Slovensko politološko društvo, Ljubljana
- Ferfila Bogomil, Lance T. Le Loup (1999): Budgeting, management and policy making: A comparative perspective, Faculty of Social Sciences, Ljubljana
- Ferfila Bogomil, Phillips Paul (1999): Slovenia and Canada: a comparative approach, FDV Profesija, Ljubljana
- Ferfila Bogomil (2001): Države in svet - States and the World, FDV, Ljubljana
- Lah Marko (2000): Temelji ekonomije, Fora, Ljubljana
- Lukšič Igor (2001): Politični sistem Republike Slovenije, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
- Morgenthau Hans (1995): Politika med narodi, DZS d.d., Ljubljana
- Mrak Mojmir (2002): Mednarodne finance, GV založba, Ljubljana
- Parkin Michael (1995, 1939): Economics, University of Western Ontario, Ontario
- Phillips Paul, Ferfila Bogomil (1995): Political Economic system of Canada and Slovenia, Faculty of Social Sciences, Ljubljana
- Sfiligoj Nada (1993): Marketinško upravljanje, FDV, Ljubljana
- Svetlik Ivan (1985): Brezposelnost in zaposlovanje, Delavska enotnost, Ljubljana
- Svetlik Ivan (1992): Zaposlovanje, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
- Žibret Franc (1993): Teorija javnih financ, ČZP Uradni list RS, Ljubljana

Bank of Slovenia (1995): Monthly bulletin, No.6/7 1995, Banka Slovenije, Ljubljana

Banka Slovenije (2001): Letno poročilo 2000, Banka Slovenije, Ljubljana

Bednaš Maja (2001): Jesensko poročilo 2001, UMAR, Ljubljana

Cvikl Milan (1999): Bilten Ministrstva za finance: Bilance javnega financiranja v Republiki Sloveniji v letih 1992 - 1998, Ministrstvo za Finance, Ljubljana

Čok, Rupnik, Stanovnik (1996): Javne finance v Sloveniji 1996, EF, Ljubljana

Gospodarski vestnik (1995): revija Gospodarski vestnik, 15.06.1995, Ljubljana

GZS (1995, 2001): - Slovenia - Current economic trends 1994/1995, 2000/2002, služba za konjunkturo in ekonomsko politiko Gospodarske zbornice, Ljubljana

Kuljaj Ivo (1994): Teorija in praksa slovenske privatizacije, FDV, Ljubljana

Lebar Igor (1997): Vloga fiskalne politike v ekonomski stabilizaciji, EF Ljubljana

Lesjak Miran (2002): Dnevnik, časopis, Dnevnik časopisna družba, Ljubljana

Lukšič Igor (1995): Časopis za kritiko znanosti, letnik XXIII, številka 177

Meršol Mitja: Delo-pravica vedeti, časnik samostojne Slovenije, Delo d.d., Ljubljana

Ministry of Finance (1995): Slovenia - information for investors, MZF, Ljubljana

Ministrstvo za Finance (2000): Makrofiskalni scenarij in izhodišča za pripravo predloga proračuna Republike Slovenije za leto 2001 in 2002, Ljubljana

Možina Simona (1999): Vlada Slovenije, Urad vlade za informiranje, Ljubljana

Murn Dušan (2000): Annual Report 1999, Banka Slovenije, Ljubljana

Potočnik Janez, Senjur Marjan, Štiblar Franjo (1995): Približevanje Evropi - rast, konkurenčnost in integriranje - Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Zavod Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

Potočnik Janez (2000): slovensko Ekonomsko ogledalo, UMAR, Ljubljana

Rojec Matija (1994): Foreign direct investment in Slovenia, Republic of Slovenia, Ministry of Economic Relations and Development, Ljubljana

Rupel Dimitrij, Golob Ignac, Jazbec Milan, Trekman Borut (2000): Deset let samostojne slovenske zunanje politike, Ministrstvo za zunanje zadeve RS

Seljak Janko (2001): Kazalec uravnoteženega razvoja - zbirka analize, raziskave in razvoj, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj - UMAR, Ljubljana

Slovenska tiskovna agencija (1999 in 2000): Proračun in EU: št.29, Davki in EU: št.15 Slovenije doma v Evropi, Urad vlade za informiranje, Ljubljana

Stabej Jože (1977): Slovenski almanah 1978, OZD časopisi Delo, Ljubljana

Statistični Urad Republike Slovenije (2001): Statistične informacije - podatki o uvozu in izvozu Slovenije v ZDA in iz ZDA v Slovenijo, SURS Ljubljana

Stergar Aleš (1999): Slovenski almanah 2000, Delo d.d. in SN d.d., Ljubljana

Struc Majda (2002): Večer, časopisno in založniško podjetje Večer, Maribor

Svetlik Ivan (1995): Faktorji gospodarskega razvoja, UMAR, Ljubljana